

ISSN 1840-0698
УДК: 351.74
Година XIII

ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

БЕЗБЈЕДНОСТ ПОЛИЦИЈА ГРАЂАНИ

25 година
полицијског
образовања

2/17

БЕЗБЈЕДНОСТ – ПОЛИЦИЈА – ГРАЂАНИ

E-mail: mup@mup.vladars.net

2/17

БЕЗБЈЕДНОСТ
ПОЛИЦИЈА
ГРАЂАНИ

Бања Лука
Година XIII
Број 2/17

*Министарство унутрашњих послова
Републике Српске*

УРЕДНИШТВО

Издавач: Министарство унутрашњих послова Републике Српске

За издавача: Министар унутрашњих послова

Главни и одговорни уредник: Др Миле Шикман

Редакциони одбор: Др Бранка Савић, члан
Др Душко Вејновић, члан
Др Предраг Ђеранић, члан
Др Стево Иветић, члан
Др Горан Амићић, члан
Др Желимир Шкрбић, члан
PhD Marek Fałdowski, члан
Др Оливер Бачановић, члан
Др Саша Мијалковић, члан
Др Божидар Оташевић, члан
Др Зоран Ђурђевић, члан

Секретаријат: Мр Драгана Васиљевић,
Др Жана Врућинић,
Мр Свјетлана Драговић
Јелена Шкрбић

Технички уредник: Нада Вуга

Лектор: Јелена Шкрбић

Адреса уредништва: Булевар Живојина Мишића 10А

Бања Лука

Телефон: 051/333-666

Телефакс: 051/333-699

e-mail: casopis.bpg@education.muprs.org;

casopisvsup@gmail.com

Тираж: 300 примјерака

Штампа: ППГП „Комесграфика“, Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК:351.74

Рјешењем Министарства просвјете и културе Републике Српске број:
6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године часопис „Безбједност–Полиција–Грађани“
Бања Лука, уписан је у Регистар јавних гласила под редним бројем 487.

Извјештајем Комисије за категоризацију научних часописа Министарства
науке и технологије Републике Српске од 11.06.2013. године, часопис
„Безбједност–Полиција–Грађани“ налази се у другој категорији научних
часописа у Републици Српској.

САДРЖАЈ

ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА ПОЛИЦИЈСКОГ ОБРАЗОВАЊА, ОБУКЕ И УСАВРШАВАЊА У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	1
---	----------

ТЕМАТСКИ РАДОВИ

РАЗВОЈ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Проф. др Драгомир Јовичић</i>	9
ИЗАЗОВИ ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ И СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА – 25 ГОДИНА ИСКУСТВА <i>Др Миле Шикман</i>	21
МЈЕСТО И УЛОГА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА БАЊА ЛУКА И ПОЛИЦИЈСКЕ АКАДЕМИЈЕ БАЊА ЛУКА У ПОЛИЦИЈСКОМ ШКОЛСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Александар Миладиновић, ма</i> <i>Томислав Миросавић</i> <i>Драгица Марковић</i>	39
ПРИКАЗ СТРУЧНЕ ОБУКЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У МУП-у РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРОЗ ПЕРСПЕКТИВУ МОДЕРНОГ УПРАВЉАЊА ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА <i>Александар Лазић</i> <i>Мр Драгана Вујић</i> <i>Мр Драган Ђурановић</i>	63
DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF OFFICER EDUCATION IN THE POLISH POLICE <i>Col Marek Fałdowski, PhD.</i>	77
ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР ДУШКОМ ВЕЈНОВИЋЕМ, РЕДОВНИМ ПРОФЕСОРОМ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ, БИВШИМ РАДНИКОМ МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА ВИШЕ ОД 25 ГОДИНА	97

НАУЧНИ И СТРУЧНИ РАДОВИ

ИСПИТИВАЊЕ ЗНАЊА УЧЕНИКА О ПРАВИЛНОМ НАЧИНУ ПОСТУПАЊА ЗА ВРЕМЕ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА <i>Доц. др Владимир М. Цветковић</i> <i>Марина Филиповић</i>	105
РАЗВОЈ ЕКСПЛОЗИВА ПОБОЉШАНИХ КАРАКТЕРИСТИКА <i>Др Саша Мићин</i>	121
ПЕРЦЕПЦИЈА ОДНОСА ПОЛИЦИЈЕ И ГРАЂАНА У КОНТЕКСТУ БЕЗБЈЕДНОСТИ ЗАЈЕДНИЦЕ <i>Др Гојко Шетка</i> <i>Др Злате Димовски</i> <i>Петар Ђукић</i>	147
ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Мр Драгана Косић</i>	165
КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПРОТИВ ЧАСТИ И УГЛЕДА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ <i>Мср Антоније Живковић</i>	183

ПРИКАЗИ

ПРИКАЗ УЏБЕНИКА „ОБАВЈЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ И ОБАВЈЕШТАЈНИ РАД“ АУТОРА ДР СИНИШЕ ЂУКИЋА <i>Др Стево Иветић</i>	199
---	-----

ОПОЗИВ РАДА

ОПОЗИВ: ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ – НАСИЉЕ	205
-УПУТСТВО АУТОРИМА-	177

Поштовани читаоци,

Велико ми је задовољство објављивање новог броја часописа *Безбједност – полиција – грађани*, број 2/2017. У питању је посебан број часописа посвећен 25 година полицијског образовања, обуке и усавршавања у Министарству унутрашњих послова Републике Српске. Стога је посебно задовољство истаћи да је ова годишњица обиљежена реализовањем округлог стола посвећеног полицијском образовању, обуци и усавршавању. Због тога је структура овог, тематског броја нешто другачија. Највећи број чланака је у рубрици посвећеној полицијском образовању, гдје су се аутори осврнули на почетке и развој средњег, вишег и високог образовања, као и стручних и специјалистичких обука и усавршавања. Посебан значај овог броја часописа огледа се у томе што су аутори чланака дали своју визију полицијског образовања, обучавања и усавршавања у будућности. У часопису нису изостале ни рубрике научни и стручни радови, као ни рубрика прикази, које су и овај пут посвећене обради сложених безбједносних и правних питања.

Поред тога, у овом броју Редакциони одбор је прихватио Опозив (Retraction) аутора Горана Амићића и Драгана Митровића којим повлаче свој коауторски рад под називом „Друштвена структура и криминалитет – насиље“, објављен у нашем часопису, број 1-2/14, на странама 63–76. Опозив је објављен у форми засебног пунозначног рада, по процедури, на стандардан начин и у складу са уобичајном праксом поступања у оваквим случајевима.

Надамо се да ће и у овом, тематском броју часописа свако од заинтересованих моћи пронаћи нешто корисно за себе. Остаје нам само да упутимо отворен позив свим заинтересованим научним и стручним радницима да публикују своје чланке у нашем часопису.

У Бањој Луци, 30. 11. 2017. године

Главни и одговорни уредник

Доц. др Миле Шикман

ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА ПОЛИЦИЈСКОГ ОБРАЗОВАЊА, ОБУКЕ И УСАВРШАВАЊА У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Полицијско образовање, обука и усавршавање у Републици Српској постоје скоро колико и Министарство унутрашњих послова Републике Српске, те стога слободно можемо рећи да у Републици Српској полицијско образовање има дугогодишњу традицију и да је свакако вриједно помена. Од почетка полицијског образовања развијали су се основни, високи, као и специјалистички ниво образовања, организовано је мноштво курсева, семинара и научних скупова, а циљ образовања свих ових година био је оспособљавање кадрова за потребе Министарства. Ове године полицијско образовање слави 25 година постојања, те је у то име у Управи за полицијску обуку одржан Округли сто на тему „25 година полицијског образовања, обуке и усавршавања у Министарству унутрашњих послова Републике Српске“. Тако су настанак и развој полицијског образовања, досадашња искуства, изазови и перспективе даљег развоја били предмет расправе на поменутом округлом столу који је одржан 20. октобра 2017. године у Бањој Луци, у просторијама Управе за полицијску обуку. Округли сто је организовала Управа за полицијску обуку у сарадњи са Факултетом безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, а присуствовали су, поред организатора и излагача, бројни радници Министарства унутрашњих послова Републике Српске, те кадети Јединице за полицијску обуку – Полицијске академије и студенти Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. Учесници округлог стола су се присјетили настанка и развоја полицијског образовања, представили актуелни концепт полицијског образовања, сумирали досадашња искуства, изнијели актуелне проблеме те предложили одређена рјешења.

Начелник Управе за полицијску обуку, др Миле Шикман, отворио је Округли сто и исказао задовољство због сусрета са колегама из Министарства. Након отварања округлог стола, у поздравном обраћању је указао на двоструки повод организовања и одржавања округлог стола на ову тему, а то је, прије свега, обиљежавање 25 година полицијског образовања у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, а затим и сагледавање перспективе и нових изазова полицијске обуке у наредном периоду. Начелник се осврнуо у далеку 1992. годину, када је 12. септембра предсједник Предсједништва донио одлуку о промјени назива Средње школе „Мијо Керовић-Гуја“ у „Средњу школу унутрашњих послова“ са сједиштем у Бањој Луци. Начелник Шикман је присутне подсјетио да је Средња школа унутрашњих послова школовала кадете који су долазили са 14 година, а са 18 већ постајали полицајци, а

уједно је школовала и курсисте за потребе Министарства унутрашњих послова, те је у том периоду школовано око 5000 полицајаца који су завршили курс у оквиру Средње школе унутрашњих послова. Колико је школа била значајна не само за Министарство унутрашњих послова него и за Републику Српску, говори чињеница да је 1995. године одликована Одредом Његоша првог реда за изузетне заслуге које је постигла у образовању и култури. Начелник је подсјетио да се касније школа развијала путем Центра за обуку кадрова МУП-а Републике Српске, затим је основана Виша, потом Висока школа унутрашњих послова, 1999. године је формирана Полицијска академија као израз међународних стандарда, прије свега Мадридске декларације, да би се развијала до данашњег облика организовања обуке у Министарству унутрашњих послова који се реализује путем двије организационе јединице, а то су Управа за полицијску обуку и Центар за обуку. Начелник сматра да је за напредовање у служби, поред времена проведеног на одређеним пословима и задацима, потребно увести и систем гдје се тражи одређена врста обука и едукације, а то би захтијевало акредитовање одређених процеса унутар Министарства, а самим тим и акредитовање одређених људи који раде на тим линијама рада. Такође, начелник је истакао да је подршка коју Управи за полицијску обуку пружа министар унутрашњих послова Републике Српске, господин Драган Лукач, кључна за полицијско образовање и представља окосницу даљег школовања.

Декан Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, др Предраг Ђеранић, у свом поздравном обраћању указао је на значај полицијског образовања, те нагласио да је само захваљујући Министарству унутрашњих послова које је препознало тај значај полицијско образовање опстало и данас је на још вишем нивоу. Он је истакао да у ратним околностима, када је почело полицијско образовање, није било нимало једноставно развијати образовање, али је то било неопходно, те да су тадашњи министри знали колики је значај Средње школе унутрашњих послова. Декан је споменуо да и поратна дешавања нису била амбијент који би неко пожелио, али се и у тим условима конституисала прво Виша, затим Висока школа унутрашњих послова, да би сада дошло до трансформације у Факултет безбједносних наука као члана Универзитета у Бањој Луци. Професор Ђеранић је истакао да су формирањем Факултета безбједносних наука као правног сљедбеника Високе школе унутрашњих послова помјерене границе полицијског образовања, да је то један корак више и да пружа веће могућности када је у питању образовање, притом мислећи на студије другог, па и трећег циклуса. Такође, декан је указао и на добру сарадњу Факултета безбједносних наука са Министарством унутрашњих послова Републике Српске, а, прије свега, са Управом за полицијску обуку. На крају свог излагања, декан је напоменуо да је заслугом министра Драгана Лукача

основан Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, да је он иницијатор и оснивач овог факултета, те да ће нове изазове и задатке покушати ријешити како никаква безбједносна пријетња не би угрозила Републику Српску.

Радни дио округлог стола отворен је излагањима Томислава Миросавића, начелника Јединице за полицијску обуку и мастера Александра Миладиновића, инспектора за полицијску обуку у Јединици за полицијску обуку, који су говорили о мјесту и улози некадашње Средње школе унутрашњих послова, као и актуелне Полицијске академије у полицијском школству Републике Српске. Излагачи су истакли да је примарни циљ формирања Средње школе унутрашњих послова у Бањој Луци давне 1992. године био наставак школовања кадрова из Средње школе „Мијо Керовић-Гуја“ из Сарајева, а да је стратешки циљ заправо било дугорочно школовање кадрова за потребе Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Оснивањем Полицијске академије 1999. године престао је пријем ученика у Средњу школу унутрашњих послова и започет је нови систем полицијског образовања заснован на концепту обуке који је актуелан и данас. Укупан број ученика који су завршили Средњу школу унутрашњих послова износи 1139. Колики је значај Средње школе унутрашњих послова и Јединице за полицијску обуку говори чињеница да тренутно више од 40% запослених радника у Министарству унутрашњих послова Републике Српске чине свршени ученици Средње школе, односно кадети Полицијске академије.

Професор Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, др Драгомир Јовичић, који је дао велики допринос полицијском образовању и као министар унутрашњих послова Републике Српске и као начелник Управе за полицијско образовање и као професор у Вишој/Високој школи унутрашњих послова, истакао је да образовање представља стуб друштва, те да је Министарство унутрашњих послова од свог постојања водило рачуна о образовању својих кадрова. Такође, подсетио је на неке тешке тренутке и проблеме са којима се руководство Министарства суочавало када су се постављали темељи полицијског образовања у Републици Српској. Посебно је истакао значај Више/Високе школе унутрашњих послова и улогу коју је ова школа имала у развоју Министарства унутрашњих послова. Такође, професор Јовичић је трансформацију Високе школе унутрашњих послова у Факултет безбједносних наука оцијенио као добар потез, јер новоформирано Факултет безбједносних наука не школује само кадрове за потребе полиције, него школује кадрове безбједносног профила за којима све већи број друштвених субјеката има потребу.

О настанку и развоју Више/Високе школе унутрашњих послова говорио је и др Дарко Паспаљ, професор на Факултету безбједносних наука, који је, такође, био и професор у Вишој/Високој школи

унутрашњих послова. Професор се у свом излагању првобитно осврнуо на оснивање Више школе унутрашњих послова и поменуо први наставни кадар и ненаставно особље. Затим је говорио о трансформацији Више школе у Високу школу унутрашњих послова те представио њен развојни пут, наставне планове и програме, као и наставнике и сараднике. Поред овога, професор Паспаљ је представио и научно-истраживачке пројекте који су реализовани у организацији Високе школе унутрашњих послова, научне и научно-стручне скупове, конгресе, конференције и савјетовања, као и издавачку дјелатност Високе школе. На крају, професор је укратко представио новоформирану Факултет безбједносних наука, наставнике и сараднике, те актуелне и планиране активности Факултета.

Мр Драган Ђурановић, начелник Одјељења за стручно усавршавање, у свом излагању је представио послове и задатке који се реализују у оквиру Одјељења на чијем је челу. Наиме, Одјељење за стручно усавршавање налази се у оквиру Јединице за стручну обуку и задатак Одјељења јесте организација свих облика стручног усавршавања, као и контрола квалитета и начина реализације „редовне“ обуке. Када је у питању стручно усавршавање у Министарству унутрашњих послова, оно се реализује кроз редовне обуке, семинаре, студијске посјете, савјетовања, научно-стручне скупове, трибине, додатну обуку и друге облике стручног усавршавања.

О специјалистичкој обуци у Министарству унутрашњих послова Републике Српске говорио је мастер Александар Лазић, начелник Одјељења за специјалистичку обуку које се налази у оквиру Јединице за стручну обуку, односно Управе за полицијску обуку. Управа за полицијску обуку сваке године, сходно исказаним потребама Министарства, израђује Каталог наставних планова и програма стручног оспособљавања и усавршавања припадника Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Задатак Одјељења за специјалистичку обуку јесу организација и реализовање планираних специјалистичких обука (курсева, семинара и других облика оспособљавања) којима је циљ оспособљавање полицијских службеника и других запослених за успјешно обављање како редовних, тако и сложенијих послова и задатака. Специјалистичку обуку реализује Управа за полицијску обуку у сарадњи са другим организационим јединицама Министарства. До сада је реализован низ обука, као што су: курс „Тајно праћење“, курс „Криминалистичка техника“, курс „Вршење увиђаја саобраћајних незгода“, „Специјалистички курс противдиверзионе заштите“, курс „Обучи инструктора пливања“ и др.

На округлом столу представљен је и Центар за обуку, новоформирана организациона јединица Министарства унутрашњих послова Републике Српске која је, поред Управе за полицијску обуку, такође задужена за обуку полицијских кадрова, али првенствено за обуку и оспособљавање посебних снага полиције. О мјесту и улози Центра за обуку у стручној

обуци полицијских службеника Министарства унутрашњих послова Републике Српске говорио је Драган Дукић, замјеник начелника Центра. Он је истакао да је Центар идеја актуелног министра унутрашњих послова, господина Драгана Лукача, и да је веома важан када је у питању оспособљавање полицијских кадрова, посебно јединица као што су Специјална антитерористичка јединица (САЈ) и Јединица за подршку (ЈЗП). Центар за обуку своје активности реализује самостално, с тим да поједине обуке организује у сарадњи са Управом за полицијску обуку.

Ранко Лужајић, главни инспектор за обуку у Јединици за полицијску обуку – Полицијској академији, представио је андрагошки модел обуке који се примјењује у Јединици за полицијску обуку, а који има циљ да кадетима помогне у учењу, и то на начин да их стимулише да сами себе усмјеравају при учењу. Овај модел обуке се заснива на сљедећим принципима: самосталност и самоувјереност, животно искуство и знање, релевантност, практичност, мултисензорно учење, активно учење, репетиција, рецентност, примарност и повратна информација. Такође, представљен је и концепт тренинга који има циљ да преноси професионалне вјештине, знања и информације.

Актуелни концепт обуке у Јединици за полицијску обуку – Полицијској академији представила је начелница Одјељења за израду и развој наставног плана и програма, Драгица Марковић. Начелница се првобитно осврнула на реформу полицијског образовања која је резултирала формирањем Полицијске академије, те на трансформацију концепта образовања у актуелни концепт обуке и стручног оспособљавања кадета заснован на исходима обуке. Важећи наставни план и програм заснован је на предметно модуларном систему и усклађен је са дефинисаним исходима. Пракса је показала да је оваква обука, „обука усмјерена на кадета“, сврсисходна и најбоља за оспособљавање кадета за поступање у практичним ситуацијама.

Различите теме које су биле предмет расправе округлог стола отвориле су и одређена питања и проблеме који су актуелни, а тичу се полицијског образовања, као што су: недовољна обука кадета у што реалнијим ситуацијама, проблем попуњавања организационих јединица Министарства у источним крајевима Републике Српске, затим проблем одлива стручних и оспособљених кадрова из Министарства, а, са друге стране, пријем некомпетентних кадрова у радни однос и сл.

Изнесени су и одређени приједлози, као што су увођење каријерног развоја и напредовања, увођење занимања „полицајац“, другачији концепт попуњавања организационих јединица које имају проблем са недостатком кадрова. Предложено је и истраживање којим би се утврдило гдје су запослени кадрови који су школовани, а нису запослени у Министарству унутрашњих послова Републике Српске.

Општи закључци округлог стола су потпуно афирмативни када је у питању досадашње полицијско образовање у Министарству унутрашњих послова Републике Српске. Наиме, 25 година постојања полицијског образовања јесте доказ да су континуирана едукација и усавршавање неопходни за полицијску професију, а квалитет кадрова који је стекао полицијско образовање је доказ темељног и квалитетног рада.

Што се тиче перспективе и будућих активности, Управа за полицијску обуку ће и даље бити центар образовања, обуке и усавршавања полицијских кадрова. Њен задатак је да, пратећи развој савременог друштва и тренд полицијског образовања земаља у окружењу, континуирано ради на унапређењу свог програма и рада. За борбу полиције против свих облика криминала неопходно је стално образовање и усавршавање, те ће се, као и до сада, пратити и вршити евалуација курсева, семинара, унапређиваће се полицијска обука и стручно усавршавање, а све са циљем подизања стручне оспособљености на виши ниво и заштите друштва. Велики допринос се очекује и од новоформираног Центра за обуку, као и од других организационих јединица Министарства. Такође, сарадња са Факултетом безбједносних наука представља виталан интерес када је у питању одговор на све изазове који пред Управом стоје, а тичу се образовања кадрова који служе безбједности Републике Српске.

Уводник припремили:

Др Миле Шикман, Управа за полицијску обуку

Мр Свјетлана Драговић, Управа за полицијску обуку

Адријана Митрић, Управа за полицијску обуку

ТЕМАТСКИ РАДОВИ

РАЗВОЈ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Проф. др Драгомир Јовичић*

Као што њива, мада плодна,
не може рађати без обраде,
тако ни човјек не може стварати без учења.
Цицерон

Апстракт: Образовање је један од основних стубова друштва. Наравно да је образовање у свим областима веома важно, али чини се да је посебно важно у дијелу који се односи на образовање за потребе полиције. Сви државни органи имају своју улогу у остваривању укупне функције државе и у пружању могућности грађанима да остваре своје потребе, али је јасно да без добре функције полиције ни други органи не би могли да остваре своју улогу на адекватан начин. Такође, јасно је да само добро оспособљена полиција са потребним знањем може да гарантује остваривање ових елементарних потреба друштва у цјелини. Из тог разлога је и Република Српска од свог оснивања до данас посвећивала пажњу образовању своје полиције.

Кључне ријечи: образовање, полиција, високо образовање, безбједност, држава.

УВОД

Полиција свакако спада у ред најважнијих државних органа по природи и врсти послова које јој држава даје у задатак. Од тога колико је полиција у неком друштву на висини задатака које јој држава повјерава у великој мјери зависи каква ће бити укупна функционалност комплетног

* Професор на Факултету безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, имејл: dragomir.pravedna@gmail.com

државног апарата. Не постоји држава која не посједује полицију као важан државни орган, а не постоји ни ситуација у којој се држава и друштво могу наћи у којој полиција губи на значају. Најбољи показатељ за то јесте ситуација у којој се наша бивша заједничка држава почетком деведесетих година прошлог вијека. Распад СФРЈ довео је, поред свих проблема које је са собом донио грађански рат, до фактичког нестајања државног апарата, па самим тим и полиције на простору Босне и Херцеговине, што је условило потребу за стварањем нових државних органа који су у новонасталим условима били у складу са новим територијалним јединицама које су се оформиле на простору претходне заједничке државе.

Тако је са стварањем Републике Српске, готово у њеном самом настајању настала и полиција Републике Српске (4. априла 1992. год.). И поред чињенице да су отпочела ратна дејства, полиција је формирана прије Војске Републике Српске. И у тим сложеним и свакако нередовним условима изазваним грађанским ратом, било је потребно да полиција свој дио послова унутар територије која није била захваћена ратним дејствима обавља на професионалном нивоу. Да би полиција била на висини задатка и послове обављала у складу са захтјевима полицијске професије, било је потребно, и поред тога што је отпочео ратни сукоб, обезбиједити услове у којима ће се школовати и оспособљавати кадрови за вршење овог веома важног посла.

Зато већ у новембру 1992. године са радом наставља Средња школа унутрашњих послова, која је до почетка сукоба функционисала у Сарајеву. Наравно, сада почиње радити у Бањој Луци, са дијелом кадрова који су из реда српског народа и са полазницима средње школе који су били српске националности. Дакле, иако је било неизвјесно колико ће трајати сукоб који је тада био на самом почетку, тадашњем руководству и Републике Српске, али и МУП-а Републике Српске, било је потпуно јасно да је неопходно успоставити институцију која ће наставити школовање стручног полицијског кадра.

Саставни дио сваке професије представља и струковно образовање, односно стицање комплекса знања, вјештина, навика и вриједности које су неопходне за њено успјешно обављање, а због саме природе послова полиције, чини се да је то у полицији посебно важно. Са ове дистанце се може констатовати да је стање унутрашње безбједности током цијелог сукоба на простору Републике Српске било на доста добром нивоу, те да су се сви безбједносни проблеми рјешавали на високом професионалном нивоу, прије свега захваљујући квалитетном полицијском саставу који је обезбјеђивала (у великој мјери) Средња школа унутрашњих послова која је почела са радом у новембру 1992. године у Бањој Луци.

Како се осјећало да се грађански сукоб у БиХ приближава крају, руководство МУП-а Републике Српске је постајало свјесно да је неопходно

подизати ниво стручности својих припадника на виши ниво, и то зато што су ратна дешавања оставила трага на кадровској структури, а није постојала нека високообразовна институција која би могла преузети овај важан посао, па је логичан слијед догађаја био иницијатива за оснивање Више школе унутрашњих послова. Након спроведених припрема и израде елабората о оснивању нове образовне институције која ће „производити“ кадрове за полицију, дошло је до оснивања и почетка рада Више школе унутрашњих послова, која је почела са радом у новембру 1995. године.

ОСНИВАЊЕ ВИШЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

На простору бивше СФРЈ у предратном периоду постојале су Виша школа унутрашњих послова у Београду, Виша школа унутрашњих послова у Загребу и Факултет безбједности у Скопљу, институције у којима се вршило образовање полицијских кадрова за рад са вишом и високом стручном спремом. Дакле, на простору БиХ није било таквих институција, а како су ратна дешавања фактички изоловала наш простор, врло брзо се осјетио недостатак стручних кадрова за област унутрашњих послова. Тако се крајем ратних збивања јавила идеја да се оснује Виша школа за унутрашње послове, па је након потребних припрема одлуком Владе Републике Српске од 1. 7. 1995. године и реализовала.

Оснивањем Више школе значајно је у том тренутку унапријеђено образовање у МУП-у Републике Српске, па је, пошто је Средња школа унутрашњих послова већ постојала и функционисала, рад ове двије школе обједињен у једну организациону јединицу – Школски центар за образовање кадрова.

Виша школа унутрашњих послова је од свог првог конкурса за упис студената била у сфери интересовања великог броја кандидата, како оних који су већ радили у министарству (ванредни студенти), тако и младих људи који су конкурисали у статусу редовних студената. У тим почетним годинама рада интерес за уписивање Више школе је био тако велики да се на конкурс јављало 10-ак кандидата на једно мјесто.

У успостављању и отпочињању рада Више школе значајну подршку пружио је Правни факултет у Бањој Луци са својим наставним кадром и искуством у развоју наставног плана и програма, за дио правних предмета. Свакако да су изузетан допринос развоју школе у сваком погледу дали Виша школа унутрашњих послова из Земуна и Полицијска академија из Београда, и то једнако у искуствима у развоју наставног плана и програма, потребној литератури, као и у наставном кадру.

Виша школа је била конципирана тако да траје пет семестара, односно двије и по године, а поред теоријске наставе, наставни план и

програм је обухватао и значајне садржаје практичне наставе и рада на терену прије завршетка школовања. То је свакако давало добар темељ за почетак успешног рада и извршавања потребних задатака у раду на терену.

ТРАНСФОРМАЦИЈА ВИШЕ У ВИСОКУ ШКОЛУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Образовању и обуци полиције у Министарству унутрашњих послова Републике Српске посвећивана је дужна пажња од његовог оснивања, што је још више наглашено након закључења мира и потписивања Дејтонског мировног споразума. То је разумљиво само по себи, пошто се требало вратити нормалном одвијању живота, а земља је била тек изашла из рата са бројним новим безбједносним изазовима и ризицима на које је требало понудити адекватну реакцију. Наравно да је полиција у том новом амбијенту имала посебну улогу, а образовање полиције и оспособљавање за супротстављање свим безбједносним проблемима било је још значајније. Тако је на шесту годишњицу рада Више школе унутрашњих послова одржан први округли сто управо на тему образовања, под називом „Полиција и образовање“. Том приликом, уз учешће већег броја еминентних стручњака из области образовања, разматрана је, између осталог, и идеја о промјени концепта образовања полиције Републике Српске, односно трансформацији Више у Високу школу, уз максимално уважавање одредаба Болоњске декларације.

Послије завршене процедуре која се проводи од стране Владе, приједлог за измјене и допуне Закона о унутрашњим пословима упућен је у скупштинску процедуру. Пошто је предложена измјена закона о трансформацији Више у Високу школу унутрашњих послова усвојена на скупштини, то је значило да је сада и дефинитивно отворен пут за реализацију овог за нас веома важног посла. Али, пошто је Босна и Херцеговина, па самим тим и Република Српска, у једном специфичном положају у односу према међународној заједници, оно што је у другим државама нормално, то код нас, поготово тада, а нажалост још увијек, није. Наиме, истог дана када је Народна скупштина Републике Српске дала сагласност на предложене измјене Закона о унутрашњим пословима, тадашњи комесар ИПТФ-а Свен Фредериксен је упутио писмену обавијест министру унутрашњих послова да ИПТФ не дозвољава оснивање Високе школе.¹ Сљедећи дан, након достављања обавјештења

¹ У то вријеме још увијек је мандат мировне мисије вршио УН, а познато је да су тада и овлаштења међународне полиције (ИПТФ-а) била значајно снажнија него што је то било касније под мандатом ЕУ. Занимљиво је да је аутор овог текста, а тадашњи министар, сараднике који су провели активност на оснивању Високе школе одвео

о забрани оснивања Високе школе, министар одлази у Сарајево и након дужег састанка успијева да разувјери комесара ИПТФ-а да је оснивање Високе школе непотребно и да је супротно европској пракси образовања полиције.

Оснивање Високе школе унутрашњих послова, без обзира на додатне трошкове, требало је да има (и протекли период је показао да је и имала) као резултат „стварање“ кадровског потенцијала који ће бити способан да грађанима Републике Српске и Босне и Херцеговине обезбиједи потребан ниво свеукупне безбједности. Полицијско занимање, као ријетко које друго, веома је битно за све поре друштвеног живота, а полицијску функцију квалитетно испуњавају само квалитетно образовани и обучени припадници полиције. Темељна претпоставка за квалитетно образовање полиције јесте квалитетна образовна установа, а Висока школа унутрашњих послова је то током свог постојања и рада свакако постала. Томе у прилог најбоље иде чињеница да је она трансформисана, односно да је прерасла у факултет. Дакле, из струковног студија је прерасла у академски и постала чланица Универзитета у Бањој Луци. То се засигурно не би десило да није имала потребан потенцијал, и кадровски (наставни), али и саму организациону структуру и квалитетан наставни план и програм. Стоји констатација да је Висока школа у Бањој Луци омогућила да се полицијско знање развија и обогаћује на добробит свих грађана.

УЛОГА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У ВРШЕЊУ ПОЛИЦИЈСКИХ ПОСЛОВА И ОСТВАРИВАЊУ БЕЗБЈЕДНОСТИ

Од када постоји човјек и организовано друштво, постоје и различити извори и облици угрожавања његове безбједности, а чини се што је друштво развијеније да су и извори и облици угрожавања развијенији. При том се може потпуно основано тврдити да је управо човјек тај који дао највећи допринос угрожавању самога себе. У тренутним условима је неспорно да је и друштву али и човјеку као појединцу више него икада раније потребна алтернатива досадашњој филозофији друштвеног живота, па и грађење неког другог, ефикаснијег система безбједности.

У последњим деценијама се на свјетској позорници дешавају такве ствари које управо јасно говоре да ћемо, ако ништа не промијенимо

на вечеру да прославе оснивање Високе школе, а да притом никоме није рекао да има допис од комесара ИПТФ-а који фактички оспорава, тј. забрањује оснивање Високе школе. Сљедећи дан, ненајављено одлазим у Сарајево код комесара ИПТФ-а и у вишесатном разговору успијевам да аргументима изборим да се допис којим се оспорава оснивање Високе школе стави ван снаге, након чега је дошло до реализације оснивања и почетка рада Високе школе унутрашњих послова – 1. 10. 2002. године.

у односу према тим новим појавама (тероризам у великој мјери, имиграција према земљама западне Европе итд.), за које је свима јасно да више него икада раније угрожавају општу безбједност, имати констатно стање несигурности. Можда се многи неће сложити, али чини ми се да стоји констатација да не чинимо ништа озбиљно како бисмо ставили под контролу или свели на најмању могућу мјеру ове нове облике угрожавања безбједности, сада и у стабилним западним демократијама (Француска, Италија, Белгија, Њемачка, Велика Британија).

Општи трендови савременог угрожавања безбједности намећу потребу на међународном плану, али и за сваку државу посебно, да предузима мјере на изградњи савременог система безбједности. И наша земља, а свакако и Република Српска као државотворна територијална јединица унутар БиХ, предузима потребне мјере на осавремењењу система безбједности. У нашем случају то је прије свега на унутрашњем плану, али активно сарађујемо и на међународном плану. Концепт савременог живљења је утицао на то да се и сваки грађанин мора више укључити у укупни систем безбједности, пошто су и грађани субјекти безбједности. Високошколске установе као субјекти од посебног друштвеног значаја имају веома важну улогу у изградњи друштва уопште, али и у безбједносном аспекту. Безбједност је основна друштвена потреба, једнако потребна свима, без обзира на било какве разлике, а то захтијева од високог образовања да кроз научнообразовни процес омогући стварање способних кадрова за извршавање различитих задатака у области безбједности. Ову улогу у периоду од 2002. године до 1. 3. 2017. године у Републици Српској је имала Висока школа унутрашњих послова, која је оспособила велики број стручних кадрова за вршење безбједносних послова и то не само за Министарство унутрашњих послова, него и за друге безбједносне, али и друге државне органе у БиХ.

Управо је Висока школа унутрашњих послова кроз наставно-образовну активност оспособљавала и оспособила велики број кадрова који су овладали знањима из области безбједности, стекли информације о савременим изворима угрожавања, могућностима, потребама и превентивним методама супротстављања најактуелнијим облицима угрожавања безбједности. Дакле, управо дјелатност високог образовања, а посебно специјалистичког, усмјереног на безбједносне активности, има улогу да припреми земљу за успјешно супротстављање разним облицима угрожавања. Нема успјешног овладавања безбједносном проблематиком без потребног броја стручних кадрова који имају адекватна знања из области безбједности. Високо образовање упућује нас на то да је неопходно користити струку и науку у рјешавању свих, па и безбједносних проблема. То могу само кадрови који су снабђевени потребним знањима. О томе најбоље говори мисао једног њемачког филозофа и државника који је дјеловао након Другог свјетског рата, који

каже: „Једино знање може спријечити катастрофу и једино оно омогућује човјеку да измијени свој живот“.

АКТУЕЛНО СТАЊЕ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У СЕКТОРУ БЕЗБЈЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПскоЈ И ДАЉЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

У досадашњем развоју научне мисли, али и у практичној дјелатности, високо школство је дало веома значајан допринос. У условима савременог научног, техничког и технолошког развоја улога високог образовања значајно расте, а то се, наравно, односи и на сектор безбједности. Својим дјеловањем у научнообразовном процесу, а поготово у научноистраживачком раду, управо високо образовање мора да буде носилац и креатор изналажења рјешења у свим областима друштвеног живота, али с обзиром на нови амбијент у ком се савремени свијет налази, то се посебно односи на област безбједности.

Безбједност земље представља једну од битнијих (ако не и најбитнијих) дјелатности савремене државе, што од високог образовања захтијева да кроз научнообразовни процес оспособи, односно ишколује студенте који су одабрали ову врсту студија за извршавање одређених задатака из области безбједности. Дакле, ово је важно за сваку земљу, али за нас у Републици Српској (и Босни и Херцеговини) чини се да је још важније, имајући у виду нашу укупну политичко безбједносну ситуацију, сложену структуру Босне и Херцеговине, те сложеност укупних међунационалних односа. Ако овоме додамо још и промјену начина живљења у односу на претходни период, као и промјену у систему образовања у смислу одсуства било каквих садржаја који би понудили знање из области безбједности из наставних планова, онда се чини још важнијом улога образовних институција из области безбједности.

Из ових разлога и тренутног стања како у свијету, а посебно у самој Босни и Херцеговини, произлази једноставан закључак да је управо дјелатност високог образовања у припремању земље за супротстављање савременим изворима угрожавања њене безбједности дошла до посебног изражаја. Како ће високообразовани кадрови након завршетка студија дјеловати на реализацији спровођења безбједносних задатака, те како ће остваривати функцију безбједности и какав ће ниво безбједности моћи понудити држави и грађанима зависи од тога како их је образовна институција припремила и оспособила за вршење ових, чини се, у овом тренутку можда и најважнијих послова.

Управо ови разлози дају простор да се сматра исправном одлука Владе Републике Српске да изврши трансформацију Високе школе унутрашњих послова у Факултет безбједносних наука. Наравно да је

рано у првој години рада Факултета говорити о оправданости његовог оснивања (односно трансформације Високе школе), али ако при томе имамо у виду да је од рата прошло 22 године, да су политички односи унутар БиХ једнако сложени као и прије самог грађанског рата, те да је реалност да је БиХ сада сложена државна заједница са потпуно другачијом територијалном организацијом, да свака територијална организација (ентитети и дистрикт) имају своје органе управе, а безбједносни међу њима имају посебну улогу, онда је јасно да је у тој новој ситуацији на овом нивоу развоја укупних односа Републици Српској потребна једна цивилна високошколска уставнова за област безбједности.

Зашто цивилна високошколска установа? Зато што она и као таква може квалитетно да образује кадрове за потребе полиције, а актуелни безбједносни изазови и ризици захтијевају да се и за друге (небезбједносне) државне органе понуди могућност да у свој рад укључе један број кадрова који има висок ниво знања о безбједносној проблематици и супротстављању разним безбједносним изазовима. Поред тога, на Факултету безбједносних наука у даљим годинама рада свакако ће бити потребно отворати нове студијске програме у складу са потребама тржишта, односно друштва у овом тренутку. Примјера ради, засигурно је свакој општини потребан кадар који има знања из области цивилне заштите, а знамо да не постоји образовна институција у Републици Српској нити у Босни и Херцеговини која школује кадрове за ову област. Иста је ситуација са заштитом на раду. Дакле, јасна је потреба за цивилном високошколском установом која ће захватити широк спектар цивилне безбједности, а која ће и даље бити усмјерена на образовање полицијског кадра. Што се тиче квалитета образовања на овај нови начин, он сигурно неће бити на нижем нивоу од претходног, али ће засигурно бити много јефтинији за државу него класични вид полицијског образовања.

Да постоји потреба једног ширег концепта цивилног образовања из области безбједности говоре и неке анализе европских института, међу којима издвајам нека истраживања која су проводили неки њемачки истраживачи. А они кажу да ће у скорој будућности, када се изађе из рецесије, Европској унији бити потребно до двадесет милиона нових радних мјеста, што није немогућа бројка, ако се зна да сада у Европској унији живи близу 600 милиона људи, али се не зна који ће образовни профили бити потребни. Једино што се са сигурношћу може предвидјети јесте да ће требати више медицинара и више безбједњака. Дакле, и Република Српска и Босна и Херцеговина треба да прате ове нове трендове, те да на новим основама врше образовање за област безбједности.

Значи, Република Српска се определилила да у будућности образовање из области безбједности реализује кроз цивилни факултет са намјером да

га даље развија у смислу отварања нових студијских програма и увођења нових циклуса студирања. Ово је концепт који примјењује највећи број европских земаља, па је било логично да то у овом тренутку уради и Република Српска, при чему квалитет кадрова који буду студирали не би требало да буде доведен у питање, а стварају се претпоставке да се отвори нова, ближа комуникација са бројним друштвеним субјектима, што би требало да да простора за унапређење нивоа знања које стичу кадрови који ће се образовати по новом наставном плану и програму, али и за унапређење укупног стања безбједности.

ЗАКЉУЧАК

На крају остаје да се констатује да је полиција засигурно један од најважнијих државних органа, ако не и најважнији, макар у актуелном тренутку у којем се налази савремени свијет. Зашто један од најважнијих органа? Па из једноставног разлога, што ни други државни органи који имају јавна овлашћења врло често не могу остварити своју функцију без помоћи (асистирања) полиције. Да би полиција ову своју улогу могла и остварити, прије свега, потребно је да има на располагању добро оспособљене кадрове.

Пошто је полиција специфичан орган по својим овлашћењима и методама рада, то и образовање кадрова за обављање полицијских послова захтијева одређене специфичности. Република Српска је то веома озбиљно схватила од свог настанка, а тако се понашала током цијелог свог дјеловања. О томе најбоље свједочи оснивање средње школе унутрашњих послова само неколико мјесеци након избијања ратних дејстава на простору БиХ.

Како се наслућивао завршетак грађанског рата, тако је и тадашње руководство МУП-а Републике Српске предузело мјере на подизању нивоа образовања своје полиције на виши ниво, пошто смо били потпуно свјесни да ће полиција у мирнодопским условима морати повећати квалитет свог рада, а ратна догађања су довела до значајног осипања кадрова. Тако је и основана Виша школа унутрашњих послова у новембру 1995. године.

Како је мир учвршћен, комуникација између становништва у попутности успостављена, тако је дошло и до промјене безбједносног амбијента, на који се могло реаговати само са добро оспособљеним полицијским кадром. То је врло брзо изнедрило идеју да се Виша школа унутрашњих послова трансформише у Високу школу која би проширила концепт свог дјеловања кроз ревидиран и доста шири наставни план и програм, а он би омогућио даље унапређење знања новим студентима,

али и припадницима полиције који су већ били у активном саставу МУП-а. Та идеја је реализована почетком октобра 2002. године, када је Висока школа унутрашњих послова почела са радом, који је трајао до 1. марта ове године. У том периоду Висока школа је дала снажан допринос подизању квалитета вршења полицијских послова кроз образовни процес који је стално развијан и унапређиван. Тако је кроз укупан развој наставног процеса и услиједила трансформација Високе школе у Факултет безбједносних наука, који није у саставу МУП-а, него је организациона јединица Универзитета у Бањој Луци. То отвара нове перспективе развоју високообразованих кадрова за област безбједности, а према садашњим процјенама то ће донијети нови квалитет полицијском образовању, али и значајно проширити одређене сегменте третирања безбједносне проблематике кроз студиј у цивилном сектору.

ЛИТЕРАТУРА

- Даничић, М. (2002). *Школски центар полиције МУП Републике Српске у функцији образовања, реформе, демократизације и успостављања мултиетичности полиције*. Зборник „Полиција и образовање“. Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова, 21–31.
- Јовичић, Д. (2008). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д. (2011). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д., Шетка, Г. (2015). *Организација и надлежност полиције*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д. (2005). *Улога полиције Републике Српске у имплементацији Дејтонског мировног споразума*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д. (2007). *Утицај транзиције на рад органа државне управе РС са посебним освртом на полицију*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Јовичић, Д. (2005). *Настанак и развој Министарства унутрашњих послова Републике Српске*. Часопис „Безбједност, полиција, грађани“. Бања Лука: Министарство унутрашњих послова Републике Српске, 20–31.
- Кузмановић, Р. (2002). *Мултидимензионалност у систему образовања полиције*. Зборник радова „Полиција и образовање“. Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова, 41–51.

DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE MINISTRY OF INTERIOR REPUBLIC OF SRPSKA

PhD Dragomir Jovicic*

Abstract: Education is one of the pillars of society. Of course, education in all areas is very important, but it seems to be of particular importance in the part relating to education for the needs of the police. All state bodies have their role in realizing the overall function of the state and in providing the citizens with the opportunity to meet their needs, but it is clear that without the good function of the police, other bodies could not fulfill their role in an adequate way. It is also clear that only well-trained police with the necessary knowledge can guarantee the fulfillment of these elementary needs of the society as a whole. For this reason, the Republic of Srpska has been paying due attention to the education of its police since its inception.

Keywords: education, police, higher education, security, state.

* Professor at Faculty of Security Science, University of Banja Luka, email: dragomir.pravedna@gmail.com

ИЗАЗОВИ ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ И СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА – 25 ГОДИНА ИСКУСТВА

Др Миле Шикман*

Апстракт: Јубилеји су обично прилика да се сагледају досадашњи резултати рада и утврде правци у наредном периоду. У том смислу можемо посматрати и 25 година полицијског образовања, обуке и усавршавања у Министарству унутрашњих послова Републике Српске. Овај сегмент имао је интензиван развој свих тих година и сталну потребу да одговори задацима који су пред њега били постављени. Тако је период 1992–1995. године обиљежила интензивна обука и школовање полицајаца са средњом стручном спремом, док је наредни период од 1995. године, због потребе за вишим и високообразовним кадром био усмјерен у том правцу. Наведене потребе пратила је и адекватна организациона структура, која се кретала од Средње школе унутрашњих послова (1992. године), преко Центра за образовање кадрова (1994. године) у оквиру којег је успостављена и Виша школа унутрашњих послова (1995. године), па до Управе за полицијско образовање (2002. године), у оквиру које су формиране Јединица за основну полицијску обуку – Полицијска академија (1999. године) и Висока школа унутрашњих послова (2002. године). Актуелна фаза развоја оријентисана је ка трансформацији образовања у обуку, теоријских сазнања ка практичним вјештинама, стручног усавршавања током цијеле каријере (каријерни развој и каријерно напредовање), али и специјализацији за обављање појединих, обично најсложених, послова и задатака. Она је данас организована у оквиру Управе за полицијску обуку и Центра за обуку тако да се обезбиједи законитост, стручност,

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: nacelnik@education.muprs.org.

професионализам, обученост и оспособљеност припадника Министарства путем основне полицијске обуке, стручне обуке, укључујући специјалистичку обуку и стручног усавршавања кадрова за рад у Министарству. У том смислу као изазов се поставља питање развоја каријере запослених током активне службе, напредовање у каријери које укључује и стицање одговарајућих потребних знања и вјештина, као и стварање неопходних предуслова за остваривање тога путем полицијске обуке, стручног усавршавања и оспособљавања.

Кључне ријечи: полиција, основна полицијска обука, специјалистичка обука, стручно усавршавање.

УВОД

Министарство унутрашњих послова Републике Српске, од свог формирања 1992. године, организовало је и развијало полицијско образовање, обуку и усавршавање. Сасвим је јасно да је овај процес пролазио кроз различите фазе организационог и функционалног развоја. Он је, прије свега, био подређен кадровским потребама Министарства, које су у почетку манифестоване потребама за припадницима полиције са средњом стручном спремом, а касније са вишим и високом степеном образовања. Окружење у коме се налазимо, нови облици криминалитета, те савремени безбједносни изазови, ризици и пријетње захтијевају динамично стицање и ширење знања, те способности и вјештина као одговор на наведено. Због тога се у обуци полицијских службеника нагласак ставља на развој практичних способности, иновативности, заједничког рјешавања проблема, информатичке писмености, социјалних и других компетенција. На овај начин пружа се могућност да практичним поступањем у задатој ситуацији усвојена знања, стечене вјештине и формиране ставове током обуке подигну на виши ниво. То је довело до трансформације полицијског образовања у полицијску обуку.

Полазећи од тога да је у полицијској организацији људски фактор најважнији елемент, квалитет образовања, сталност свих видова усавршавања и селективна кадровска политика су од изузетног значаја за успјешан рад полиције (Дмичић, 2002: 114). Због тога је осмишљавање концепта и пројекције полицијске обуке и усавршавања важна и сложена активност стварања услова који ће обезбиједити континуирани развој у овом сегменту полицијског рада (Шикман, Амићић, 2012: 2). То је и основни циљ и мотив размишљања и дјеловања у правцу да се у оквиру Министарства, на дугорочној основи, успостави савремен систем обуке, усавршавања и развоја људских ресурса који ће задовољити реализацију основних циљева овог значајног подсистема државне управе (Šikman, Amidžić, 2011). Тако је Министарство као један од посебних стратешких

циљева навело развој и унапређење школовања и оспособљавања кадрова за потребе Министарства, што подразумејева провођење низа активности у смислу развоја обука различитог нивоа, те перманентне обуке запослених радника, као и организовање повремених курсева, семинара, округлих столова, научних скупова и савјетовања¹ (Шикман, Амићић, 2012: 2). Поред тога, 2012. године израђен је дугорочни документ под називом Пројекције развоја полицијског образовања, обуке и усавршавања у Републици Српској 2012–2021. година, која се преваходно заснива на националној политици развоја Републике Српске, начелима и документима о развоју образовања у Републици Српској, као и на европским трендовима развоја полицијског образовања, обуке и усавршавања, те визији развоја полицијског образовања и затеченом стању (Управа за полицијско образовање, 2012). У том смислу, поменути стратешки оквир и интенције развоја, довели су и до актуелни структурне полицијске обуке која је више усмјерена према стицању практичних знања и вјештина за обављање редовних и специфичних послова и задатака.

25 ГОДИНА ПОЛИЦИЈСКОГ ОБРАЗОВАЊА, ОБУКЕ И УСАВРШАВАЊА У МУП-у РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Полицијско образовање, обука и усавршавање у Републици Српској постоје од када постоји и Министарство унутрашњих послова Републике Српске, те су у периоду од преко 25 година доживјели више организационих и институционалних трансформација. Тако је 1992. године основана Средња школа унутрашњих послова² чија је дјелатност била школовање и стручно оспособљавање кадрова за обављање послова полицајца – техничара за послове безбједности, кроз редовно четворогодишње школовање³. Потом је током 1994. године формиран

1 Наведено је истакнуто у документу Министарства унутрашњих послова Републике Српске под називом *Правци развоја Министарства унутрашњих послова Републике Српске за период 2012-2016. година*, који је усвојен 2011. године. У том документу наведене су и друге активности као што су успостављање и јачање сарадње са сродним институцијама, увођење нових наставних планова и програма, подизање нивоа информатичке писмености припадника Министарства, развијање континуиране обуке током цијеле каријере, провјера нивоа стручности припадника Министарства и друго (види опширније: Министарство унутрашњих послова Републике Српске, 2011).

2 Наиме, 12. септембра 1992. године тадашњи председник председништва Српске Републике донио Одлуку о промјени назива и сједишта школе за унутрашње послове „Мијо Керешевић Гуја“ из Сарајева у Средњу школу унутрашњих послова са сједиштем у Бањој Луци (Председништво Српске Републике, 1992).

3 Средњу школу унутрашњих послова, као стуб образовања и основне полицијске обуке до 2002. године, завршило је укупно 1139 ученика.

Центар за образовање кадрова унутрашњих послова, чија је функција била школовање и усавршавање кадрова за рад у Министарству кроз редовно школовање и организовање курсева за полицајце у трајању од шест мјесеци⁴. Да је Средња школа унутрашњих послова била посебно значајна за Републику Српску говори и податак да је 1995. године одликована Орденом Његоша првог реда, као установа за изванредне радне подвиге и заслуге у образовању, науци и култури те духовном развоју и општем напретку Републике Српске.

Након тога, 1995. године основана је Виша школа унутрашњих послова⁵, у којој је наставни процес трајао пет семестара, а по завршетку школовања добијао се стручни назив правник унутрашњих послова. Потом, 1999. године формирана је Полицијска академија⁶, а 2002. године Виша школа унутрашњих послова је трансформисана у Високу школу унутрашњих послова⁷, а те године је формирана и Управа за полицијско образовање⁸ као основна организациона јединица Министарства унутрашњих послова у којој се врши школовање, стручно оспособљавање и усавршавање кадрова за рад у Министарству. У оквиру Полицијске академије обука кадета је трајала годину дана, а упоредо је постојала и Средња школа унутрашњих послова до 2001. године, када је окончан њен рад завршетком школовања посљедње генерације уписаних кадета. Школовање у Високој школи унутрашњих послова трајало је у почетку седам, а касније осам семестара, а студенти су завршетком школе стицали звање дипломирани правник унутрашњих послова⁹. Треба напоменути

4 Од 1992. године Курс за полицајца завршио је 5191 полазник.

5 Виша школа унутрашњих послова у Бањој Луци основана је Одлуком Владе Републике Српске број 02-157/95 од 01. 07. 1995. године, ради обављања дјелатности образовања кадрова са вишом стручном спремом за рад у органима унутрашњих послова и обављања других сродних послова из области безбједности (обавјештајно-безбједносна служба, царина, инспекција, службе обезбјеђења и слично), (Висока школа унутрашњих послова, 2005).

6 Полицијска академија формирана је на основу Оквирног споразума о реконструкцији полиције Републике Српске и Мадридске декларације. Одлуком Владе Републике Српске Министарство унутрашњих послова је дана 02. 07. 1999. године формирало Полицијску академију која је са наставом почела 19. 07. 1999. године.

7 Влада Републике Српске је ради задовољења потреба Министарства унутрашњих послова за високообразовним кадром, те даљег стручно усавршавања и побољшања професионалне оспособљености, прије свега радника унутрашњих послова, на приједлог Министарства унутрашњих послова донијела Одлуку о трансформацији Више у Високу школу унутрашњих послова број 02/1-020-734/02 од 23. 07. 2002. (Висока школа унутрашњих послова, 2005).

8 Правилником о организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у Републике Српске од 01. 10. 2002. године Школски центар је трансформисан у Управу за полицијско образовање.

9 Вишу школу завршио је 310 студент (од тога 75 жена), а Високу школу је завршило

да је Висока школа унутрашњих послова била једина високошколска установа у Босни и Херцеговини која се бавила искључиво високим полицијским образовањем, с обзиром на то да су једино студенти који су завршили студије на Високој школи унутрашњих послова могли да се запосле у полицијским агенцијама у Босни и Херцеговини без додатне обуке (обука другог нивоа), имајући у виду да је школа сертификована од стране Мисије Уједињених Нација да испуњава све услове за школовање кадрова за рад у полицијским институцијама (Šikman, Lalić, 2012). Висока школа унутрашњих послова је била придружена чланица Универзитета у Бањој Луци од 2008. године, при чему су сва академска питања била у његовој надлежности, матичној за научна поља „безбједност и криминалистика“ од 2012. године, а са лиценцираним студијским програмом од 2013. године.

Сљедећа велика трансформација полицијског образовања услиједила је 2015. и 2016. године, када је Висока школа унутрашњих послова трансформисана у Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци¹⁰, а полицијска обука и усавршавање добили су динамичнији карактер путем Управе за полицијску обуку и Центра за обуку. Наиме, Министарство унутрашњих послова Републике Српске иницирало је промјену статуса Високе школе унутрашњих послова у систем јавног високог образовања, с циљем да се унаприједи изучавање безбједности и криминалистике, као и да се омогући већа проходност дипломираних студената у јавном и приватном сектору¹¹. Процес трансформације

укупно 865 студентана (од тога 225 жена), и то 230 дипломираних правника унутрашњих послова са 180 ЕЦТС, 287 дипломираних правника унутрашњих послова са завршеним VII семестара и 348 дипломирани правник унутрашњих послова (одабрано усмјерење), са 240 ЕЦТС.

10 Влада Републике Српске на сједници одржаној дана 27. новембра 2015. године донијела је Одлуку о трансформацији Високе школе унутрашњих послова у факултет као организациону јединицу Универзитета у Бањој Луци, бр. 04/1-012-2-2739/15 (Службени гласник Републике Српске, број 10/15, од 8. децембра 2015. године).

11 Узимајући у обзир развојни пут Високе школе унутрашњих послова и друштвену оправданост изучавања студија безбједности и криминалистике у систему јавног високог образовања у Републици Српској, која је неупитна и неопходна, јасна је била друштвена оправданост трансформације Високе школе унутрашњих послова у факултет у саставу Универзитета у Бањој Луци. С друге стране, трансформацијом Високе школе унутрашњих послова у факултет при Универзитету у Бањој Луци створили би се услови за запошљавање дипломираних студената и у другим сегментима друштва. Наведени модел у потпуности задовољава критеријуме науке и струке за област безбједности као изузетно значајно питање за Републику Српску, обезбјеђује континуирано и систематско изучавање, школовање кадра, као и научно истраживање појава и процеса који могу дјеловати као изазови, ризици и пријетње безбједности. Иако постоје и друге законом прописане могућности, Министарство је прихватило став да такви модели не обезбјеђују одрживост изучавања безбједности на напред наведеним основама, а уједно би представљало и „корак назад“ у односу на

трајао је двије године, тако да је 2017. године основан и почео је са радом Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци¹², као правни сљедбеник Високе школе унутрашњих послова који наставља континуитет изучавања безбједности и криминалистике, чија је сврха, између осталог, и јасно дефинисање могућности како за наставак даљег школовања (други и трећи циклус студија), као и за праћење научних достигнућа из области безбједности, криминалистике, одбране и заштите, све у функцији стварања квалитетног научно-образовног профила за извршење послова безбједности у најширем смислу ријечи. С друге стране, Министарство се фокусирао на полицијску обуку (основну и специјалистичку) и стручно усавршавање чији је циљ стицање и разивјање практичних знања и вјештина неопходних за законито и ефикасно обављање полицијских послова и задатака. Ова настојања су резултат савременог приступа кадровској функцији, који се заснива на флексибилнијим, практичнијим и примјењивијим формама управљања и развоја, с циљем да се брже и квалитетније остварују циљеви и потребе организације¹³ (Амићић, 2009: 10). На овај начин разријешена је дилема образовања насупрот обуке¹⁴ у полицији (Palmiotto, 2003: 8, 9): *прво*, општи став је да је потребно и једно и друго (Palmiotto, 2003: 9) и *друго*, образовање за потребе полиције је у надлежности образовних установа, прије свега Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, док је обука у надлежности Министарства унутрашњих послова. Функционална повезаност Министарства унутрашњих послова и Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци треба да обезбиједи школовање високообразовног кадра за потребе полиције, с једне стране укључујући и питања везана за извођење одговарајућих

достигнути степен развоја изучавања безбједности и криминалистике кроз Високу школу унутрашњих послова.

12 У складу са Рјешењем Министарства просвјете и културе Републике Српске, настава на Факултету се изводи на студијском програму Безбједност и криминалистика (240 ECTS), а излазни профил који се стиче завршетком студија је – дипломирани правник безбједности и криминалистике.

13 Наиме, традиционални модели управљања су постали неефикасни и мање примјењиви, што их у савременим условима живота чини неадекватним и превазиђеним, посебно у домену обуке, стручног усавршавања и награђивања (Амићић, 2009: 10).

14 Образовање представља педагошки процес у функцији обogaћивања људске спознаје, који обухвата усвајање одређеног система знања, формирање практичних умијећа и навика, а то је претпоставка и темељ развоја спознајних снага и способности, обликовање научног погледа на свијет, те повезивање знања с практичном, професионалном и било којом другом дјелатношћу (Поткоњак, Шимлеша, 1989). С друге стране обука је процес стицања знања за обављање конкретног послова, која је окренута текућим пословим и садашњости, по чему се значајно разликује од образовања (Кулић, Милошевић, 2012: 165).

информативних, стручних и специјалистичких обука студената унутар организационих јединица Министарства, што је неопходан предуслов за стицање одговарајућих стручних знања и вјештина за обављење послова и задатака из надлежности Министарства, с друге стране.

АКТУЕЛНИ СИСТЕМ ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ И УСАВРШАВАЊА У МУП-у РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Правни основ и организациона структура

Послови полицијске обуке, стручног оспособљавања и усавршавања Законом о полицији и унутрашњим пословима (Службени гласник бр. 57/16 и 110/16) дефинисани су као остали унутрашњих послови (члан 6, став. 4) и у потпуној су надлежности Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Зато Министарство организује и врши стручну обуку запослених, обуку понављања знања, као и друге обуке за потребе физичких и правних лица (члан 149, став. 1) путем Управе за полицијску обуку и Центра за обуку (члан 149, став. 2).

Управа за полицијску обуку је основна организациона јединица Министарства која врши основну полицијску обуку, специјалистичку обуку и стручно оспособљавање и усавршавање кадрова за рад у Министарству, односно другим полицијским агенцијама. У њој се врши припрема наставних планова и програма за основну полицијску обуку, специјалистичку обуку и стручно усавршавање, израђују се приједлози подзаконских аката и појединачних аката везаних за надлежност и дјеловање Управе. У њеној надлежности је и израда Програма редовне обуке полицијских службеника, пружње стручне помоћи у извршавању тог Програма, вршње инструктивног усмјеравања у циљу његове што квалитетније реализације, те надзор и контрола над реализацијом Програма. Ова Управа спроводи периодично и годишње тестирање полицијских службеника, те врши провјеру стручне оспособљености запослених у Министарству. Такође, обезбјеђује интернатске услове за смјештај и исхрану кадета Полицијске академије и полазника свих видова стручне и специјалистичке обуке.¹⁵ У Управи се врши оспособљавање припадника физичког и техничког обезбјеђења, укључући и реализацију периодичне провјере оспособљености у бојевом гађању. Управа за полицијску обуку обавља и друге послове и задатаке из њене надлежности, укључујући сарадњу са другим установама за полицијску обуку, али и високошколским и другим научним установама

15 За смјештај кадета Полицијске академије и полазника свих видова стучне и специјалистичке обуке у објекту интерната на располагању је 120 соба за спавање.

у области научно-пословне сарадње, те се бави научно-истраживачким радом¹⁶ и издавачком дјелатношћу¹⁷, али и организује научне и стручне конференције, округле столове и друге скупове¹⁸ и врши и остале послове у вези са обуком, оспособљавањем и усавршавањем кадрова за рад у Министарству или другим полицијским агенцијама. Како би реализовала послове и задатке из своје надлежности, у Управи за полицијску обуку утврђене су сљедеће унутрашње организационе јединице: 1) Јединица

16 Управа за полицијску обуку је путем Високе школе унутрашњих послова реализовала неколико научно-истраживачких пројеката: Рад полиције у заједници (2006), Усклађеност полицијског образовања са потребама савремене полиције (2008), Малољетничка делинквенција у Републици Српској – стање и перспективе превенције, сузбијања, спречавања и санкционисања (2008), Методологија израдње система интегритета у институцијама Републике Српске у сузбијању корупције (2012-2015), Вршњачко насиље – етиологија, феноменологија, начини превазилажење и компаративна искуства (2013), Заштита и спасавање у неким ванредним ситуацијама, са посебним тежиштем на мјесто и улогу полиције (2014), Рецидивизам извршилаца кривичних дјела – анализа, стање, узроци и превенција (2015) и Јавно-приватно партнерство у обезбјеђењу личности и објеката – стање, изазови и могућности у Републици Српској и БиХ (2015), (Висока школа унутрашњих послова, 2016).

17 Управа за полицијску обуку у протеклом периоду објавила је 47 различитих публикација, укључујући уџбенике, монографије и зборнике радова. Такође, од 2005. године редовно, два пута годишње, објављује теоријско-стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Српске, под називом „Безбједност – полиција – грађани“ (до сада је објављен 41 број). Часопису је додијељен међународни ISSN број (18840-0698), научни УДК број (351.74) који обухвата научно поље безбједности, и DOI број, како би се омогућила његова што шира доступност. По извјештају Комисије за категоризацију научних часописа Министарства науке и технологије Републике Српске од 11. 06. 2013. године, часопис „Безбједност – Полиција – Грађани“ налази се у другој категорији научних часописа у Републици Српској. У часопису се штампају прилози из области полицијских, безбједносних, криминалистичких, правних и, једним дијелом, општих наука (Министарство унутрашњих послова, 2015).

18 У периоду од 1995. до 2015. године Висока школа унутрашњих послова је била организатор сљедећих међународних конференција и округлих столова: Криминалистика у теорији и пракси (2005), Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања (2008), Методологија израдње система интегритета у инситуцијама на сузбијању корупције (2010), Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива (2011), Сузбијање криминала и европске интеграције, с освртом на високотехнолошки криминал (2012), Криминалистичкопроцесне карактеристике истраге према Закону о кривичном поступку у протеколој деценији (2012), Стратегија развоја Специјалног физичког образовања (2013), Вршњачко насиље – етиологија, феноменологија, начини превазилажења и компаративна искуства (2013), Сузбијање криминалитета и европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет (2014), Систем заштите и спасавања у Републици Српској (2015), Упоредни модели јавно-приватног партнерства у обезбјеђењу личности и објеката – стање, изазови и могућности у БиХ (2015), (Висока школа унутрашњих послова, 2016).

за полицијску обуку – Полицијска академија у чијем саставу дјелују Одјељење за израду и развој наставног плана и програма и Одјељење за полицијску обуку, 2) Јединица за стручну обуку, коју чине Одјељење за специјалистичку обуку и Одјељење за стручно усавршавање, 3) Одјељење за опште и заједничке послове и 4) Одјељење за логистику и интернатске услуге.

Центар за обуку као основна организациона јединица организује и спроводи полицијску обуку из области стручног оспособљавања и усавршавања полицијских службеника. Такође, пружа подршку у реализацији обуке Специјалној антитерористичкој јединици, као и Управи за полицијску обуку, израђује приједлоге подзаконских аката и појединачних аката везаних за надлежност и дјеловање Центра за обуку, координира, организује и усмјерава рад Јединица, тимова и одјељења Центра за обуку, сарађује при изради Програма обуке полицијских службеника, пружа стручну помоћ и врши инструктивно усмјеравање у циљу што квалитетније реализације наведеног програма. Уз то, предлаже мјере за унапређење стручног усавршавања и даје иницијативе и приједлоге за израду наставних планова и програма, издаје исправе о степену стручне оспособљености по завршетку стручног усавршавања и води потребне евиденције. У Центру за обуку утврђују се унутрашње организационе јединице: 1) Јединица за обуку, 2) Јединица за обезбјеђење и 3) Јединица за логистику. Центар за обуку биће смјештен у комплексу некадашње касарне Залужани код Бањалуке, чија је адаптација, реконструкција и изградња других капацитета у току. На овај начин Министарство унутрашњих послова Републике Српске ће добити један од најсавременијих центара за специјалистичку обуку и стручно усавршавање полицијских службеника за обављање најсложенијих послова и задатака, као што су супротстављање тероризму, сузбијање тешких облика криминалитета, али и очување безбједности Републике Српске у времену нестабилних регионалних и глобалних односа¹⁹.

Поред Закона о полицији и унутрашњим пословима и Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова (Службени гласник бр. 27/17), којим су утврђене организација и систематизација радних мјеста која се тичу полицијске обуке, на послове и задатке из њихове надлежности примјењују се још и Правилник о поступку полицијске обуке и обавеза кадета у току обуке (Службени гласник

19 То је поручио предсједник Републике Српске Милорад Додик, који је са предсједницом Владе Републике Српске Жељком Цвијановић и министром унутрашњих послова Драганом Лукачом обишао наведени комплекс. Види опширније прилог Радио телевизије Републике Српске: МУП Српске припрема најмодернији Центар за обуку у региону, доступно путем интернета: <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=226761>, приступљено 20. 11. 2017. године.

бр. 13/17), Правилник о садржају и начину вршења стручне обуке (Службени гласник бр. 21/17) и Правилник о стручном усавршавању полицијских службеника (Службени гласник бр. 61/14 и 40/15). Овим подзаконским актима уређују се поступак полицијске обуке и обавезе кадета, затим садржај и начин вршења стручне обуке, те стручно усавршавање полицијских службеника Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

Врсте полицијске обуке, стручног усавршавања и оспособљавања

На основу правног оквира полицијске обуке и усавршавања у Министарству²⁰, те организационе структуре надлежне за обављање ових послова и задатака, можемо говорити о двије основне врсте обука и усавршавања у оквиру Министарства, и то:

- 1) Основна полицијска обука, која обухвата:
 - a. Обука кадета са најмање IV степеном стручне спреме,
 - b. Обука понављања знања за запослене са најмање IV степеном стручне спреме који немају полицијско образовање,
 - c. Стручно оспособљавање за запослене са најмање VI и VII степеном стручне спреме који немају полицијско образовање.
- 2) Стручна обука, коју чине:
 - a. Редовна и додатна обука полицијских службеника
 - b. Специјалистичка обука и
 - c. Стручно усавршавање.

1) Основна полицијска обука је темељ сваке полицијске професије, која чини главни метод теоријског и практичног формирања кадра за полицијску службу. Њоме су обухваћени сви почетници у служби, са најмање IV степеном стручне спреме, као и они који немају адекватно полицијско образовање (запослени у Министарству са IV степеном стручне спреме без полицијског образовања), а основни циљ је стицање неопходних знања и вјештина за самостално обављање полицијских послова. Такође, основна полицијска обука обухвата и обуку понављања знања која се организује за припаднике Министарства који нису обављали полицијске послове дуже од три године, а претходно су обављали наведене послове, полицијске службенике из других полицијских агенција, те децртификоване полицајце који су на основу правоснажне судске пресуде распоређени на радно мјесто полицијских службеника. Исто тако, основна полицијска обука обухвата и стручно оспособљавање за запослене са најмање VI степеном стручне спреме, без полицијског образовања који се оспособљавају за чин млађи инспектор,

²⁰ Закон о полицији и унутрашњим пословима и горе наведени подзаконски акти (правилници).

за запослене у Министарству са најмање VII степеном стручне спреме који немају полицијско образовање, а распоређени су на радна мјеста полицијских службеника. Основна полицијска обука обавља се у Управи за полицијску обуку у Јединици за основну полицијску обуку – Полицијској академији која је усклађена са савременим захтјевима и потребама, ради доброг обављања полицијског посла. Поред тога, обука је заснована на професионалним основама, оспособљеном и стручном наставном кадру, као и у могућим оквирима и у складу с пројекцијом развоја Управе за полицијску обуку. Конкретније, циљ ове обуке је да кадети овладају знањима о полицијским овлашћењима, условима и начина њихове примјене, процедурама, вјештимана и техника за извршавање редовних послова и задатака полицијских службеника, те да развију менталне и физичке потенцијале за отпочињање посла и стицање нових знања и вјештина неопходних за обављење сложенијих послова и задатака. Поред тога, како би се наставни процес унаприједио, осавременио и што више приближио пракси, Управа за полицијску обуку је усмјерена ка сталном стварању и задовољавању одређених предуслова, укључујући и увођење наставног процеса по новом концепту обуке и наставном плану и програму²¹. У складу са тим намјерама организована је обука наставника, извршена обука ментора и кординатора из полицијских станица за реализацију информативне и професионалне праксе, а појачани су и критерији код селекције кандидата за кадете. Исто тако, да би се употпуниле све активности за реализацију наставног процеса потребна су и савремена наставна средства и инфраструктура за реализацију обуке, те се за то користе школска полицијска станица, криминалистичко форензичка лабораторија, ситуациони стан, те друге дидактичне и педагошке методе рада са одраслим људима.

Стручна обука је процес усвајања нових знања, вјештина и ставова са циљем стручног и специјалистичког оспособљавања полицијских службеника и других запослених у Министарству за успјешно обављање постојећих послова, одговорних и сложенијих задатака постојећег посла, посла вишег ниова, као и будућих послова и задатака у Министарству. Као таква, стручна обука полицијских службеника врши се конитнуирано кроз редовну обуку, специјалистичку обуку, стручно усавшравање путем семинара, студијских посјета, савјетовања, научних и стручних скупова, трибина, додатне обуке и других облика стручног усавршавања, путем

21 Нови концепт полицијске обуке кадета Полицијске академије обухвата основну полицијску обуку кадета у Јединици за полицијску обуку – Полицијској академији и стручно оспособљавање кадета, полицајаца приправника у полицијским управама Министарства. Реализује се кроз три фазе у укупном трајању од 13 мјесеци, које представљају повезану цјелину, након које полицајци приправници полажу стручни испит.

Управе за полицијску обуку²² у Јединици за стручну обуку и Центра за обуку. Редовна обука полицијских службеника подразумејева обуку која је усмјерена на унапређивање знања, вјештина и понашања у обављању редовних послова и задатака из надлежности Министарства²³, а спроводи се у организационим јединицама Министарства у току радног времена, кроз реализацију Програма редовне обуке полицијских службеника који се доноси за сваку годину. Редовна обука састоји се од теоретско-стручног и практичног дијела, укључујући СФО – основне полицијске вјештине и физичку обуку, која је заступљена са 30% учешћа у склопу садржаја основних полицијских вјештина²⁴. Специјалистичка обука – курс је облик стручног усавршавања којим полицијски службеник усваја знања и стиче вјештине неопходне за обављање послова и задатака у одређеној области ради. Подразумијева се да се ради о стицању нових знања и вјештина које су неопходне за обављање послова и задатака веће сложености. Зато ова врста обуке захтијева обучене инструкторе и оспособљене наставнике, као и посебне услове и методе рада које се користе у обуци. Стручним усавршавањем полицијских службеника сматра се стицање знања и вјештина за квалитетније обављање послова истог нивоа сложености, а укључује и упућивање полицијских службеника на обуке, курсеве, семинаре, стручна савјетовања, студијске посјете, научностручне скупове и друге облике стручног усавршавања на територији Републике Српске, основно БиХ и у иностранству. Наведени облици стучне обуке, укључујући специјалистичку обуку и стручно усвршавање реализују се према важећим наставним плановима и програмима и прописаној процедури, а након завршетка обуке полазници стичу одговарајућа увјерења о завршеној обуци.

Треба нагласити да Управа за полицијску обуку врши обуку за потребе правних и физичких лица која се баве физичким и техничким обезбјеђењем и детективском дјелатношћу²⁵. Циљ обуке за припаднике

22 Управа за полицијску обуку данас посебну пажњу посвећују специјалистичкој обуци и стручном усавршавању. Према доступним евиденцијама, у Министарству унутрашњих послова Републике Српске постоји 117 различитих наставних планова и програма специјалистичке обуке и стручног усавршавања.

23 Циљеви редовне обуке су стално обнављање и развијање стечених полицијских знања, вјештина и ставова, као и усвајање нових, проистеклих из полицијске праксе, науке или нових законских уређења потребних за законито, ефикасно и безбједно обављање полицијских послова.

24 Након завршене редовне обуке врши се годишња провјера знања и стручне оспособљености за обављање послова и задатака на које је полицијски службеник распоређен. За полицијске службенике који не задовоље критеријуме пролазности организује се додатна обука која је намијењена за исправљање недостатака уочених у току провјере знања и стручне оспособљености, односно побољшања рада у одређеним областима.

25 Наиме, Правилником о условима за извођење наставе и оспособљавање

физичког обезбјеђења је пружити полазницима теоријска знања и оспособити их да владају практичним вјештинама које су неопходне за обављање послова и задатака припадника обезбјеђења, а самим тим створити услове за полагање стручног испита. Циљ курса из области техничког обезбјеђења јесте да полазници овладају теоријским знањем прецизираним наставним програмом, у циљу професионалног обављања послова и задатака техничког обезбјеђења.

ИЗАЗОВИ ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ, СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА И СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Узимајући у обзир значај основне полицијске обуке и стручног усавршавања, у будућем периоду потребно је задржати високе критеријуме када је ријеч о обуци и усавршавању у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Српске, што подразумева стално учење и подизање нивоа знања, преношење стеченог знања и вјештина на друге, оданост учењу, као и креирању нових модела мишљења, промјена понашања, а посебно примјене наученог у пракси. Наведено је посебно значајно уколико се узму у обзир потребе за будућим обукама полицијског кадра у Министарству, а нарочито у наредних неколико година, с обзиром на повећан број одлазака у пензију. Планирање кадрова подразумева да се потребе за кадровима задовољавају континуирано и адекватно, у складу са потребама службе (Амиџић, 2009: 31). У том контексту се могу посматрати и изазови полицијске обуке и стручног усавршавања, јер је неопходно обезбиједити оптималан модел обуке који ће задовољити потребе службе.

Основна полицијска обука тражи конкретизације и разраду ситуација у којима се може наћи полицијски службеник, и њихово увјежбавање, што повлачи за собом и стално улагање у обуку наставника и обнављање и осавремењивање материјално-техничких средстава и објеката за реализацију наставног процеса. Такође, неопходно је подићи ниво квалитета обуке, као и побољшати исходе учења код кадета. Наведене критеријуме потребно је операционализовати тако да се обезбиједи ефикасност и ефективност обуке, у смислу да у потребном времену кадети стеку знања и вјештине за обављање полицијских послова. Да би се то постигло, потребно је утврдити жељени радни профил кадрова, уз уважавање сложености и одговорности полицијских послова и задатака. Поред радног профила и пожељних карактеристика,

припадника обезбјеђења и приватног детектива (Службени гласник, бр. 38/06) прописују се услови за извођење наставе и стручно оспособљавање, усавршавање и провјеру оспособљености припадника физичког и техничког обезбјеђења и приватног детектива коју спроводи Министарство унутрашњих послова.

потребно је утврдити, односно исказати потребе и у квантитативном смислу за одређени период (Амиџић, 2012, 31). Наравно, треба имати у виду да се ради о основној обуци, те да ће даље оспособљавање бити предмет специјалистичких обука и стручног усавршавања различитог карактера и нивоа.

Стручна обука, у новом концепту, добија системски и континуирани карактер са прецизно утврђеном динамиком и нивоом обучености и оспособљености. Она је, прије свега, усмјерена према запосленим, што је заправо у складу са савременим тенденцијама прилагођавања, не само организације, већ и њених запоселних, сталним и све убрзанијим промјенама (Кулић, Милошевић, 2012: 165). У том процесу једна од важнијих активности је анализа потребе за обуком која треба да одреди општи оквир и правце обуке (анализа организације), потребна знања, способности и вјештине (анализа посла) и која би то знање и вјештине требало да усаврши и подигне на виши ниво (анализа запослених) (Кулић, Милошевић, 2012: 165). На основу тога дефинишу се нивои образовних потреба који могу бити у распону од оспособљавања за успјешно обављање постојећег посла (први ниво), преко оспособљавања за успјешно обављање одговорнијих задатака постојећег посла и других послова истог нивоа (други ниво), затим оспособљавања за развој каријере и успјешно обављање послова вишег нивоа (трећи ниво), па до оспособљавања за прилагођавање промјенама и будућим захтјевима посла, односно за успјешно обављање послова у будућности (Кулић, Милошевић, 2012: 181). Исто тако, потребно је увођење нових метода стручног усавршавања заснованих на савременим технологијама, као што су учење на даљину и друго.

На тај начин створиће се претпоставке за каријерни развој и каријерно напредовање у служби. То подразумијева да обавезни услов за напредовање током каријере буде и одговарајућа стручна обученост и оспособљеност. Тиме би се у значајној мјери осигурало и остваривање једног од права полицијских службеника, а то је право на напредовање у каријери и професионални развој кроз обуку и на други начин. Имајући то на уму, као услов за стицање наредног вишег чина, а нарочито највиших чинова (самостални и/или главни инспектор) требало би уврстити и оспособљавање путем стручног усавршавања за обављање послова и задатака вишег нивоа сложености.

ЗАКЉУЧАК

У новом амбијенту друштвених промјена које карактеришу нови и/или битно измијењени безбједносни изазови, ризици и пријетње, пред

полицијску обуку и стручно усавршавање постављају се нови изазови. Више нису довољне гаранције формални степени образовања, макар они били и усмјерени, већ је непоходна стручна обука и ужа специјализација за обављање појединачних полицијских послова и задатака. При томе треба бити свјестан да се функција полиције трансформише, а то треба да прате и адекватне законске, организационе и друге промјене. Стога су неопходне и промјене у концепту обуке и стручног усавршавања.

Укратко приказани нови приступ полицијске обуке и стручног усавршавања у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, који се примјењује након завршеног формалног образовања, прије свега је усмјерен на стицање основних полицијских и додатних знања, вјештина и способности, те развијања компетенција, ради бољег обављања посла из дјелокруга рада. Он подразумијева континуиран процес током читаве каријере којим се она усмјерава, развија, а појединцу омогућава да напредује у складу са стеченим знањима и компетенцијама.

Уједно, тиме су постављени и нови изазови који се прије свега огледају у потреби динамичнијег приступа обуци и усавршавању, те ефикаснијем трансферу потребних знања и вјештина које ће омогућити полицијским службеницима одговарајућу, континуирану обуку током цијеле њихове каријере, која би уједно била и основа за њихово даље напредовање у служби.

ЛИТЕРАТУРА

- Амиџић, Г. (2009). *Специфичности управљања људским ресурсима у полицији Републике Српске*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Висока школа унутрашњих послова (2016). *Монографија Високе школе унутрашњих послова – 2005–2015*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Висока школа унутрашњих послова, (2005). *Монографија Више – Високе школе унутрашњих послова 1995–2005*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Влада Републике Српске, (2015). Одлука о трансформацији Високе школе унутрашњих послова у факултет као организациону јединицу Универзитета у Бањој Луци, бр. 04/1-012-2-2739/15 од 8. децембра 2015. године, Службени гласник Републике Српске, број 10/15.
- Влада Републике Српске (1995). Одлука о оснивању Више школе унутрашњих послова, број 02-157 од 01.07.1995. године.
- Влада Републике Српске (2002). Одлука о трансформацији Више у Високу школу унутрашњих послова, број 02/1-02-734/02, од 23.07.2002. године.

Шикман, М. (2017). Изазови полицијске обуке и стручног усавршавања – 25 година искуства, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 21–38.

- Дмичић, М. (2002). Корелативност образовног модела и вршења основних функција полиције, посебно у домену људских права и слобода. *Зборник радова „Полиција и образовање“*, Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова, (109–118).
- Закон о полицији и унутрашњим пословима, Службени гласник Републике Српске, број 57/16 и 110/16.
- Кулић, Ж., Милошевић, Г. (2012). *Управљање људским и материјалним ресурсима*. Београд: Криминалистичко полицијска академија.
- Palmiotto, M. (2003). *Policing & Training Issues*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Поткоњак, М., Шимлеша, П. (1989). *Педагошка енциклопедија 2*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова, Службени гласник бр. 27/17.
- Правилник о поступку полицијске обуке и обавеза кадета у току обуке, Службени гласник бр. 13/17.
- Правилник о садржају и начину вршења стручне обуке, Службени гласник бр. 21/17.
- Правилник о стручном усавршавању полицијских службеника, Службени гласник бр. 61/14 и 40/15.
- Правилник о условима за извођење наставе и оспособљавање припадника обезбјеђења и приватног детектива, Службени гласник, бр. 38/06.
- Предсједништво Српске Републике, (1992). Одлука о промјени назива и сједишта Школе за унутрашње послове „Мијо Керешевић Гуја“ у Сарајеву, број 01-854/92 од 12. 09. 1992. године
- Радио телевизије Републике Српске, (2017). *МУП Српске припрема најмодернију Центар за обуку у региону*, доступно путем интернета: <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=226761>, приступљено 20. 11. 2017. године.
- Министарство унутрашњих послова Републике Српске [МУП РС]. (2015). *Библиографија часописа Безбједност, полиција, грађани – 2005–2014*. Бања Лука: Министарство унутрашњих послова Републике Српске.
- Министарство унутрашњих послова Републике Српске [МУП РС]. (2011). *Правци развоја Министарства унутрашњих послова Републике Српске за период 2012–2016. година*. Бања Лука: Министарство унутрашњих послова Републике Српске.
- Šikman, M., Lalić, V. (2013). A New Concept of the Police and Policing in Republic of Srpska (Bosnia and Herzegovina). In. Meško, G., Fields, C., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds). *Handbook on Policing in Central and Eastern Europa*. Springer: New York (287–304).
- Шикман, М., Амиџић, Г. (2012). Развој и унапређење полицијског образовања у Републици Српској – пројекција развоја. *Безбједност, полиција, грађани*, број 3-4/12, 1–18.

Шикман, М. (2017). Изазови полицијске обуке и стручног усавршавања – 25 година искуства, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 21–38.

Šikman, M. & Amidžić, G. (2011). Development of the Police Education in the Republic of Srpska. In. G. Milošević (Eds.), *Thematic proceedings of International Significance 'Archibald Reiss Days'.* Volum I. (pp. 109-116). Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies.

Управа за полицијско образовање, (2012). *Пројекција развоја полицијског образовања, обуке и усавршавања за период 2012-2021. година.* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Бања Лука.

CHALLENGES OF POLICE TRAINING - 25 YEARS OF EXPERIENCE

Mile Šikman, PhD*

Abstract: Jubilees usually give us the opportunity to observe previous work results and determine directions in the upcoming period. One of the jubilees is the 25 years of police education, training, and improvement in the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Srpska. This segment had an intensive development over the years and a constant need to respond to the tasks that were set in front of it. That is why the period 1992-1995. consisted of the intensive training and education of police officers with secondary education, while the next period, the one since 1995, was devoted to fulfilling the need for higher education. The organizational structure followed those needs, starting from the Secondary School of Internal Affairs (1992-1995) through the Center for Personnel Training (1995-2002). Then, the College of Internal Affairs was established, and next was Department for Police Education (2002-2016), and within it the Unit for Basic Police Training - Police Academy and the College of Internal Affairs were formed. Currently, the progress of the police education is based on the transformation of education into training, theoretical knowledge into practical skills, onto professional development during the entire career, as well as on the specialization for performing certain, usually the most complex tasks. This education is now organized in the Department for Police Training and Police Training Center in order to ensure the legality, professionalism, and competence of the members of the Ministry through basic police training and vocational training, as well as through professional training of staff in the Ministry. The main challenge is career development of employees during the active

* Ministry of Interior of Republic of Srpska, e-mail: nacelnik@education.muprs.org

service, career advancement which involves acquiring appropriate necessary knowledge and skills, as well as creating the necessary conditions for accomplishing this through police training and professional development.

Keywords: police, basic police training, specialist training, professional development.

МЈЕСТО И УЛОГА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА БАЊА ЛУКА И ПОЛИЦИЈСКЕ АКАДЕМИЈЕ БАЊА ЛУКА У ПОЛИЦИЈСКОМ ШКОЛСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Александар Миладиновић, ма*
Томислав Миросавић**
Драгица Марковић**

Резиме: Средња школа унутрашњих послова Бања Лука је прва образовна институција Министарства унутрашњих послова Републике Српске која је школовала будуће полицајце за потребе Министарства унутрашњих послова Републике Српске, настала 1992. године у специфичним околностима, у ратно вријеме, са посебном мисијом, као једна од првих организационих јединица Министарства, па и саме Српске, која се развијала упоредо са развојем Министарства до 2001. године, када је укинута оснивањем Полицијске академије. Полицијска академија Бања Лука је основана 1999. године у склопу реформских процеса у Министарству са намјером другачијег (модернијег) концепта обуке будућих полицијских службеника у Министарству преузетих на основу искуствених модела развијених држава. У раду се даје преглед настанка, развоја и историјата Средње школе унутрашњих послова Бања Лука, као и преглед настанка и развоја Полицијске академије Бања Лука, са актуелним концептом наставног плана и програма основне полицијске обуке кадета на Полицијској академији Бања Лука.

Кључне ријечи: обука полиције, образовање полиције, Средња школа унутрашњих послова, Полицијска академија.

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: aaleksandarbl@yahoo.com

** Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: tomislav.mirosavic@education.muprs.org

*** Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: dragica.markovic@education.muprs.org

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Уколико полицијску професију посматрамо као бављење полицијским пословима у виду сталног и плаћеног занимања, на основу посједовања посебне и специфичне професионалне спреме (Милосављевић, 1997) проистиче да је, поред сталности занимања и плате, конститутивни елемент полицијске (па и сваке друге) професије управо стручно, односно професионално знање и вјештине које су релевантне и неопходне за успјешно бављење и вршење конкретних послова и задатака саме професије. Услед наведеног, чини се да је разумљиво само по себи да је професионална спрема, односно посједовање посебних вјештина, знања, али и вредносног система неопходно за адекватно вршење полицијског посла. Уколико се зна да се та посебна, специфична знања и вјештине не могу добити током општег образовања, нити се односе на општу информисаност и знање грађана, чини се разумљивим потреба постојања полицијских образовних институција који ће за потребе полиције вршити основну обуку, оспособљавање, стручно усавршавање и специјализацију будућих и актуелних полицијских службеника.

Штавише, професионално стање и вјештине неопходне за успјешно вршење полицијских послова и задатака је специфично услед неколико разлога, што је један и од разлога специфичности полицијске професије и њене улоге коју има у друштву. С једне стране, сама сложеност и хетерогеност полицијских послова и задатака утиче на квалитативну и квантитативну хетерогеност неопходних знања и вјештина потребних полицајцу. Исто тако, природа полицијских послова и задатака који се крећу од глобалних, локалних, безбједносних, кризних, кривичних, прекршајних, социјалних условљава (бар минималну) неопходност широког образовања полицајаца из области које су примарног, али и секундарног карактера у свакодневним полицијским пословима, сходно улози коју полиција има у конкретном друштву. Уколико наведеном додамо да се полиција мора придржавати начела законитости, те да свако прекорачење овлашћења полиције представља кршење људских права и слобода, видљиво је да образовање полицајца мора да карактерише свестраност, хетерогеност, усредсређеност, континуираност, константност, усаглашеност са актуелним нормативним оквиром и приликама у друштву, проактивност према очекиваним или потенцијалним ризицима, пријетњама и опасностима (Матијевић, Миладиновић, 2015: 746).

Из наведеног, види се да је логична перцепција неопходности, релевантности и референтности полицијског школства и полицијске обуке у свакој полицији која има властиту визију (укључујући и визију властитог развоја) и мисију у друштву. Практично, циљ полицијског

школства јесте да анулира у пракси изражен превазиђени концепт (обуке) полиције из претходног вијека (па чак и из претходна два вијека) по којем је је најбољи полицајац „интелигентни аматер који као случајни пролазник долази у полицију без претходне професионалне спреме и учи временом од својих старијих искуснијих колега“.

Ни Република Српска није изузетак у наведеном. Већ самим настанком Републике Српске, велика пажња се посветила, упоредо са развојем Министарства унутрашњих послова Републике Српске, развоју и полицијског школства за будуће полицијске службенике Полиције Републике Српске, првенствено оснивањем Средње школе унутрашњих послова Бања Лука, усљед чега се често наводи да је полицијско школство у Републици Српској старо колико и сама Република Српска.

Полиција Републике Српске, односно органи унутрашњих послова Републике Српске настали су у прољеће 1992. године тако што је након отцијепљења БиХ из СФР Југославије дио тадашњег Министарства унутрашњих послова БиХ наставио са радом на територији тадашње Републике Српске, под називом МУП Српске Републике БиХ (касније преименован у МУП Републике Српске). Почетком ратних сукоба у БиХ долази до подјеле припадника МУП-а на националној основи, усљед чега се формирају двије полицијске организације унутар БиХ, односно долази до подјеле унутар тада јединственог републичког МУП-а БиХ (Јовичић, 2005). Једна од тих јединица је Полиција Републике Српске, односно Министарство унутрашњих послова Републике Српске (тада Српске Републике БиХ), које настаје првим постројавањем на Сокоцу 4. 4. 1992. године, што се данас обиљежава као Дан Полиције Републике Српске. Априлски догађаји из 1992. године доводе до потребе да се формира Влада Српске Републике БиХ (касније Републике Српске). Формирање Владе подразумијевало је и формирање Министарства унутрашњих послова (Иветић, Миладиновић, 2016: 61).

Полицијско образовање у Републици Српској егзистира од када постоји и МУП РС, а у периоду од преко 20 година доживјело је више организационих и институционалних трансформација. Тако је 1992. године основана Средња школа унутрашњих послова, чија је дјелатност била школовање и стручно оспособљавање кадрова за обављање послова полицајца – техничара за послове безбједности, кроз редовно четворогодишње школовање. Потом је током 1994. године формиран Центар за образовање кадрова унутрашњих послова, чија је функција била школовање и усавршавање кадрова за рад у Министарству кроз редовно школовање и организовање курсева за полицајце у трајању од шест мјесеци. Надаље, 1999. године формирана је Полицијска академија (Шикман, Амићић, 2011: 109).

Средња школа унутрашњих послова Бања Лука једна је од неколико средњошколских полицијских институција које су на простору бивше

СФРЈ постојале до краја претходног вијека. Прва таква специјализована полицијска образовна институција је основана 1967. године у Сремској Каменици (иако су и прије ове школе постојали одређени организациони облици школовања полицајаца у Србији) (Кресоја, 2006: 28), да би потом сличне школе биле основане и у другим републикама бивше државе и функционисле су до почетка ратних дејстава на простору СФРЈ. У почетку је школа трајала три, а потом четири године, у оквиру којих је, поред стручних предмета, био и немали број општеобразовних предмета. Све школе овог типа су биле искључиво интернатске, са одређеним милитаристичким елементима и у организацији и у функционисању (што је, додуше, била и једна од карактеристика полиције у СФРЈ).

Полицијске академије¹ су полицијске институције задужене за обуку

1 Услед многобројних недоумица, па чак и у стручној јавности, потребно је објаснити назив ове полицијске институције, поготово уколико се има у виду да она није (била) институција карактеристична за наше подручје. Уз то, уколико се има у виду да се овим именом називају и институције које имају дијаметрално различите концепте школовања и обуке, јасна је терминолошка забуна која овдје влада. Изворно, под полицијским академијама се подразумевају полицијски центри за обуку у оквиру којих се будући полицијски службеници подвргавају селекцији, својеврсном дрину и обуци за основне полицијске послове. Акцент је на обуци, а не на образовању, што значи да је много краћег трајања, фокусира се на примјењива, конкретна знања (исходе), неријетко на конкретне вјештине, примјењиве само у ужој области рада. По називу асоцира сличност са војним академијама, али је она у стварности минимална. Сем интернатског типа обуке, усмјерености обуке и обједињених садржаја на једном мјесту, свака даља сличност је минимална или је чак и нема: војне академије се базирају на школовању и стицању базичних знања, док се полицијске академије базирају на обуци за основне вјештине за обављање полицијског посла;

школовање на војним академија траје по неколико година, док је акценат на обуци у полицијским академија брзо стицање неопходних вјештина за полицијски посао, војне академије у кадете настоје да интегришу вриједносни систем за цијели живот („служба отаџбини“), док се вриједносни систем кадета полицијских академија појављује углавном након обуке, у служби („служба заједници“), поготово укључујући супкултуру полиције („плава завјеса“).

Полицијске академије су настале у полицијама западних држава након Другог свјетског рата, услед потребе за радикалном реорганизацијом полиције, а тиме и за садржајнијом и комплетнијом обуком. Уколико се зна да до тада обука за полицијског службеника није ни постојала, односно да је она подразумевала учење од старијих и искуснијих колега након ступања у службу, свакако се и обука од неколико мјесеци до годину дана (колико обично траје обука на полицијским академијама), поготово у САД, сматрала дуготрајном и садржајном. Наведеном треба додати и чињеницу да је САД седамдесетих година прошлог вијека заплуснуо талас криминалитета великих размјера, услед чега је једна од (политички и у јавности популарних, али криминалистички и криминал-политички углавном неефикасних) мјера била и запошљавање већег броја полицајаца. Тим полицајцима је у релативно кратком периоду требало омогућити основну полицијску обуку како би могли ступити у службу, док се сматрало да ће даљу обуку добити кроз својеврсни менторски

полиције, релативно непознате у нашој полицији, као организационе јединице, до краја деведесетих година прошлог вијека. Настале су као израз свеопште модернизације полиције условљене модернизацијом и транзицијом друштва из социјалистичког и (по)ратног у демократску и правну државу.

СРЕДЊА ШКОЛА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА БАЊА ЛУКА

Средња школа унутрашњих послова Бања Лука настала је на неубичајен начин, у специфичним околностима, у ратно вријеме, са посебном мисијом, као једна од првих организационих јединица Министарства унутрашњих послова Републике Српске, па и саме Српске. Ратна дејства у БиХ су управо почела на локалитету и у објектима Средње школе унутрашњих послова у Сарајеву 04. 04. 1992. године (што се данас обиљежава као Дан полиције Републике Српске).²

Усљед почетка ратних дејстава на територији тадашње Социјалистичке републике Босне и Херцеговине, Влада Републике Српске доноси одлуку којом оснива Средњу школу унутрашњих послова са сједиштем у Бањој Луци, трансформацијом дотадашње Средње школе унутрашњих послова „Мијо Керовић Гуја“ из Сарајева. Одлука Владе се може сматрати родним листом нове полицијске образовне институције у оквиру МУП-а РС, тада једине образовне институције у оквиру полицијских снага Републике Српске. Наведено се често са поносом истиче, јер је стварањем Републике Српске образовано и полицијско школство, које се упоредо са њом и развијало и стасавало. У контексту оснивања Школе, битно је истаћи тадашњу подршку најрелевантнијих политичких, полицијских и школских институција Републике Српске, почев од Предсједника Републике Српске, преко Владе Републике

рад у самој служби. Недуго потом, и друге су државе преузеле овај концепт обука полицијских службеника, а током деведесетих година и код нас је заживио.

У оквиру овако представљеног концепта полицијске академије, не треба перципирати полицијску академију ФБИ у Квантику, која је имала другачију генезу развоја, али има другачији и концепт и циљ обуке.

Такође, под овим не треба поистовјећивати ни некадашњу Полицијску академију у Београду (актуелну Криминалистичко-полицијску академију у Београду), која је представљала високообразовну полицијско-криминалистичку установу са одређеним милитаристичким елементима, инхерентне организационе структуре и концепта образовања.

2 У овом контексту, треба рећи да је до првих сукоба унутар БиХ дошло управо у тадашњој Средњој школи унутрашњих послова на Врацама у Сарајеву, што се, по многим, и сматра почетком рата у БиХ. У сукобу тада гину два полицајца, Миле Лиздек и Перо Петровић, усљед чега је било и неформалних приједлога да новооснована школа у Бањој Луци понесе и њихова имена.

Српске и Министарства унутрашњих послова Републике Српске које је пружио кадровску и логистичку подршку до војних, школских и других институција из Бање Луке који су пружили кадровску, смјештајну и другу логистичку подршку.³

Оснивање Средње школе унутрашњих послова Бања Лука је имало дугорочни, стратешки циљ и практичан разлог. Наиме, оснивањем средњошколске полицијске установе у оквиру Министарства и за потребе Министарства, свакако се дугорочно обезбиједио стручно профилисан, образован кадар за полицијске потребе који ће и у ратним, али поготово у мирнодопским условима бити школован и оспособљен за извршавање послова и задатака из надлежности полиције. То се показало тачним, поготово уколико се узме у обзир да је немали број свршених средњошколаца касније настављао образовање на другим високошколским образовним институцијама настављајући рад сависоком стручном спремом у Министарству, док је дио који је наставио радити, усљед стручности, знања и стечених вјештина врло брзо хијерархијски напредовао у оквиру организационих јединица Министарства. На овај начин се Министарство стратешки обезбиједило у кадровском смислу за наредни период, припремајући кадровски ресурс Министарства и за дјеловање полиције у мирнодопским условима. Разлог оснивања школе био је и практичан. Наиме, усљед немогућности дјеловања Средње школе унутрашњих послова у Сарајеву (а, усљед поларизованог друштва, нефункционалне државе и подијељених полиција, може се рећи и беспредметности рада дотадашњег институционалног облика Средње школе унутрашњих послова у Сарајеву), за дио ученика који су започели школовање у дотадашњој школи се појавио проблем гдје ће наставити школовање, те се оснивањем нове школе рјешење наметало само по себи.⁴ Овакво рјешење је логичније уколико се има у виду да је Министарство располагало са дијелом кадрова који су до ратних дејстава радили у Средњој школи у Сарајеву, усљед чега знања и искуства за нову школу није недостајало.

3 Наиме, у почетку је Средња школа унутрашњих послова Бања Лука била смјештена у објектима Центра војних школа „Рајко Балаћ“ у касарни „Врбас“ у Бањој Луци, да би од 1994. године била премјештена у објект Дома пензионера код тзв. Зеленог моста на Обилићеву у Бањој Луци и у наведеном објекту је била стационирана до прекида рада. Потребно је поменути да је током рада Школа користила и туђе логистичке ресурсе, попут сале ЦСБ Бања Лука, учионица и објекта вртића „Браће Мажар“, објекта основне школе у Новоселији, објекте и полигон касарне на Мањачи.

4 Дио ученика Средње школе унутрашњих послова Сарајево је након почетка ратних дејстава у БиХ школовање наставио у Средњој школи унутрашњих послова у Сремској Каменици, од којих се дио, након оснивања Средње школе унутрашњих послова Бања Лука, вратио на школовање у новоосновану школу.

Одлуком Владе Републике Српске о оснивању школе, дио дотадашњих радника Средње школе из Сарајева, заједно са менаџментом школе, са конкретним задацима и јасном визијом, приступа организационим и логистичким активностима у циљу утемељења и фактичког почетка рада Школе.⁵ До почетка нове школске године извршене су све припреме у вези са пријемом једног дијела нових наставника, добијањем сагласности од одређених институција за објекте гдје ће се реализовати наставни процес и интернатски смјештај ученика, као и исхрана ученика, набавке наставних средстава и књига за ученике, као и све друге активности које је било потребно завршити да би наставни процес могао да почне.⁶ Иначе, била је уприличена и посјета Средњој школи унутрашњих послова у Сремској Каменици и тада су ученици из Сарајева, који су почетком ратних дејстава школовање наставили у овој школи, упознати са оснивањем нове школе у Бањој Луци, те су позвани да школовање наставе у овој институцији, што је немали број ученика и прихватио.

Средња школа унутрашњих послова Бања Лука, као и све средњешколске полицијске школе које су постојале у бившој СФРЈ, била је интернатског типа. У оквиру школе, постојао је и интернат, а све наставне и ваннаставне активности ученика биле су организоване у оквиру сатнице дневних активности: устајање, физкултура, јутарња хигијена, јутарње редарство, доручак у оквиру ресторана интерната, смотра, одлазак на наставу, настава, ручак, послеподневни одмор, часови учења, вечера, слободне активности након вечере до повечерја, повечерје и ноћни одмор. За благовремено одвијање дневних активности бринули су се командири водова, као и начелници класа. Такође, у оквиру школе је постојала и унутрашња служба на челу са дежурним официром (из реда запослених у школи), док су остале позиције унутрашње службе функционисале у складу са Елаборатом, а попуњаване су из реда ученика

5 Потребно је нагласити и да се, поред услова који су били на Врацама почетком борбених дејстава, успјела сачувати и спасити архива школе од евентуалног уништења матичних књига и других евиденција, која је пресељена у нову школу и која се и данас користи.

6 Личним освртом на то вријеме и те активности, може се рећи да је пионирски посао најтежи, али и најљепши. Преузета је огромна одговорност да се на једном мјесту организује школа интернатског типа, организује двадесетчетворчасовни живот и рад дјецe узроста 14 – 18 година, дјецe родитеља који су узели учешће у одбрани српског народа и стварању Републике Српске. Услови за то су апсолутно били незахвални. Сигурно су и ти дјечаци били свјесни тежине времена у коме се школују, живе и опстанка српског народа, као и одговорности и свијести о стварању Републике Српске и одбрани српског народа усљед чега су немјерљиво допринијели и успјешном функционисању и раду школе. Својим позитивним односом према постављеним обавезама посебно су се истакли и у томе помогли кадети I и II класе који су школовање почели у школи у Сарајеву. Они су одмах прихватили организацију и рад као и постављене обавезе и вријеме у коме се налазе.

различитих година.

Наставни план и програм школе је представљао синергију предмета општег образовања и стручних предмета. Група општих предмета је превлађивала у млађим разредима, док су стручнији предмети превлађивали у старијим разредима. У оквиру четворогодишњег средњошколског образовања били су заступљени сљедећи предмети: српски језик и књижевност, страни (енглески или њемачки) језик, математика, физика, историја, географија, биологија, хемија, одбрана и заштита, правила службе јавне безбједности, криминалистика, рачунарство и информатика, музичка култура, физичко и здравствено васпитање, специјално физичко образовање, социологија, теорија државе и права са основама уставног уређења, ликовна култура, основи безбједности саобраћаја, телекомуникациони системи ОУП-а, управно право, кривично материјално право, основи канцеларијског пословања и дактилографије, психологија, информациони систем ОУП-а, прекршајно право и јавни ред и мир, кривично процесно право, криминалистичка психологија, филозофија, судска медицина и прва помоћ. По разредима, у првом разреду је укупно држана настава из 16 предмета, у другом из 17, у трећем из 14 и у четвртном разреду је држана настава из 16 предмета, с тим што се на крају школовања израђивао и бранио матурски рад из стручних предмета. Поред наведених предмета, ученици су у току љетњег распуста између другог и трећег разреда имали војну, односно војно-полицијску обуку (имајући у виду да им се, завршетком школе, признавало служење војног рока, што је била тадашња обавеза свих пунољетних мушкараца), док су између трећег и четвртог разреда похађали и праксу у организационим јединицама МУП РС. На следећој табели је приказана листа предмета по разредима у Средњој школи унутрашњих послова Бања Лука.

Табела број 1. - Листа предмета по разредима у Средњој школи унутрашњих послова Бања Лука

	I разред	II разред	III разред	IV разред
Српски језик и књижевност				
Енглески (њемачки) језик				
Математика				
Физика				
Историја				
Географија				
Биологија				
Хемија				
Одбрана и заштита				

Правила службе јавне безбједности				
Криминалистика				
Рачунарство и информатика				
Музичка култура				
Физичко и здравствено васпитање				
Специјално физичко образовање				
Социологија				
Теорија државе и права са основама уставног уређења				
Ликовна култура				
Основи безбједности саобраћаја				
Телекомуникациони системи ОУП-а				
Управно право				
Кривично материјално право				
Основи канцеларијског пословања и дактилографије				
Психологија				
Информациони систем ОУП-а				
Прекршајно право и јавни ред и мир				
Кривично процесно право				
Криминалистичка психологија				
Филозофија				
Судска медицина и прва помоћ				
УКУПНО	16	17	14	16

Након успјешно одбрањеног матурског рада, свршени ученици Средње школе унутрашњих послова Бања Лука су добијали стручно звање „Полицајац – техничар за послове безбједности“ и IV степен стручне спреме. Након тога су заснивали радни однос у својству приправника са средњом стручном спремом у организационим јединицама Министарства, углавном у оквиру полицијских станица. Битно је истаћи чињеницу да су сви свршени ученици аутоматски заснивали радни однос након матурирања, а задње (послијератне) класе Школе су у току школовања добијале и стипендију од Министарства (у симболичном износу).

Карактеристично је и вриједно помена истаћи чињеницу да је релативно велики број свршених средњошколаца, након заснивања радног односа, тај однос „замрзавао“ како би наставио школовање на вишим или високим школским установама. Углавном се даље

школовање настављало на Вишој школи унутрашњих послова у Бањој Луци или у Земуну или на Полицијској академији у Београду, али их је дио наставио школовање и на Војној академији у Београду или на другим високошколским установама грађанске оријентације (правни факултет, факултет цивилне одбране...)⁷ Министарство је подстицало, афирмисало и стипендирало даље школовање свршених ученика, а сада већ полицајаца.

Средњу школу унутрашњих послова Бања Лука укупно је завршило 1 139 ученика, од којих је данас у Министарству унутрашњих послова Републике Српске запослено 644 (међу којима их немали број ради и на пословима и задацима за вишом, односно високом стручном спремом), док су остали запослени углавном у другим полицијским и безбједносним агенцијама у БиХ, мада их дио ради и у цивилном, односно приватном сектору. Од 644 бивша ученика Средње школе унутрашњих послова Бања Лука који су тренутно запослени у Министарству, 464 их ради на пословима и задацима униформисане полиције, 175 их ради на пословима криминалистичке полиције, четворица их раде као државни службеници и један као намјештеник. Претежност запослења на пословима и задацима униформисане полиције је и разумљива, уколико се има у виду да је садржај школовања у Средњој школи преваходно био усмјерен као опште полицијско образовање, док се одређена специјализација (за припаднике криминалистичке полиције) подразумијевала кроз накнадне обуке стручног усавршавања. На сљедећој табели је број свршених ученика Средње школе унутрашњих послова Бања Лука по класама и периоду школовања.

Табела број 2. - Број свршених ученика Средње школе унутрашњих послова Бања Лука по класама и периоду школовања

Класа	Период школовања	Број ученика
I класа	1990-1994. године	69
II класа	1991-1995. године	61
III класа	1992-1996. године	106
IV класа	1993-1997. године	277

⁷ Нпр., од свршених ученика задње, VIII класа Средње школе унутрашњих послова Бања Лука чак сваки шести ученик је исте године, по матурирању, уписао редовне студије на тадашњој Вишој школи унутрашњих послова Бања Лука, а уколико се узме у обзир број ученика који су ванредно уписали студије на Вишој школи или који су ванредно уписали други факултет, видљива је заинтересованост ученика Средње школе унутрашњих послова за даљим школовањем. И наредних година ентузијазам ученика за даљим школовањем, које је било повезано и са напредовањем у служби, било је примјетно, те данас више од трећине ученика из задње класе Средње школе унутрашњих послова Бања Лука имају факултетску диплому.

V класа	1994-1998. године	147
VI класа	1995-1999. године	151
VII класа	1996-2000. године	158
VIII класа	1997-2001. године	170

Школа је функционисала са радом до 2001. године када је школовање окончала и када је свечано промовисана задња, VIII класа Средње школе унутрашњих послова Бања Лука. Оснивањем Полицијске академије, предвиђено је постепено укидање Средње школе унутрашњих послова. Промоцијом VIII класе СШУП-а 2001. године, након непуне деценије егзистирања у оквиру МУП-а РС и школованих 1 139 полицајаца – техничара за послове безбједности, Средња школа унутрашњих послова Бања Лука је престала да постоји, а образовање полицајаца за потребе МУП-а Републике Српске је настављено под окриљем Полицијске академије. Додуше, Средња школа је новом организацијом Министарства престала да постоји још 1999. године оснивањем Полицијске академије, међутим, имајући у виду да је школовање задње класе окончано тек половином 2001. године, фактички је тек тада и престао рад ове прве полицијске образовне институције Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА БАЊА ЛУКА

Полицијска академија Бања Лука је основана 1999. године у оквиру које се обука (не образовање) будућих припадника полиције вршила по преовлађујућем моделу полицијске обуке развијених држава Запада, односно по едукативном и искуственом концепту земаља Западне Европе (Даничић, 2002: 26).

Основа за настанак Полицијске академије Бања Лука, као другачијег концепта дотадашње едукације будућих полицијских службеника у Републици Српској и у БиХ, може се пронаћи и у самом Дејтонском мировном споразуму којим су окончана ратна дејства у БиХ. Наиме, у самом споразуму је наговјештено да ће у послеријатном периоду постојеће полицијске снаге у БиХ морати проћи својеврсну реорганизацију, сертификацију, деполитизацију, демилитаризацију, демократизацију и модернизацију, у чему ће главну улогу имати међународне полицијске снаге – ИПТФ. Опредељење за наведеним реформским циљевима полиције Републике Српске, Влада Републике Српске је потврдила потписивањем Оквирног споразума о реструктурирању, реформи и демократизацији полиције Републике Српске 1998. године гдје је, између осталог, предвиђена модернизација полицијске обуке оснивањем

Полицијске академије у оквиру МУП-а РС која ће вршити полицијску обуку за будуће полицијске службенике овог министарства (Јовичић, 2005). Наведено је потврђено и анексом Мадридске декларације из те године гдје је наведено да Савјет за имплементацију мира у БиХ „... даје пуну подршку Високом представнику у БиХ и УНМИБХ-у да у 1999. години уложи веће напоре у циљу изградње професионалних и мултиетничких полицијских снага у БиХ путем: ...рада са властима БиХ на доградњи постојећих институција и успостави полицијске академије у Федерацији која ће у потпуности функционисати. Исто такво тијело се треба успоставити и у Републици Српској до 31.03.1999. године. Главни приоритет се треба дати развоју тих академија као инструмената за запошљавање, обуку и интеграцију мањина.“

Наведени политичко-правни оквири су трасирали пут будуће реорганизације Министарства, те је 1999. године новим Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству као нова организациона јединица предвиђена и Полицијска академија Бања Лука. Истовремено, новим Правилником није предвиђена даља егзистенција Средње школе у оквиру Министарства, међутим, с обзиром на то да је четворогодишње школовање већ започеле и нису окончале претпоследња и последња класа, настављене су и редовне школске активности Средње школе, али у оквиру Полицијске академије.

Полицијска академија Бања Лука са радом је почела 1999. године преузимајући кадровске, материјалне, локацијске и друге ресурсе Средње школе унутрашњих послова Бања Лука, али се ипак не може тврдити да су то сличне институције – разлике су биле евидентне и у концепту обуке, односно школовања, и у циљу, трајању, начину извођења наставе, наставним методама, различитости између педагошког и андрагошког приступа полазницима...

Обука на Полицијској академији је почела 1999. године распивањем конкурса за пријем прве класе Полицијске академије Бања Лука. У 1999. години 61 кадет прве класе Полицијске академије је почео и окончао шестомјесечну обуку на Полицијској академији Бања Лука и они су први кадети академије који су засновали радни однос у Министарству. Од 1999. године до 2017. године, Полицијску академију у Бањој Луци, у оквиру осамнаест класа, завршило је 1 186 кадета за полицију опште надлежности.

Наведеном броју кадета треба додати и 111 кадета који су, кроз пет класа, прошли основну полицијску обуку на Полицијској академији за припаднике Специјалне антитерористичке јединице Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Наиме, од 2010. године, Полицијска академија Бања Лука изводи и основну полицијску обуку за будуће полицијске службенике Специјалне антитерористичке јединице

Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Концепт и садржај обуке је идентичан обуци кадета за будуће полицијске службенике полиције опште надлежности. Разлика је у томе што кадети који се обучавају за будуће припаднике САЈ радни однос заснивају у овој организационој јединици МУП.

Потребно је навести да од 2016. године Полицијска академија Бања Лука полицијску обуку изводи и за кадете за Полицију Брчко дистрикта БиХ, а њих осморо је у оквиру XVIII класе Полицијске академије завршило обуку на Полицијској академији и засновало радни однос у Полицији Брчко Дистрикта БиХ.

Резимирајући наведено, полицијску обуку на Полицијској академији Бања Лука је укупно завршило 1 297 кадета, међу којима је и 111 кадета за САЈ, док су преостали кадети који су засновали радни однос у полицији опште надлежности, укључујући и 8 кадета који су засновали радни однос у Полицији Брчко Дистрикта БиХ. Тренутно се на Полицијској академији Бања Лука у оквиру XIX класе обучавају 224 кадета, међу којима је и 12 кадета који се обучавају за Полицију Брчко Дистрикта БиХ. Такође, у оквиру VI класе Полицијске академије за припаднике САЈ, обуку на Полицијској академији Бања Лука тренутно похађају 33 кадета.

Од укупног броја свршених кадета Полицијске академије, тренутно их је у Министарству унутрашњих послова запослено 922, и то 826 на радним мјестима униформисане полиције, 91 на пословима криминалистичке полиције и пет их је запослено као државни службеници. Као и код процентуалног односа бивших ученика Средње школе који раде на пословима униформисане и криминалистичке полиције, и овдје је разумљиво да претежност запослења у оквиру униформисане полиције није случајна, поготово уколико се има у виду концепт полицијске обуке на Полицијској академији, која је фокусирана на основне полицијске вјештине и знања. Наравно, и међу свршеним кадетима Полицијске академије је немали број који су и у току обуке или након обуке студирали и дипломирали на високошколским установама, а затим наставили радити на пословима и задацима са високом стручном спремом.⁸ Међутим, евидентно је да их је релативно мали проценат студије наставио на Вишој, односно Високој школи унутрашњих послова Бања Лука или на другој полицијској или криминалистичкој високошколској установи.⁹

8 Нпр., од 131 кадета последње, XVIII класе Полицијске академије Бања Лука, отприлике петина су редовни или ванредни студенти, док их је неколико чак и дипломирало на факултету.

9 Штавише, у задњих неколико година присутан је један супротан процес: да активни или чак и дипломирани студенти Високе школе унутрашњих послова Бања Лука обуку настављају на Полицијској академији, а потом заснивају радни однос у Министарству као полицијски службеници са средњом стручном спремом. Наведено

Обука на Полицијској академији је подразумевјевала и интеграцију мањина као полицијских службеника у активни састав полиције.¹⁰ То је посебно апострофирано Мадридском декларацијом гдје је наведено да главни приоритет приликом афирмисања конституисања полицијских академија (у Бањој Луци и у Сарајеву) треба посматрати као „инструмент за запошљавање, обуку и интеграцију мањина“. Наведено посебно добија на важности уколико се зна да је период оснивања академије истовремено и период који карактерише повратак избјеглица и расељених лица на предратна пребивалишта. Као резултат тих настојања, прве класе Полицијске академије Бања Лука су биле претежно без кадета српске националности или је њихов удио био симболичан, у циљу интеграције полицијских службеника несрпске националности у Полицију Републике Српске. Прокламовани циљ инкорпорирања полицијских службеника несрпске националности у полицијске снаге у Републици Српској је био однос према удјелу несрпског становништва у Републици Српској према попису становништва из 1991. године. Иако овај циљ, усљед многобројних разлога, није до краја реализован, потребно је истаћи чињеницу да је до данас на Полицијској академији Бања Лука, од укупног броја свршених кадета, њих 628 или 48% бошњачке националности, 572 или 44% су српске националности, 71 или 6% су хрватске националности и преосталих 26 или 2% су из реда других националности или су неизјашњени. Из наведеног произлази да је данас од укупног броја запослених полицијских службеника у Министарству, око 13% било несрпске националности који су свршени кадети Полицијске академије Бања Лука.¹¹

Стварањем мултинационалне полиције (као један од европских стандарда) интеграцијом несрпског становништва у полицију Републике Српске кроз обуку на Полицијској академији остваривао се процес укључивања „мањина“ у полицијске снаге. Међутим, и један други процес укључивања „мањина“ у полицијске снаге је текао истовремено

је посебно примјетно током и након трансформације Високе школе унутрашњих послова Бања Лука у Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци.

10 Наиме, разумљиво је да су ратне околности довеле до тога да су ентитетске полиције биле готово једнонационалне (Срби су преовлађивали у Полицији Републике Српске) или двонационалне (Бошњаци су преовлађивали у МУП Федерације БиХ, као и у већини кантоналних МУП-ова, док су Хрвати преовлађивали у мањем броју кантона, као и у дијелу локалних полицијских снага).

11 Наравно, потребно је нагласити да ово није био једини начин запошљавања несрпског становништва као полицијских службеника у Министарство крајем деведесетих и почетком прошле деценије, али је свакако био најбројнији. Поред овог, полицијски службеници несрпске националности су се запошљавали у Министарство и преласком из других полицијских агенција у БиХ (кантоналних МУП-ова или из МУП-а Федерације БиХ), поновним заснивањем радног односа у МУП (за оне који тренутно нису радили у полицијским снагама)...

и паралелно са претходним, а односи се на повећавање броја жена као полицијских службеника.¹² С обзиром на изузетно мали, па чак и занемарив број жена у Министарству, Полицијска академија Бања Лука је настојала да афирмише упис жена кадета на Полицијску академију и то је процес који је стално у току. Резултат тога је да су до данас Полицијску академију Бања Лука успјешно завршиле и у Министарству унутрашњих послова почеле радити чак 244 припаднице њежнијег пола, што представља нешто мање од петине свршених кадета Полицијске академије. Овом броју треба додати и пет дјевојака које су, у оквиру V класе Полицијске академије Бања Лука за припаднике САЈ, прве дјевојке које су завршиле обуку за ову специјалну јединицу и које су засновале радни однос као полицијске службенице у овој јединици.

Графикон број 1. – Број кадета по класама, као и полна и национална структура кадета на Полицијској академији Бања Лука

Обуци кадета на Полицијској академији Бања Лука претходи процес селекције пријављених кандидата по јавном конкурс. У оквиру процеса селекције, кандидати се тестирају из области моторичких способности (гдје могу освојити максимално 40% бодова, с тим што морају добити минимално 16% бодова како би наставили даље процес селекције),

12 Наиме, непосредно након ратних дејстава, број женских припадника, односно број припадница у полицији је био занемарив. Број жена на курсевима полиције је такође био занемарив или их није ни било, док су ученици Средње школе унутрашњих послова Бања Лука били искључиво мушкарци. Одређени проценат женске популације као будућих полицајки се школовао на Вишој школи унутрашњих послова у Бањој Луци, али је и он био низак (до једне петине).

након чега полагају тест опште информисаности (гдје могу освојити максимално 10% бодова), а потом приступају интервјуу (гдје такође могу освојити максимално 10% бодова). Преосталих 40% бодова кандидати добијају на основу просјека из четири разреда средње школе (с тим што је ограничавајући фактор при конкурисању минимални просјек из средње школе 3,00). Након селекције, креира се коначна ранг листа изабраних кандидата, а потом се они позивају на обуку на Полицијску академију Бања Лука. Процес селекције кандидата за кадете за припаднике Специјалне антитерористичке полиције је нешто другачији. Први дио селекције је сличан селекцији кадета за кадете који се обучавају за полицијске службенике опште надлежности – разлика је у непостојању ограничавајућег минимума по питању просјека и у тестирању пливачких способности у оквиру моторичких способности. Међутим, док за кандидате који се пријављују за полицијаце опште надлежности нема другог дијела селекције, код кандидата који се пријављују за припаднике САЈ, постоји други дио селекције који подразумева проверу психофизичких способности у екстремним ситуацијама – дрил који изводе припадници САЈ у за то погодним објектима и простору. Након реализације дрила, сачињава се коначна ранг листа изабраних кандидата за пријем на Полицијску академију за обуку за припаднике САЈ.

У оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Полицијска академија Бања Лука је увијек егзистирала као унутрашња организациона јединица Управе за полицијску обуку (претходно Управе за полицијско образовање). Управа за полицијску обуку је основна организациона јединица Министарства која је, између осталог, надлежна за основну полицијску обуку, специјалистичку обуку и стручно оспособљавање и усавршавање полицијских службеника и других запослених у Министарству, као и у другим полицијским агенцијама у БиХ. У оквиру Управе, као унутрашње организационе јединице, егзистирају Јединица за полицијску обуку – Полицијска академија Бања Лука (како гласи пуни назив јединице), Јединица за стручну обуку и Одјељење за логистику и интернатске услуге.

Јединица за полицијску обуку – Полицијска академија Бања Лука врши основну полицијску обуку, стручно оспособљавање и усавршавање кадрова, учествује у изради и реализацији наставних планова и програма и издаје одговарајуће јавне исправе у вези са реализованим обукама. У оквиру Јединице дјелују два одјељења: Одјељење за полицијску обуку и Одјељење за наставни план и програм.

Одјељење за полицијску обуку планира, организује, спроводи и координира основну полицијску обуку и обуку стручног оспособљавања, прати стандарде рада полиције, прати савремене трендове, концепте и стратегије обуке полиција у свијету и предлаже њихову примјену у систему полицијске обуке Министарства.

Одјелење за наставни план и програм припрема нацрте, приједлоге и сачињава наставне планове и програме основне полицијске обуке и обуке стручног оспособљавања, врши контролу реализације и квалитета наставе, евалуацију наставних планова и програма, води неопходне евиденције из дјелокруга рада Јединице итд.

Полицијска академија Бања Лука, према актуелној систематизацији, броји укупно 30 запослених, међу којима је 14 полицијских службеника са чином од млађег до главног инспектора, 6 државних службеника и 10 намјештеника. Поред наведених запослених на Полицијској академији који изводе обуку кадетима Полицијске академије, и други запослени у Управи за полицијску обуку су ангажовани као предавачи, професори, инструктори и инспектори за одређене садржаје обуке кадета Полицијске академије. Дио обуке кадетима изводе и полицијски службеници Министарства унутрашњих послова Републике Српске распоређени на оперативним пословима и задацима мимо Управе за полицијску обуку. Такође, потребно је истаћи да дио запослених на академији учествује у реализацији семинара и других облика стручног усавршавања полицијских службеника Министарства, али и у другим активностима Министарства.

КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈСКЕ ОБУКЕ НА ПОЛИЦИЈСКОЈ АКАДЕМИЈИ БАЊА ЛУКА

Од оснивања Полицијске академије до данас, мијењао се концепт обуке, наставни план и програм такође, али се мијењао и начин планирања и реализације наставног часа.

Први концепт обуке у Полицијској академији је био 6 + 6 мјесеци, односно, шест мјесеци теоријске наставе са практичним вјежбама на Полицијској академији и 6 мјесеци практичне обуке у тадашњим Центрима јавне безбједности МУП РС. Након извршене евалуације НПП и дефинисаних недостатака, приступило се ревизији НПП и промјени концепта обуке. Успостављен је други концепт обуке, 7 + 4 + 1 мјесец, односно, седам мјесеци теоријске наставе са практичним вјежбама у Полицијској академији, 4 мјесеца практичне обуке у Центрима јавне безбједности МУП РС и један мјесец интегрисане наставе на Полицијској академији. Такође, и овај концепт је након евалуације претрпио трансформацију, тако да је трећи концепт био 8 + 3 + 1 мјесец, односно, осам мјесеци теоријске наставе са практичним вјежбама у Полицијској академији, 3 мјесеца практичне обуке у Центрима јавне безбједности МУП-а РС и један мјесец интегрисане наставе у Полицијској академији. Након реализације обуке сваке класе кадета вршене су анализе,

вредновање оставрених резултата и евалуација НПП, дефинисани недостаци и мањкавости, те је у складу са тим тражен концепт обуке који ће пружити сврсисходну обуку кадета усмјерену на постигућа у смислу практичне оспособљености за компетентно обављање послова и задатака полицијског службеника, полицајца опште надлежности.

Резултат таквих настојања је актуелни концепт полицијске обуке и стручног оспособљавања кадета Полицијске академије заснован на исходима обуке.

Исход обуке је радни задатаки или поступање полицијског службеника, које кадет по завршетку обуке мора знати показати, демонстрирати, написати. Актуелни Наставни план и програм „Полицијска обука и стручно оспособљавање кадета Полицијске академије“ је сачињен на основу 168 исхода, односно радних задатака полицијског службеника у чину „млађи полицајац“. Наведени Наставни план и програм је сачињен по предметно-модуларном систему. Специфичност оваквог модела израде наставног плана и програма и планирања је обрнути редослијед радњи или планирање уназад. Наиме, прије дефинисања наставног плана и програмских садржаја дефинишу се исходи обуке или крајњи резултат који желимо да постигнемо, а тај резултат је садржај циља обуке. Исходи обуке се дијеле на области рада полицијског службеника, а садржај тих области се везује за садржај рада стручних модула, тако да су задаци наставе стручних модула сами исходи. Задаци наставе у оквиру предмета чији су садржај опште теме о раду полиције и вјештине полиције се формулишу тако да су у служби остварења исхода обуке. На овакав начин избјегнуто је преклапање наставних садржаја по предметима и модулима, рационализована обука у смислу трајања обуке и дневног оптерећења кадета, а обука усмјерена на оспособљавање кадета за практично поступање у датој ситуацији.

Актуелни концепт полицијске обуке и стручног оспособљавања кадета Полицијске академије обухвата полицијску обуку кадета у Јединици за полицијску обуку – Полицијској академији и стручно оспособљавање кадета у статусу полицајца приправника у полицијским управама Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Полицијска обука и стручно оспособљавање кадета полицијске обуке реализује се кроз три фазе обуке које представљају повезану цјелину, након које полицајци приправници полажу стручни испит. Укупно трајање полицијске обуке и стручног оспособљавања кадета Полицијске академије и вријеме предвиђено за полагање стручног испита је 13,5 мјесеци, односно 791 наставни час у Полицијској академији и 960 радних сати у полицијским управама Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

У оквиру прве фазе, полицијска обука се изводи у Полицијској академији током 6,5 мјесеци или 791 наставни час. По завршету прве

фазе, односно полицијске обуке у Полицијској академији, кадети полагају завршни испит. Кадети који са позитивним успјехом заврше полицијску обуку, односно прву фазу и положе завршни испит добијају увјерење о завршеној првој фази полицијске обуке и упућују се у полицијске управе Министарства унутрашњих послова Републике Српске на стручно оспособљавање, односно приправнички рад. Наставни план и програм полицијске обуке сачињен је по предметно модуларном систему, а чине га:

- наставни предмети који садрже опште теме о раду полиције, 8 наставних предмета, 145 наставних часова.
- наставни предмети који обухватају полицијске вјештине, 5 наставних предмета, 190 наставних часова,
- стручни модули (у оквиру којих се реализује теренска обука), 5 стручних модула, 431 наставни час,
- семинарски дио наставних садржаја, 25 наставних часова.

Табела број 3. – Предмети, вјештине и модули актуелног НПП на Полицијској академији Бања Лука

Редни број	Шифра	Наставни предмет или стручни МОДУЛ	БРОЈ ЧАСОВА		
			1/2 Времена трајања обуке	2/2 Времена трајања обуке	укупно
Предмети : Опште теме о раду полиције					
1.	ОНИ	Организација и надлежност полиције	35	---	35
2.	ПР	Прекршаји и прекршajни поступак	20	---	20
3.	УП	Управни поступак и канцеларијско пословање	10	---	10
4.	КП	Кривично и кривично процесно право	20	---	20
5.	УС	Уставно уређење и систем државне управе	9	---	9
6.	ЉП	Људска права и полицијска етика	17	---	17
7.	ППП	Посебни поступци полиције	---	13	13
8.	МХ	Менталнохигијенски аспекти полицијске професије	---	21	21
Укупно часова					145
Стручни модули					
9.	ОВ	Одбрамбене вјештине	---	60	60
10.	ВК	Вјештина комуникације	---	37	37
11.	ПН	Руковање полицијским оружјем са наставом гађања	---	63	63
12.	СВ	Систем веза	12	---	12
13.	ИС	Информациони систем	18	---	18
Укупно часова					190
14.	МБС	МОДУЛ Безбједносни сектор	55	---	55
15.	МПО	МОДУЛ Примјена полицијских овлашћења и употреба силе	---	111	111
16.	МСК	МОДУЛ Сузбијање криминалитета	---	46	46
17.	МКС	МОДУЛ Контрола и регулисање саобраћаја	---	67	67
18.	МРМ	МОДУЛ Одржавање јавног реда и мира	---	82	82
19.	СС	Ситуациона настава	---	30	30
Теренска обука				---	40
Укупно часова					431
Семинарски дио наставних садржаја			---	25	25
УКУПНО НАСТАВНИХ ЧАСОВА					791

Из наведеног се види да је број часова за реализацију наставног садржаја стручних модула знатно већи од броја часова наставних предмета. На овакав начин кадетима се даје могућност да кроз практично поступање у задатој проблемској ситуацији, кроз што већи број ситуација усвоје квалитетније знање, те да научено знају примијенити. Кроз практично поступање кадети вјештину поступања подижу на виши ниво, усавршавају комуникацију, изграђују свијест о себи, о свом учинку, развијају самокритичност и самоконтролу, те схватају значај тимског рада. Поред наведеног, кадети такође учвршћују позитивне и изграђују нове ставове о улози полиције у друштвеној заједници. На тај начин полицијска обука постаје сврсисходна и усмјерена на кадета.

Да би квалитет наставе подигли на виши ниво, наставни кадар Полицијске академије је похађао низ семинара, курсева и других облика едукације. Циљ обуке наставног кадра на Полицијској академији је усвајање нових облика рада са кадетима и примјена андрагошких принципа у учењу одраслих, упознавање са методама рада у обуци одраслих полазника, усвајање методолошког приступа у реализацији наставног садржаја, са намјером да се обука упућује на полазника, односно да се акценат у настави стави на полазника, његове могућности и брзину усвајања садржаја. У оваквом концепту обуке улога наставника се значајно мијења. Наставник више није „централна тачка“ наставног часа, он је неко ко усмјерава активност, помаже, коригује, упућује, он је „фасилитатор“.

Стручно оспособљавање – приправнички рад, као друга фаза полицијске обуке, реализује се у полицијским управама Министарства унутрашњих послова Републике Српске током 6 (шест) мјесеци. У току стручног оспособљавања – приправничког рада кадети су дужни реализовати 120 радних дана или 960 радних сати. Програмски садржаји стручног оспособљавања се односе на следеће:

- Послови дежурне службе
- Рад полиције у заједници, позорничка и патролна дјелатност на безбједносном сектору
- Контрола и регулисање саобраћаја
- Сузбијање криминалитета и оперативна дјелатност
- Остали унутрашњи послови (путне исправе, оружје, регистрација возила, возачке дозволе, пребивалиште, боравиште, личне карте и ЈМБ).

У току ове фазе, ментори координатори и полицајци ментори у полицијским управама оцјењују практично поступање кадета – приправника током стручног оспособљавања. Појединачне оцјене по конкретном програмском садржају, као и завршну оцјену кадета – приправника, ментори координатори достављају Полицијској академији, а оне чине дио обавезне документације о кадетима полицијске обуке и стручног оспособљавања. Кадети – приправници који са позитивном

оцјеном заврше стручно оспособљавање стичу услов за полагање стручног испита. У оквиру друге фазе кадети ће реализовати приправнички рад као кадет – приправник.

Трећа фаза полицијске обуке и стручног оспособљавања кадета Полицијске академије представља припрему за стручни испит и полагање стручног испита. Ова фаза се реализује током двије радне седмице. Прва радна седмица представља припрему за стручни испит, која обухвата: анализу остварења плана и програма стручног оспособљавања, анализу успјеха кадета током стручног оспособљавања, сређивање документације и формирање досијеа стручног оспособљавања – приправничког рада за кадете – приправнике. Кадети – приправници који стручно оспособљавање заврше са позитивним успјехом добијају Увјерење о завршеној полицијској обуци и стручном оспособљавању, што је услов за излазак на стручни испит. У току друге радне седмице кадети – приправници полажу стручни испит. Кадети – приправници који успјешно положе стручни испит промовишу се у полицијског службеника у чину „млађи полицајац“.

Након завршене Полицијске обуке и стручног оспособљавања кадета Полицијске академије и положеног стручног испита, Министарство унутрашњих послова Републике Српске добија полицијског службеника у чину „млађи полицајац“ оспособљеног за самосталан рад на терену и примјену полицијских овлашћења у складу са законом.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Уколико кренемо од сентенце да друштво које не улаже у образовање, не (треба да) планира будућност, лако ћемо закључити да ни друштвене институције и релевантни државни субјекти који не улажу у образовање властитих и будућих припадника, нити имају визију развоја властитог образовања, не могу да очекују свијетлу будућност. Изузетак у томе свакако није ни Република Српска, нити Полиција Републике Српске.

Штавише, усљед специфичне улоге коју полиција има у друштву, поготово у транзиционом какво представља и друштво у Републици Српској, усљед свакодневног и континуираног дјеловања безбједносних ризика, изазова и опасности којима је изложена и на унутрашњем, али и на регионалном, па и на глобалном плану, чини се да је савремена и садржајна обука полицајаца Министарства унутрашњих послова Републике Српске потребнија него икада, како о актуелним безбједносним ризицима и опасностима, тако и о будућим и потенцијалним безбједносним изазовима. Управо зато обука полицајаца не треба само да се заснива на реаговању на актуелне феноменолошке

облике нарушавања безбједности, већ мора да се дјелује и проактивно, да се са научног, стручног, практичног и конкретног аспекта сагледају потенцијални образци дјеловања на безбједност у будућности како би се предупредило и само испољавање тих негативности.

Средња школа унутрашњих послова Бања Лука, у времену у којем је настала и које није било благонаклоно за стратешка промишљања, свакако да је концепцијски и ресурсно омогућила ембрион развоја Министарства унутрашњих послова Републике Српске који се данас развио у стубове на плану превенције и репресије криминалитета и других друштвено негативних понашања у Републици Српској и у БиХ. Институционално, Средња школа унутрашњих послова је била и ембрион полицијског школства у Републици Српској, с обзиром на то да је из ње израсла (али је и надрасла) и Полицијска академија Бања Лука, а индиректно и Виша, а касније и Висока школа унутрашњих послова Бања Лука (имајући у виду да је и немали број професора био ангажован у школи, а и свршени ученици су, као што је и наведено, настављали даље полицијско образовање на Вишој, односно Високој школи).

Усљед глобалних и регионалних прилика, демократизације, модернизације и интеграције, средње школе унутрашњих послова на територији бивше СФРЈ су деведесетих надрасле саме себе и свој концепт постојања, те су тако централно и елитно мјесто полицијског образовања препустиле полицијским академијама као новијим, виталнијим, економичнијим, демократичнијим и искуственим моделима будуће обуке полицијских службеника. Наравно, наведено није могла да преживи ни Средња школа унутрашњих послова Бања Лука, те се трансформисала, односно прерасла је у Полицијску академију (иако се не може рећи да су то, суштински и концепцијски, истоврсни модели).

Као резултат дјеловања међународног фактора у БиХ на модернизацији и демократизацији полицијских снага у БиХ, Полицијска академија је имала велику улогу на стварању мултиетничке полиције, на деполитизацији и професионализацији полиције, полиције оријентисане на рад полиције у заједници, полиције која рад баштини на нормативном оквиру, полиције која је фокусирана на прикупљање доказа... Актуелна улога Полицијске академије огледа се кроз афирмацију савремених метода и техника рада и стандарда рада полиције у актуелном и будућем безбједносном окружењу на плану предупредивања (проактивно) и на плану санирања (репресивно) безбједносних инцидената било које врсте и било којег нивоа.

Управо у наведеном се мјесто и улога Полицијске академије Бања Лука може перципирати у наредном периоду: проналажење, идентификовање, сагледавање, сублимирање и прилагођавање актуелних и нових метода рада полиције у свијету и интегрисање тих метода у мјере и радње у свакодневне активности полиције, прилагођене нормативним,

Миладиновић, А., Миросавић, Т., Марковић, Д. (2017). Мјесто и улога средње школе унутрашњих послова Бања Лука и ... *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 39–62.

културолошким, социјабилним, ресурсним и другим специфичностима околине у којој Полиција Републике Српске дјелује.

Да би Полицијска академија Бања Лука (п)остала носилац полицијске обуке, није довољно да артикулише искуства из праксе будућим полицајцима, већ да им, кроз обуку, интегрише савремене или чак и научно нове, али искуствено неафирмисане методе како би будући полицајци ступањем у службу могли бити носиоци напретка у свакодневном раду полиције. Уколико у наведеном успије, може се рећи да је Полицијска академија Бања Лука успјела у својој мисији.

ЛИТЕРАТУРА

- Даничић, М. (2002). *Школски центар полиције МУП-а Републике Српске у функцији образовања, реформе, демократизације и уостављања мултиетичности полиције*. Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова,
- Иветић, С., Миладиновић, А. (2016). *Јавна безбједност*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова,
- Јовичић, Д. (2005). *Улога полиције Републике Српске у имплементацији Дејтонског мировног споразума*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова,
- Кресоја, М., (2006). *Криминалистика – за основно полицијско образовање*. Темерин: Yugo-PIRS,
- Матијевић, М., Миладиновић А., (2015). *Куда иде полицијско образовање?*. Загреб: Министарство унутрашњих послова Републике Хрватске, Полицијска академија,
- Милосављевић, Б. (1997). *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија,
- Šikman, M., Amidžić, G. (2011). *Development of the Police Education in the Republic of Srpska*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.

**PLACE AND ROLE OF THE SECONDARY SCHOOL OF INTERNAL AFFAIRS
BANJA LUKA AND POLICE ACADEMY IN BANJA LUKA IN THE REPUBLIKA
SRPSKA POLICE EDUCATION**

Aleksandar Miladinovic, ma*

Tomislav Miroslavic**

Dragica Markovic***

Summary: Secondary School of Internal Affairs Banja Luka was the first educational institution of the Ministry of Interior of Republika Srpska which is attended by future officers for needs of the Ministry of Interior of Republika Srpska, founded 1992. year in specific circumstances, in time of war, with the Special Mission, with the image of one of the first organizational units of the Ministry, and the Serbian, which develops in parallel with the development of the Ministry until 2001. When was abolished with the establishment of the Police Academy. Banja Luka Police Academy was established in 1999. as part of the reform process in the Department, with a different (modern) concept of the training of future police officers in the Department are downloaded based on the experiential model of developed countries. This paper provides an overview of the emergence, development and its history high school home office Banja Luka, as well as an overview of the origin and development of the Police Academy in Banja Luka, with the current concept of curriculum of basic police training cadets at the police Academy of Banja Luka.

Keywords: police training, education of police, Secondary School of Internal Affairs, Police Academy...

* *Ministry of Interior of Republic of Srpska, email: aaleksandarbl@yahoo.com*

** *Ministry of Interior of Republic of Srpska, email: tomislav.miroslavic@education.muprs.org*

*** *Ministry of Interior of Republic of Srpska, dragica.markovic@education.muprs.org*

**ПРИКАЗ СТРУЧНЕ ОБУКЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У МУП-у
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРОЗ ПЕРСПЕКТИВУ МОДЕРНОГ УПРАВЉАЊА
ЉУДСКИМ РЕСУРСИМА**

Александар Лазих*
Мр Драгана Вујић**
Мр Драган Ђурановић***

Апстракт: О тематици стручне обуке и усавршавања полицијских службеника кроз перспективу модерног управљања људским ресурсима се у данашње вријеме често говори и пише, па и не чуди што је ова тема нашла своје мјесто у научним и стручним круговима, имајући у виду озбиљност коју са собом носи. За такав третман наведене теме постоје оправдани разлози, посебно ако се имају у виду све сложенији захтјеви који се постављају пред полицијске органе када је у питању спречавање и сузбијање све сложенијих облика криминалитета, те обављање послова и задатака из њихове надлежности. Да би се успешно одговорило овим захтјевима, а уједно и изазовима актуелног криминалитета, посебно њиховим најтежим облицима, потребно је остварити адекватну кадровску оспособљеност полицијских службеника, те обезбиједити адекватну техничку опремељеност, што се сматра основним предусловом за ефикасан рад полицијских органа. Сходно претходно реченом, аутори ће кроз овај рад настојати дати приказ стручне обуке и усавршавања полицијских службеника која се одвија у МУП-у Републике Српске, почев од обавезе за континуираним стручним усавршавањем и обуком полицијских службеника утемељене у одговарајућем правном

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: aleksandarlazic78@gmail.com.

** Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: tomislav.miroslavic@education.muprs.org

*** Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: dragan.djuranovic@education.muprs.org.

пропису до осмишљавања, релаизације и вредновања обука које се реализују за полицијске службенике.

Кључне ријечи: стручна обука, стручно усавршавање, полицијски службеник, менаџмент, људски ресурси.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Успјешне глобалне компаније одавно су схватиле да се могу успјешно надметати само ако стално воде бригу о својим људским ресурсима (запосленима). Тремин „људски ресурси“ многи теоретичари и практичари данашњице сматрају непримјереним, те су уместо тога покушали наћи неко друго рјешење, па се тако у пракси често могу чути и језичке конструкције као што су „људски капитал“, „људски потенцијал“, „управљање кадровима и њиховим потенцијалима“ и сл. (Амићић, 2009: 16–17). Неки аутори сматрају да термин „људски ресурс“ не треба поистовјећивати са термином „људски потенцијал“, истичући да је први термин доста шири и инструментално усмјеренији (Марчетић, 2006: 67).

Не улазећи овај пут у разматрање термилошких питања, јасно је да су, у данашње вријеме, вријеме великог напретка информатичке технологије, те науке и технологије уопште, људски ресурси добили улогу кључног фактора за успјешно пословање сваког предузећа (Бахтјаревић-Шибер, 1999: 49–50). Када се постави питање шта је то људски ресурс односно капитал, дође се до сљедећих одговора: људски капитал се одликује примарно знањем затим компетенцијама (способностима, талентима, вјештинама), вриједностима, искуством, припадности, мотивацијом те залагањем, односно учествовањем у раду у одређеном пословном окружењу.

Управљање људским ресурсима (енг. *Human Resource Management*) је процес разумијевања односа између појединаца, задатака и организације и утицаја на њих. Управљање људским ресурсима је мјешавина различитих програма и активности којима желимо да је рад успјешан, при чему се мисли на задовољство појединца, организације и друштва.

Управљање људским ресурсима обухвата идентификацију људских ресурса, идентификацију и планирање кадровских потреба, избор кадрова и пријем, премјештање кадрова, промоцију кадрова, образовање, оспособљавање и усавршавање кадрова. Функције управљања људским ресурсима подијелене су на два аспекта:

- примарне – пријем и одабир кадра, плате и бенефиције, однос међу запосленима, планирање људских ресурса, развој људских ресурса,
- секундарне – постављање циљева организације, заснивање рада, засновање система истраживања и информисања.

Кадровска функција је уско повезана са кључним менаџерским

функцијама као што су планирање, руковођење, организација и контрола. Кадровска функција је заправо организацијска функција.

Подручје управљања људским ресурсима обухвата праћење:

- понашања особља,
- њихове способности,
- знање и вјештине и
- начина управљања људским ресурсима, који утиче на њих.

Управљање људским ресурсима са једне стране пружа већу мотивацију, креативност и ефикасност у раду, а са друге стране може побољшавати учинковитост, ефикасност и конкурентске предности организације и истовремено повећавати задовољство запослених радом. Али, морамо бити свјесни да је свака организација јединствена. Велику улогу у управљању људским ресурсима имају шефови, који имају различите начине мотивације својих запослених. Шеф је првенствено одговоран за свој развој, а самим тим и за развој запослених. Управљање људским ресурсима укључује: планирање људских ресурса, формирање организације и систематизације радних мјеста, планирање запошљавања, планирање образовања, планирање обуке и преквалификације, планирање стипендирања, мотивација, планирање плата, предвиђање учинка рада, награђивање и казну, промовисање и премјештање. Идеална стратегија управљања људским ресурсима огледа се у формули: права особа на правом мјесту у право вријеме у правом колективу.

Сагледајући све претходно наведено, може се закључити да савремена теорија и пракса управљања људским ресурсима велику пажњу придају управо концепту перманентног професионалног усавшавања запослених. Водећи се тиме, а и чињеницом да се полицијски службеници у свом дјеловању сусрећу са све сложенијим захтјевима који се постављају пред њих када је у питању спречавање и сузбијање све сложенијих облика криминалитета, те обављање послова и задатака из њихове надлежности, Министарство унутрашњих послова Републике Српске је препознало потребу за континуираним стручним усавшавањем и обуком својих запослених, истичући како је обука најважнија инвестиција у запосленог.

У наставку рада аутори ће приказати како се у оквиру Министарства, тачније, Управе за полицијску обуку, Јединице за стручну обуку врши анализа потреба за обуком, како се планирају, организују и реализују обуке, те како се врши евалуација и извјештавање о реализованим обукама.

ПРИКАЗ СТРУЧНЕ ОБУКЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У МУП-у РС

Теоријски осврт на стручну обуку запослених са основним појмовима

Образовање, стручно усавршавање и обука запослених сматрају се једном од најзначајнијих функција менаџмента људских ресурса. У теорији, као и у пракси, та функција означава се различитим ријечима, односно појмовима. Најчешће коришћени појмови су: обука, тренинг, учење, образовање, стручно усавршавање и развој запослених. Обука је процес стицања знања и вјештина неопходних за обављање конкретног посла. По правилу, окренута је текућим пословима и садашњости, по чему се знатно разликује од образовања.образовање, стручно оспособљавање и усавршавање запослених постају једно од најзначајнијих питања савремене организације. Образовне потребе запослених могу да буду веома различите. Разлике се јављају и у погледу њиховог нивоа. Разликују се четири нивоа образовних потреба, а сваки ниво карактеришу одређени програми и методи образовања запослених (Кулић, Милошевић, 2012: 165), што је приказано на слици бр. 1.

Слика бр. 1. Нивои образовних потреба.

Обука је процес стицања знања и вјештина неопходних за обављање конкретних послова.

Тренинг се може дефинисати као напор усмјерен у правцу побољшања перформанси запослених на њиховом послу.

Учење је процес стицања знања и вјештина неопходних за успијешно обављање одређених послова.

Образовање подразумијева ширење укупних знања, способности и вјештина за самостално одлучивање и дјеловање у различитим ситуацијама.

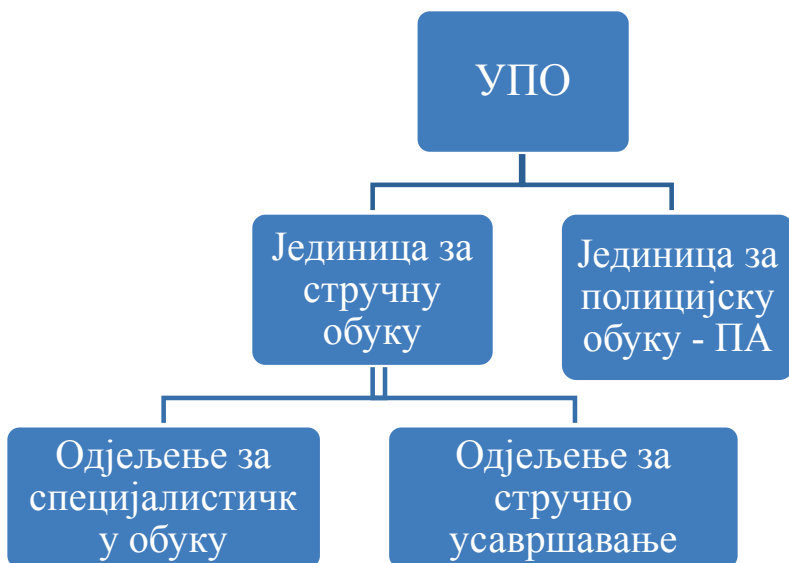
Стручно усавршавање запослених треба сматрати интегралним дијелом система образовања запослених.

Развој запослених карактерише стицање нових знања, способности и вјештина неопходних за преузимање нових, одговорнијих и сложенијих послова и позиција и припремање за будућност и захтјеве који ће тек бити актуелни (Кулић, Милошевић, 2012: 166).

Мјесто и надлежности Управе за полицијску обуку и Јединице за стручну обуку у систему МУП-а РС

Управа за полицијску обуку (као посебна организациона јединица) дјелује у саставу Министарства унутрашњих послова Републике Српске, заједно са још шест управа. Њена улога у самом функционисању Министарства је едукативног карактера, односно у служби је школовања и обуке кадрова за рад у органима унутрашњих послова, као и других институција.¹ У оквиру Управе за полицијску обуку егзистирају двије Јединице и то: Јединица за основну обуку – Полицијска академија и Јединица за стручну обуку. У оквиру Јединице за стручну обуку постоје два Одјељења и то: Одјељење за стручно усавршавање и Одјељење за специјалистичку обуку. Мјесто Јединице за стручну обуку у оквиру Управе за полицијску обуку приказано је шемом бр. 1.

1 <http://education.muprs.org/>

Шема бр. 1. Мјесто Јединице за стручну обуку у УПО

Јединица за стручну обуку врши специјалистичку обуку и стручно усавршавање за потребе полицијских службеника и других запослених у Министарству. Планира и организује активности стицања знања и вјештина за успјешно обављање одређеног посла или активности, усмјерава стицање специфичних знања, вјештина и техника потребних за конкретан посао и за подизање успјешности у његовом обављању. Врши контролу начина и квалитета реализације редовне и других видова стручне обуке, врши провјеру знања и стручне оспособљености полицијских службеника, организује и контролише рад органа унутрашње службе у Управи, стара се о спровођењу прописаног унутрашњег реда и обезбјеђења, подноси извјештаје о раду, води потребне евиденције, сарађује са организационим јединицама Министарства и са другим републичким органима, издаје одговарајуће јавне исправе по завршетку обуке, односно курса, води прописане евиденције из васпитно-образовне дјелатности.²

Одјељење за специјалистичку обуку – планира, организује и спроводи процес стицања знања и вјештина путем специјалистичких обука (курсева, семинара и сличних облика оспособљавања) које подразумевају оспособљавање полицијских службеника и других запослених за успјешно обављање постојећих послова, одговорних и сложенијих

² Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС бр. С/М-020-73/17 од 13.03.2017.

задатака постојећег посла, послова вишег нивоа, као и будућих послова и задатака. Утврђује нивое образовних потреба полицијских службеника, које карактеришу одређени програми и методи образовања запослених, као и врсте образовних потреба запослених, укључујући основна знања и вјештине, стручне вјештине, интерперсоналне вјештине и стратегијске вјештине. Врши анализу организације, посла и запослених (и њихових индивидуалних потенцијала), поставља циљеве специјалистичких обука, утврђује врсте обука, врши избор метода обука запослених, надзире реализацију специјалистичких обука у Министарству, те се стара о развоју запослених које карактерише стицање нових знања, способности и вјештина неопходних за предузимање нових, одговорнијих и сложенијих послова и позиција.³

Одјелење за стручно усавршавање – организује, спроводи и координира са осталим ученицима обуке све облике стручног усавршавања за потребе Министарства као интегралног дијела система континуираног усавршавања запослених, организује, спроводи и координира обуку која се спроводи за потребе других републичких органа, правних и физичких лица, предлаже мјере за унапређење стручног усавршавања, даје иницијативе и приједлоге за израду наставних планова и програма стручног усавршавања, врши надзор и контролу спровођења наставног плана и програма редовне обуке организационих јединица Министарства, пружа стручну помоћ у спровођењу обука на терену, врши провјеру и оцјењивање стручне оспособљености полицијских службеника у складу са годишњим планом провјере, врши провјере стручне оспособљености припадника агенције за обезбјеђење и организује, спроводи и координира практичну наставу и стручну праксу кадета основне полицијске обуке Полицијске академије.⁴

Управа за полицијску обуку, Јединица за стручну обуку настоји да својом делатношћу одговори изазовима савремених тенденција управљања људским ресурсима у области едукације, али и сложеним процесима професионализације уопште државне управе. Верујући да само на систематичан и добро планиран начин можемо остварити постављене циљеве, њене активности су усмерене на:

- ✓ анализу потреба за обуком, на основу које се прецизно идентификују теме и пратећи садржаји будућих обука,
- ✓ планирање и програмирање стручне обуке и усавршавања којима се додатно операционализују садржајни, методолошки и финансијски аспекти планираних обука,
- ✓ организацију и реализацију које имају за циљ свеобухватну и детаљну припрему и спровођење програма стручне обуке и усавршавања полицијских службеника и

3 Исто.

4 Исто.

- ✓ евалуацију, којом добијамо повратне информације о квалитету различитих аспеката реализованих обука и њиховом утицају на свакодневни рад полицијских службеника и извјештавање којим информације постају транспарентне и доступне јавности.

Полазећи од начела да је стручно усавршавање основно право и дужност свих запослених у државној управи, а самим тим и полицијских службеника, а вођени амбицијом да обуке учини садржајно актуелним и методолошки атрактивним, Јединица за стручну обуку настоји кроз свој рад да осигура да сваки полицијски службеник развије своје потенцијале, усавршава знања и вјештине, чиме сви заједно доприносе развоју професионалне, стручне и модерне службе унутрашњих послова.

Управа за полицијску обуку, Јединица за стручну обуку сваке године, сходно исказаним потребама Министарства, а кроз сарадњу са другим организационим јединицама Министарства, дефинише образовну потребу, сачињава наставне планове и програме те реализује различите врсте обуке, семинара и курсева. У вези са наведеним, израђује се Каталог наставних програма стручног оспособљавања и усавршавања припадника Министарства, што се објављује на порталу МУП-а РС. У циљу сагледавања тренутних образовних потреба Министарства и сачињавања Плана рада за сваку наредну годину, Јединица за стручну обуку организује радне састанке на којима присуствује по један представник из сваке организационе јединице Министарства са циљем давања приједлога одређених образовних садржаја релевантних за подручје рада те јединице. На тај начин се врши анализа потреба за обуком, на основу које се прецизно идентификују теме и пратећи садржаји будућих обука. Планирање, организација и реализација стручних обука уређени су одговарајућим правним актима о којима ће бити ријечи у наставку рада.

Правна регулатива која се односи на стручну обуку запослених

Стручна обука и усавршавање полицијских службеника регулисани су одговарајућим правним актима и то: Законом о полицији и унутрашњим пословима, Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС, Правилником о стручном усавршавању полицијских службеника, те Правилником о садржају и начину вршења стручне обуке.

Чланом 149, ставом 1 Закона о полицији и унутрашњим пословима⁵ регулисано је да Министарство организује и врши полицијску и стручну обуку запослених, обуку понављања знања, као и друге обуке за потребе физичких и правних лица. Члан 149, став 2 истог закона прописао је да послове из члана 149, став 1 организује и врши надлежна управа

5 Закон о полицији и унутрашњим пословима, Службени гласник бр. број 57/16.

у чијем саставу су Јединица за полицијску обуку – ПА и Јединица за стручну обуку. Такође, чланом 153 Закона о полицији и унутрашњим пословима је прописано да је полицијски службеник дужан да се стручно оспособљава и усавршава. Полицијски службеник учествује у образовним активностима, на курсевима и семинарима.

О дјелокругу рада и надлежностима Јединице за стручну обуку, Одјељења за специјалистичку обуку и Одјељења за стручно усавршавање, што произлази из Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС, било је говора у претходном поглављу.

Правиником о садржају и начину вршења стручне обуке⁶ регулисана су питања везана за садржај и начин вршења стручне обуке у МУП-у РС. Наведеним Правилником је регулисано да је стручна обука процес усвајања нових знања, вјештина и ставова са циљем стручног и специјалистичког оспособљавања полицијских службеника и других запослених у Министарству, за успјешно обављање постојећих послова, одговорних и сложенијих задатака постојећег посла, послова вишег нивоа, као и будућих послова и задатака у Министарству. Стручна обука полицијских службеника и других запослених у Министарству врши се у складу са потребама Министарства кроз курсеве и друге облике стручног и специјалистичког оспособљавања. За полицијске службенике и друге запослене у организационим јединицама Министарства, а у складу са потребама и могућностима Министарства, планира се и изводи стручна обука која одговара пословима и задацима радног мјеста.

Стручном обуком полицијских службеника сматра се и упућивање полицијских службеника на обуке, курсеве и друге облике стручног усавршавања на територији Републике Српске, односно БиХ, и у иностранству. За реализацију стручне обуке доноси се наставни план и програм који садржи сљедеће елементе:

- ✓ Циљ стручне обуке
- ✓ Задатке стручне обуке
- ✓ Циљну групу полазника
- ✓ Вријеме и мјесто одржавања
- ✓ Наставне методе и наставна средства
- ✓ Обавезе полазника
- ✓ Начин провјере стечених знања и вјештина полазника обуке
- ✓ Начин вредновања стручне обуке
- ✓ Носиоце активности у реализацији стручне обуке.

Евиденцију о реализованим курсевима води Управа, а полазницима курса, по завршетку курса, издаје се одговарајуће увјерење. Вредновање

⁶ Правилник о садржају и начину вршења стручне обуке, Службени гласник бр. 21/17.

обуке је систем праћења, регистровања, обраде, оцјењивања и интерпретације резултата процеса обуке у циљу квалитетнијег вршења обуке. Вредновање обухвата оцјењивање квалитета обуке од стране свих учесника, процјену оствареног успјеха полазника и процјену нивоа примјењивости стечених знања и вјештина за обављање послова и задатака.

Вредновање се спроводи ради процјене квалитета:

- 1) наставног плана и програма обуке,
- 2) организације обуке,
- 3) рада извођача обуке и
- 4) плана реализације, метода и наставних средстава и предузимања мјера за њихово побољшање.

Правилником о стручном усавршавању полицијских службеника⁷ прописани су циљеви стручног усавршавања полицијских службеника Министарства, облици стручног усавршавања, израда Наставних планова и програма стручног усавршавања, начин реализације стручног усавршавања, вредновање обуке и вођење евиденције полазника стручног усавршавања.

Стручно усавршавање полицијских службеника, сходно правилнику, јесте процес сталног унапређивања знања и вјештина које има за циљ повећање ефикасности и квалитета рада запослених у Министарству и испуњавање постављених циљева Министарства. За полицијске службенике у организационим јединицама Министарства, у складу са потребама и могућностима Министарства, планира се и изводи стручно усавршавање које одговара пословима и задацима полицијског службеника. Стручно усавршавање полицијских службеника врши се континуирано кроз сљедеће облике:

- Редовну обуку
- Семинаре
- Студијске посјете
- Савјетовања
- Научно-стручне скупове
- Трибине
- Додатну обуку
- Друге облике стручног усавршавања.

Под редовном обуком полицијског службеника подразумијева се обука која је усмјерена на унапређивање знања, вјештина и ставова у обављању редовних послова и задатака из надлежности Министарства.

Програм редовне обуке се реализује кроз два организациона облика стручног усавршавања, и то:

⁷ Правилник о стручном усавршавању полицијских службеника, Службени гласник бр. 61/14 и 40/15.

- ✓ Основни програм (теоретско-стручни дио и практични дио) и
- ✓ Усмјерени програм (обавезан је одређене циљне групе као нпр. јединице за подршку, посебне снаге полиције, саобраћајну полицију, криминалистичку полицију, управу за обезбјеђење личности и објеката, САЈ).

Додатна обука је обука која је намијењена исправљању недостатака уочених у току провјере знања и стручне оспособљености и/или побољшања рада у одређеним областима.

- ✓ За стручно усавршавање доноси се Наставни план и програм који садржи сљедеће елементе:

- ✓ Циљ стручног усавршавања
- ✓ Задатке стручног усавршавања
- ✓ Циљну групу полазника
- ✓ Вријеме трајања и мјесто одржавања
- ✓ Наставне методе
- ✓ Наставна средства
- ✓ Обавезе полазника
- ✓ Начин вредновања и евалуације стручног усавршавања
- ✓ Носиоце активности у реализацији стручног усавршавања.

Након реализације стручног усавршавања спроводи се евалуација и вредновање стручног усавршавања. Вредновање обуке полазника обухвата праћење, провјеравање и оцјењивање постигнутог успијеха. Вредновање примјењивости знања и вјештина које је полазник стекао на обуци спроводи организациона јединица која је упутила кандидата на обуку у сарадњи са Управом.

ЗАКЉУЧАК

Савремена специјалистичка обука и стручно усавршавање треба да обезбиједе компетенције за обављање сложених полицијских послова и задатака, као и напредовање полицијских службеника у професионалној каријери. Савремена теорија и пракса управљања људским ресурсима велику пажњу придаје управо концепту перманентног професионалног усавршавања запослених. Управо водећи се тиме, а и чињеницом да се полицијски службеници у свом дјеловању сусрећу са све сложенијим захтјевима који се постављају пред њих када је у питању спречавање и сузбијање све сложенијих облика криминалитета, те обављање послова и задатака из њихове надлежности, Министарство унутрашњих послова Републике Српске је препознало потребу за континуираним стручним усавршавањем и обуком својих запослених, истичући како је обука најважнија инвестиција у запосленог.

Имајући у виду претходно речено, тежишни задаци Управе за полицијску обуку, односно Јединице за стручну обуку у овој области треба да буду: дефинисање врста и нивоа специјалистичке обуке и стручног усавршавања за сваку линију рада у Министарству, интегрисање и координирање свих захтјева и потреба за специјалистичком обуком и стручним усавршавањем, израда савремених наставних планова и програма, развијање стандарда и капацитета за извођење наставе (методике извођења наставе и тренера) и успостављање система менторског рада.

ЛИТЕРАТУРА

- Амицић, Г., (2009). Специфичности управљања људским ресурсима у полицији Републике Српске, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука.
- Бахтијаревић-Шибер, Ф. (1999). Менаџмент људских потенцијала, Голден маркетинг, Загреб.
- Кулић, Ж., Милошевић, Б. (2012). Управљање људским и материјалним ресурсима, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
- Марчетић, г., (2006). Управљање људским потенцијалима у јавној управи, Докторска дисертација, Загреб.
- Закон о полицији и унутрашњим пословима, Службени гласник РС број 57/16
- Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС бр. С/М-020-73/17 од 13.03.2017.
- Правиником о садржају и начину вршења стручне обуке, Службени гласник бр. 21/17.
- Правилником о стручном усавршавању полицијских службеника, Службени гласник бр. 61/14 и 40/15.
- <http://education.muprs.org/>.

DISCUSSION OF SPECIAL TRAINING OF POLICE OFFICERS IN THE MUP OF THE REPUBLIC OF SRPSKA THROUGH THE PERSPECTIVE OF MODERN MANAGEMENT OF HUMAN RESOURCES

Aleksandar Lazić
Dragana Vujić, MA
Dragan Đuranović, MA

Abstract: About the topic of vocational training and education of police officers in the perspective of modern human resource management is now frequently speaks and writes, so it is not surprising that this topic has found its place in scientific circles, bearing in mind the seriousness that entails. For such treatment of these topics there are reasonable grounds especially bearing in mind the increasingly complex demands placed upon police authorities when it comes to preventing and combating all forms of crime more complex, and the performance of tasks within their competence. In order to successfully respond to these requirements and also the challenges of the current crime, particularly its gravest forms, is necessary to achieve adequate staffing ability of police officers and provide adequate technical equipment is done, which all together considered a basic prerequisite for the efficient operation of police authorities. Pursuant to the above, the authors will in this paper seek to provide a review of training and development of police officers taking place in the Ministry of Interior of the Republic of Serbian, starting from the requirement for continuing professional development and training of police officers based in the relevant legislation to the design, embodiments of the vrenovanja training being undertaken by police officers.

Key words: vocational training, vocational training, police officer, management, human resources.

* Ministry of Interior of the Republic of Srpska, email: aleksandarlazic78@gmail.com

** Ministry of Interior of the Republic of Srpska, email: sdaragana84@yahoo.com

*** Ministry of Interior of the Republic of Srpska, email: dragan.djuranovic@education.muprs.org

DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF OFFICER EDUCATION IN THE POLISH POLICE

Col Marek Fałdowski, PhD*

Abstract: The Police Academy in Szczytno has many years of experience in the education of uniformed officers in Poland. It is the only institution of its kind in the country that educates the management and officers police of the Polish Police. The didactic offer of the Police Academy in Szczytno includes the first and second degree studies, the completion of which entitles, after fulfilling the requirements of the Police Act, to take an officers' exam. This is the first of two possibilities for obtaining an officer degree. Second, it is related to vocational training (officers' education), it is training for graduates of colleges. This training, which is the subject of academic and industry interest, is presented in detail in the article. It is completed by an officers' exam, which together with the concept of change (one of the discussed proposals), being the subject of internal discourse, is a specific summary of the article.

Keywords: Police, education, police officer, security, competences.

INTRODUCTION

The period of political transformation and democratic change in Poland after 1989 initiated police officers' education, referring to the values and traditions of the State Police, especially "*Honor and Homeland*". This task was entrusted to the Police Academy in Szczytno, which became the only central training centre for officers of the Polish Police. The Academy was to play an

* *Commandant-Rector of the Police Academy in Szczytno, Police Academy in Szczytno, email: rektor@wspol.edu.pl*

1 The first commandment of a policeman, more on this subject in: „Na posterunku”, No. 5/1938r., p. 100.

important role in the transformation of the services responsible for internal security of the state. Another chapter in police officers' education came after the adoption of the law on higher education in 2005². The notion of a university of public service, i.e. a public university supervised by the minister competent for internal affairs, was introduced. The Academy has become a part of the universal higher education system. It has been subject to academic control and quality assessment by independent institutions, especially the Polish Accreditation Commission. The further development of the Police Academy in Szczytno came at the moment of obtaining the right to confer doctoral degrees. At that time it was renamed from a vocational school to an academic school.

At present, the Police Academy in Szczytno refers to the glorious traditions of the Polish Police, emphasizing the role of ethos in police service. The Academy holds the memory of devoting Polish policemen and their commitment to the fight for Poland's independence. The mission of the Academy is to discover and communicate the truths of social sciences and the humanities, in particular on security and public order, including the training of officers³. The teaching offer of the Academy is addressed mainly to officers of formations subordinated to or supervised by the minister competent for internal affairs, especially in the field of internal security of the state, criminology, computer science and management.

The subject of research and academic interests of the author of this study is the officers' training in the Police, which, due to the specificity and scope of competence, was entrusted to the Police Academy in Szczytno. We shall begin our discussion with the look at the qualifications of a police officer, as referred to in the Act On the Police.⁴ A police officer who graduated from the Police Academy in Szczytno or from a professional training for college graduates (officers' training) may be appointed to the first police rank in the corps of *young* officers of the Police, or he/she is appointed to the position for which there is assigned a rank in the corps of police officers, and passed the officers' exam. The minister competent for internal affairs defined, by means of a regulation⁵, conditions for taking the officers' examination, its scope, procedure and deadlines for taking it, the police unit competent to conduct the officer's exam and dates for commissioning to police ranks. The educational offer of the Police Academy in Szczytno, in relation to the abovementioned requirements in the field of higher education, includes first and second cycle

2 Act of 27 July 2015 Law on Higher Education, Journal of Laws No. 164, item 1365.

3 The Statute of the Police Academy in Szczytno approved by the decision no. 203 of the Minister of the Interior and Administration of 29 September 2017.

4 Act of 6 April 1990 On the Police, that is of 7 October 2016, Journal of Laws of 2016, item 1782, article 50.

5 Order of the Minister of the Interior and Administration of 19 July 2007 On the Commissioning of Policemen to Police Ranks, Journal of Laws No. 145, item 1017.

studies (BA, MA), which, after fulfilling the requirements of the Act On the Police, entitle the graduate to take an officers' examination. This is the first of two possibilities for obtaining a police officers' rank. The second one is related to professional training (officers' training), i.e. training for graduates of colleges (*pol. SASW*). The popularity of this type of training is reflected not only in the number of graduates (Table 1), but also in the number of applicants for qualification procedure for this training. Due to the limited number of places, not all policemen can take advantage of the privilege which is undoubtedly the referral to the mentioned qualification procedure and consequently the officers' training.

Table 1. Number of graduates from officers' trainings.

Number of graduates from training for graduates of colleges (<i>SASW</i>)				
2013	2014	2015	2016	2017
360	864	1594	1177	820

Source: own elaboration on the basis of the data obtained from the Section of Organization of Courses and In-service Training of the Police Academy in Szczytno.

The indicated volumes depend on the needs of the field units in terms of the appointment of officers, which for many policemen are long expected career advancement. This results in policemen being trained for police officers with well-established professional experience whose average age is shown in Table 2.

Table 2. The average age of an officers' training graduate.

**The average age of a graduate
from training for graduates of colleges (*SASW*)
(in years)**

2013	
2014	
2015	39-40
2016	
2017	

Source: own elaboration on the basis of the data obtained from the Section of Organization of Courses and In-service Training of the Police Academy in Szczytno.

Training for graduates of colleges (officers' training)

Professional training for college graduates is carried out for regular-duty police officers, according to a uniform training programme, which prepares police officers for performing their duties in positions where higher professional qualifications are required.⁶ An policeman who has met the total of five conditions indicated below can be referred to the officers' training. First, a policeman must have a university degree with a master's degree or an equivalent. Secondly, they should have it guaranteed that immediately after completion of the training, they will get a post for which higher professional qualifications are required or to serve on a position for which a police rank is specified in the corps of Police officers. Thirdly, at the latest on the day of completion of the training, the police officer must meet the service seniority requirements on the basis of which the appointment to a particular position is made. Another condition is to obtain a positive opinion about their service, referred to in the provisions on the opinions of police officers. The last, fifth condition, is the report by the police officer for referral for training. The requirement for service placement does not apply to a police officer who (in particularly justified cases) has obtained the approval of the Police Commander-in-Chief or the Commander of the Central Police Investigation Office for appointment to service, also in the preparatory service.⁷ In addition, the above mentioned conditions do not apply to a person entering the police service and having a military rank in officer corps. This person is appointed to the appropriate rank in the police structures.⁸

Before commencing officers' training, the qualification procedure is carried out by a commission appointed by the Commandant-Rector of the Police Academy in Szczytno. It consists of a knowledge test, which is developed by the organizational unit responsible for organizing the training at the Police Academy in Szczytno. The test consists of 60 questions, in particular on the subject of basic training and lasts 70 minutes. Each question is graded from 0 to 1 point for each answer. To pass the test it is required to obtain at least 42 points.

The officers' training is conducted on the basis of a regular full-time study system. The duration of the training is 103 days and classes are taught 5 days a week. The number of 45-minute-long lessons should not exceed 8 hours per day. During the implementation of the curriculum content, it is the duty of

6 Order of the Minister of the Interior and Administration of 19 June 2007 On the Detailed Conditions for Professional Training and In-service Training at the Police, Journal of Laws No. 126, item 877.

7 Act of 6 April 1990 On the Police, that is of 7 October 2016, Journal of Laws of 2016 No. 1782, article 34 paragraph 2.

8 Ibidem, article 56 paragraph 1.

every police teacher to shape the desirable attitudes and behaviours in respect of law, ethics, human rights, anti-corruption and anti-discrimination policies. The training programme envisages gaining competence in the following fields:

- shaping appropriate professional attitudes, including promotion of anti-corruption and anti-discrimination activities,
- building a positive social image of the Police,
- managing human teams/resources,
- shaping and implementing human resources policy,
- organizing and conducting professional development in Police organizational units,
 - organizing intra-police and non-governmental cooperation,
 - develop rules and procedures,
 - taking action in cases of offense,
 - services of prevention tactics,
 - social prevention,
 - international cooperation of the Police,
 - prevention of crime and demoralization of minors,
 - crisis management and command of a police action and operation,
 - take actions on road users,
 - appoint expert witnesses,
 - tactics of operational and reconnaissance activities,
 - tactics to combat crime,
 - tactics to combat economic crime,
 - combating organized crime,
 - threats from modern terrorism,
 - first aid,
 - selected police electronic support systems,
 - use of weapons,
 - intervention techniques and maintenance and improvement of health and physical fitness.

The scope of the officers' training was verified by the bureaus of the National Police Headquarters (NPHq), local units, police teachers and the graduates themselves during the evaluation of the subsequent training sessions. As a consequence, the thematic scope and methods of assessment were changed. The last change of the training programme took place in 2017. Pursuant to Decision No. 56 of the Police Commander-in-Chief⁹, Police Academy in Szczytno undertook activities to make modifications to the programme of the officers' training. The adopted schedule of the team's work included, among others:

⁹ Decision No. 56 of the Police Commander-in-Chief of 22 March 2017 on the appointment of a team to develop a draft professional training programme for graduates of colleges/higher schools. The team was chaired by the Commandant-Rector of the Police Academy in Szczytno.

- submitting a request to the Regional Police Commanders/ Head of Municipal Police Commander in Warsaw and the Director of the Office of Police History and Tradition of the Police Headquarters for making requests and suggestions regarding the desired directions of training changes,

- carrying out a comprehensive analysis by the heads of departments of the Police Academy in Szczytno of all the content of the training programme in terms of desired changes in thematic blocks, the management of training hours, the way of obtaining credits/ examinations,

- preparation of initial proposals for the modification of training content.

The analysis took into account the opinions and suggestions for modifying the content of the programme (Table 3), which were obtained from the regional police headquarters, particular bureaus of the National Police Headquarters (NPHq) and the organizational units of the Police Academy in Szczytno.

Table 3. Changes in the professional training programme for graduates of colleges.

Decision no. 115 KGP of 17.03.2015 (old programme)	Decision no. 160 KGP of 12.07.2017 (new programme)	Changes
Thematic block		
	HISTORY, TRADITION AND ETHOS OF POLICE SERVICE	<ul style="list-style-type: none"> – New topics have been introduced to spread the history and traditions of the Police and to build the identity of the formation and ethos of the service.
Elements of psychology in management	Elements of psychology in management and selected aspects of social communication	<ul style="list-style-type: none"> – Blocks I and II were merged. – Language problem solving in business communication. – The issues were adapted to match current standards (e.g. conflict resolution, communication in the Police).
Selected aspects of social communication		<ul style="list-style-type: none"> – Some of the issues were transferred to other thematic blocks (e.g. Ceremonial and Rules of Drill in the Police). – The number of teaching hours was decreased by 21 hours.

Organization and management	Organization and management	– The number of teaching hours was decreased by three didactic hours by making small adjustments to programme content
Selected issues in substantive administrative law	Selected issues in substantive administrative law	– The number of teaching hours was decreased by one didactic hour by making small adjustments to programme content
Selected issues in administrative proceedings	Selected issues in administrative proceedings	– The number of teaching hours was decreased by twelve didactic hours by abandonment of the content of the Proceedings before the Administrative Court and minor corrections to the programme content
Proceedings in cases of misdemeanours	Proceedings in cases of misdemeanours	– The number of teaching hours was decreased by one didactic hour by making small adjustments to programme content
Selected issues of procedural criminal law	Selected issues of procedural criminal law	– The number of teaching hours was increased by one didactic hour by making small adjustments to programme content

Criminology and crime prevention	Selected elements of criminology and social prevention	<ul style="list-style-type: none"> – The number of teaching hours was increased by two didactic hour by making small adjustments to programme content, – Change of name of the block, the notion: crime prevention, was replaced by: social prevention
Service pragmatics	Service pragmatics	<ul style="list-style-type: none"> – The number of teaching hours was increased by seven didactic hour by adding the topic of: protection of human rights in the service of a police officer
Selected issues in the field of preventive services	Organization and functioning of the preventive service	<ul style="list-style-type: none"> – Road Traffic was excluded, added: supervision over superintendents performing tasks in the field of minors
	TACTICS OF ROAD TRAFFIC SERVICE	<ul style="list-style-type: none"> – The new block was created from the disconnection from the preventive block, the content of the Road Traffic Engineering was replaced by: police escorts
Crisis management and organization of police operations	Crisis management and organization of police operations	<ul style="list-style-type: none"> – The number of teaching hours was decreased by six didactic hours by making small adjustments to programme content

Selected issues of forensic techniques	Selected issues of forensic techniques	– There are no changes to the programme content
Tactics of operational and reconnaissance activities	Tactics of operational and reconnaissance activities	– There are no changes to the programme content
Tactics of combating crime	Tactics of combating crime	– There are no changes to the programme content
Selected issues of tactics for combating economic crime	Selected issues of tactics for combating economic crime	– There are no changes to the programme content
Criminal analysis	Criminal analysis	– There are no changes to the programme content
Combating organized crime	Combating organized crime	– The block is a combination of blocks XVII and XVIII
Tactics of combating organized economic crime		
Threats from modern terrorism	Threats from modern terrorism	– The number of teaching hours was increased by 7 hours by adjusting the content to the new standards of modern terrorism, while changing the order of the topics
Cybercrime	Cybercrime	– There were small changes of the programme content and one topic was added: Prevention in cybercrime
Improving first aid	Improving first aid	– There are no changes to the programme content

Selected issues of tactics and intervention techniques	Selected issues of intervention techniques	– Programme adjustments have been made (renamed and reordered)
Health promotion	Health promotion	– The block was supplemented with a physical fitness test based on annual performance tests in the Police.
Organization of the professional development process of police officers in the field of firearm training	Professional training of police officers in the field of firearm training	– The block was supplemented with the improvement of shooting skills, the subject of which is adapted to the guidelines for the organization of shooting tests in force in a given year issued by the head of the NPHq organizational unit responsible for training
Information technology and selected electronic police support systems	International police cooperation and selected electronic police support systems	– The name and the content of International Cooperation block were expanded.

Source: own elaboration on the basis of the data obtained from the Section of Organization of Courses and In-service Training of the Police Academy in Szczytno.

The draft of the officers' training programme was subject to review by different bureaus of the National Police Headquarters, which referred to the content of the programme and submitted additional proposals or accepted the project without changes. The consultation of the draft training programme was conducted with the directors of the following bureaus of the National Police Headquarters (NPHq):

- Bureau of International Police Cooperation,
- Bureau of History and Traditions,

- Criminal Bureau,
- Criminal Intelligence and Information Bureau,
- Bureau of Fight against Cybercrime,
- Prevention Bureau,
- Road Traffic Bureau,
- Bureau of Anti-terrorist Operations,
- Bureau of the General Police Staff.

After the analysis of the submitted proposals, the programme team did not take into account the proposals of the Criminal Intelligence and Information Bureau of the National Police Headquarters, because the proposed content of the training is being already taught within a separate “*specialist course for police officers using the information resources of the National Police Information System, other police systems, non-police systems and the National Crime Information Centre*”. The following suggestions are included in the programme:

- suggestions of the Road Traffic Bureau, which concerned the values of the expected measures useful for regional police headquarters for the implementation of the Priorities of the Police Commander-in-Chief set for the years 2016-2018 in the scope of police actions aimed at improving traffic safety,
- suggestions of the Prevention Bureau, which concerned the use of the National Safety Roadmap for dislocation of patrol and traffic services,
- suggestions of the Bureau of History and Tradition, which concerned the history of the Police formation in postwar times.

As a result of the work carried out, the training programme was changed, which provided for new content as well as new solutions for periodic assessment of students. First, to get credits from a thematic block (to positively finish it) the following is taken into account: the arithmetic mean of the current positive grades, and the exams from the thematic blocks will take the form of written knowledge tests. Another new solution is the introduction of oral exams covering the most important issues for the Police, such as the organization and functioning of the preventive service, tactics of operational and reconnaissance activities and fight against organized crime. As a result of resignation from some curriculum content or supplementing them, a new thematic block was introduced, i.e. “History, tradition and ethos of the police service”¹⁰. The final shape of the thematic scope and the system for evaluating students’ training progress for college graduates is presented in Table 4¹¹.

10 More in: M. Fałdowski, Etos funkcjonariusza Policji Państwowej, „Przegląd Policyjny” 2017, no. 2, pp 91-107; R. Litwiński, Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne. Lublin 2007; M. Fałdowski, Zagłada policjantów więzionych w obozie specjalnym NKWD w Ostaszkwie (wrzesień 1939-maj 1940). Szczytno 2016.

11 Decision No. 160 of the Police Commander-in-Chief of 12 July 2017 on the professional training programme for graduates of colleges, (Official Journal of the National Police Headquarters of 2017 item 49).

Table 4. Thematic scope and assessment system.

No.	Thematic block	Time of implementation (hours)	Way of graduation
	History, tradition and ethos of police service	26	Credit with grade
	Elements of psychology in management and selected aspects of social communication	37	Credit with grade
	Organization and management	44	Examination
	Selected issues in substantive administrative law	28	Examination
	Selected issues in administrative proceedings	30	
	Proceedings in cases of misdemeanours	17	Credit with grade
	Selected issues of procedural criminal law	36	Examination
	Selected elements of criminology and social prevention	45	Credit with grade
	Service pragmatics	56	Examination
	Organization and functioning of the preventive service	44	Oral examination
	Tactics of road traffic service	21	Credit with grade
	Crisis management and organization of police operations	40	Examination
	Selected issues of forensic techniques	22	Credit with grade

	Tactics of operational and reconnaissance activities	50	Oral examination
	Tactics of combating crime	38	Examination
	Selected issues of tactics for combating economic crime	26	Examination
	Criminal analysis	16	Credit with grade
	Combating organized crime	71	Oral examination
	Threats from modern terrorism	34	Examination
	Cybercrime	23	Credit with grade
	Improving first aid	15	Credit with grade
	Professional training of police officers in the field of firearm training	33	Credit with grade
	International police cooperation and selected electronic police support systems	27	Credit with grade
	Selected issues of intervention techniques	20	Credit with grade
	Health promotion	20	Credit with grade
	Total:	819	

Source: own elaboration on the basis of decision no. 160 of the Police Commander-in-Chief of 12 July 2017 on the professional training programme for graduates of colleges.¹²

The programme was built from twenty four thematic blocks, the implementation of which requires 819 teaching hours, that is 103 days of training.

It should be noted that the programme provides certain facilities. During

¹² Official Journal of the National Police Headquarters of 2017 item 49.

the training, the students will have a physical fitness test which is compulsory for police officers every year. They will also perform shootings, the subject of which will be adapted to the guidelines for the organization of the shooting tests being in force in a given year, issued by the head of the NPHq organizational unit responsible for training.

Officers' examination

A policeman may apply for the officers' examination, which is required to be appointed to the first rank of police officer in the corps of officers of the Police, if they meet the three following conditions. First of all, they are appointed to a position for which a police rank is specified in the corps of Police officers. Secondly, they graduated from professional training for college graduates or studied at the Police Academy in Szczytno. The last condition is to obtain a positive opinion within the meaning of the provisions on the opinions of officers of the Police. The examination takes place directly after the completion of a professional training for graduates of colleges or after graduation from studies at the Police Academy in Szczytno. The exam is a test of knowledge and skills necessary for proper performance of police tasks. This includes separately assessed and consecutive steps, i.e. first there is a knowledge test and then a skill test, which are the same for all types of police services. The test of knowledge consists of 60 questions scored on a scale of 0-1 point per question and takes 70 minutes to complete. The examination commission allows a policeman to take the skill test if he or she has obtained at least 42 points from the knowledge test i.e. a minimum of 70% positive answers. The skill test consists of two tasks, each of which is subject to a separate assessment on a scale of 0-30 points. What is important is that the examination commission allows a policeman to perform another task if he or she has obtained at least 12 points from the previous task. It should be noted that if a policeman obtains less than 42 points from the knowledge test or less than 12 points from the first skill task or less than 42 points from the first and second skill task combined, then the examination committee declares the test a failure (the test is not passed). So, if the candidate gets 12 points (40%) from the first skill task, then from the second skill task he or she must get 30 points (100%), so that it adds up to the total of 42 points combined from the two skill tasks.

The concept of changes in the officers' examination

Formula of the officers' examination is often perceived as anachronistic and contradictory, which should in principle test the knowledge and practical

skills. Remarks are often made to the first checked element, that is knowledge, which is still done in the form of a traditional written test, despite the fact that appropriate IT tools are available. The second indicated element of officers' competence, i.e. the practical skills or the so-called "Scenes", the examination does not check or checks to a negligible degree.

As part of the work undertaken at the Police Academy in Szczytno, the idea of changing the officers' exam was proposed to be done in oral form in front of a commission which would consist of members appointed by the Police Commander-in-Chief or the Commandant-Rector the Police Academy in Szczytno. The examination commission would consist of experienced police officers, indicated by the Police Commander-in-Chief and the Commandant-Rector of the Police Academy in Szczytno. It would be advisable for the chairman and members of the commission to be officers in the corps of senior rank officers of the Police¹³.

The officers' exam should reflect the candidate's predisposition in several key areas, such as professional knowledge, interpersonal skills, creativity and skills of dealing with difficult situations¹⁴. The proposed course of the officers' examination would be based on the selection (drawing) by the candidate for a Police officer of three fundamental questions from among others to choose. Each question should be of a problematic character, covering a total of 4 areas: managing human resources, solving difficult situations, professional (police) knowledge and decision making skills. Fundamental questions should be tailored (profiled) depending on the type of service performed by the policeman subject to the test – criminal, investigative, preventive or supportive police service. The profile of questions should be determined by the supervisor of the policeman subject to the officers' examination. The chairperson and members of the examination commission should have the right to ask one additional question each time a candidate is asked to answer a fundamental question. The supplementary question would have to address the same area as the fundamental question. The chairperson of the commission would have the possibility of repealing a question asked by a commission member if it went beyond the scope of the fundamental question. After answering all the questions of the commission the policeman would leave the room where the officers' examination was taking place and would wait to be summoned again. At that time, the commission would evaluate the exam of the policeman and fill in the necessary documentation in the form of an officers' examination report, and then summon the candidate and inform him/her of the result of the

13 For instance, Regional Police Commanders or their deputies, directors of NPHq offices or their deputies, directors of institutes or heads of divisions of the Police Academy in Szczytno.

14 Currently the rank of officer in the Police is not the same as taking up a managerial position. However, it should be assumed that a person directed by their supervisor for an officer course is in charge of leadership or is expected to lead human teams in the future.

officers' examination. In determining the result of the officers' examination, the commission would use a scale of scores from 2.0 to 5.0. Responses to each fundamental question given by the policeman would be assessed independently by the chairman and members of the examination commission. In the officers' examination record, one score would be recorded for each of the fundamental questions, which would be the arithmetic mean of the scores given by the chairman and the members of the examination commission. The final grade (score) from the officers' examination would be the arithmetic mean of all the answers from each of the fundamental questions. The examination would be considered to have been successful if the candidate's final grade was not less than 3.0.

This concept, which is one of the few proposals being currently discussed in the police environment, is an attempt to make the officers' examination similar to diploma examination passed to confirm occupational qualifications at civilian universities.

CONCLUSION

The abandonment of education in the departmental system of officers' studies led to the need to seek other forms of education enabling them to obtain a first police rank in the corps of officers of the Police. Professional training has been introduced to obtain higher professional (vocational) qualifications by policemen (the officers' training), the implementation of which was entrusted to the Police Academy in Szczytno. The form of the indicated training is the subject of ongoing discourse. In addition, the discussion on the silhouette of the Polish Police officer and the tasks they should be prepared to perform is still open to debate.

The Police as an organization have perfected the adopted procedures, also in the field of police education. Training programmes are therefore adapted to current solutions. This situation also applies to the officers' training programme, which is the subject of the author's deliberations in this paper. The adopted changes to the training programme for college graduates have made it more accessible to students and more relevant to the content of education. Probably the content of the teaching programme and the duration of the training itself will continue to be debated, as only ongoing evaluation of the curriculum guarantees the quality of education we strive for.

LITERATURE

- Fałdowski M., Etos funkcjonariusza Policji Państwowej, „Police Review” 2017, no. 2.
- Fałdowski M., Zagłada policjantów więzionych w obozie specjalnym NKWD w Ostaszewie (wrzesień 1939-maj 1940). Szczepanów 2016.
- Litwiński R., Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne. Lublin 2007;
- „Na posterunku”, No. 5/1938r.
- Act of 6 April 1990 On the Police, that is of 7 October 2016, Journal of Laws of 2016, item 1782.
- Act of 27 July 2015 Law on Higher Education, Journal of Laws No. 164, item 1365.
- Order of the Minister of the Interior and Administration of 19 July 2007 On the Commissioning of Policemen to Police Ranks, Journal of Laws No. 145, item 1017.
- Order of the Minister of the Interior and Administration of 19 June 2007 On the Detailed Conditions for Professional Training and In-service Training at the Police, Journal of Laws No. 126, item 877.
- Decision No. 56 of the Police Commander-in-Chief of 22 March 2017 on the appointment of a team to develop a draft professional training programme for graduates of colleges/higher schools.
- Decision No. 160 of the Police Commander-in-Chief of 12 July 2017 on the professional training programme for graduates of colleges, (Official Journal of the National Police Headquarters of 2017, item 49).

ЧИНИОЦИ РАЗВОЈА ПОЛИЦИЈСКОГ ОБРАЗОВАЊА У ПОЉСКОЈ ПОЛИЦИЈИ

Др Марек Фалдовски*

Сажетак: Полицијска академија у Шчитну има дугогодишње искуство у образовању униформисаних полицајаца у Пољској. То је једина институција ове врсте у земљи која образује руководиоце и полицијске службенике уопште у пољској полицији. Дидактичка понуда Полицијске академије у Шчитну обухвата први и други студијски ниво, а након њиховог завршетка (након испуњавања услова Закона о полицији) кандидати су у прилици да полагају испит за полицајаца. Ово је прва од двије могућности за стицање дипломе полицијског службеника.. Друга је везана за стручно оспособљавање (образовање полицајаца), то је обука за високообразоване која је предмет академског и индустријског интереса, и детаљно је представљена у чланку. Завршава се испитом за полицајца, који заједно са концептом промјене (један од расправљених приједлога), који је предмет интерног дискурса, представља специфичан резиме чланка.

Кључне ријечи: полиција, образовање, полицијски службеник, сигурност, надлежности.

* Командант – ректор Полицијске академије у Шчитну, имејл: rektor@wspol.edu.pl

**ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР ДУШКОМ ВЕЈНОВИЋЕМ, РЕДОВНИМ
ПРОФЕСОРОМ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА
У БАЊОЈ ЛУЦИ, БИВШИМ РАДНИКОМ МИНИСТАРСТВА
УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА ВИШЕ ОД 25 ГОДИНА**

Митрић:

**Професоре Вејновићу, шта нам можете рећи о формирању
Центра за образовање кадрова унутрашњих послова 1992. године?**

Вејновић:

У прољеће 1992. године, Центар је преселио са Враца у Бања Луку и прве активности биле су андрагошког карактера образовања, то су били курсеви полиције. У студентском дому Никола Тесла, дакле, преко пута Правног и Економског факултета, 1. маја 1992. године кренуло је образовање које је трајало три мјесеца и рађено је по најновијим стандардима, професионално, прецизно, модерно, са свим начелима хуманог образовања, деполитизовано, све у складу са законом о унутрашњим пословима и образовним законима а све у циљу едуковања младих људи за рад у полицији. Курсеви су сваких три мјесеца ишли по јавном конкурс у пријема кандидата, постојао је правилник по којем су примани кандидати, пролазили су прегледе у образовном смислу, затим, психомоторичке способности, психолошке способности, интервју, нешто слично као што се и данас ради, само прилагођено тадашњим условима. Тада су паралелно, последије едукације на курсевима у Бањој Луци, били и курсеви и у Билећи и на Јахорини јер су биле велике потребе за запошљавање како би се успјешно изводили послови и задаци у складу са Законом о унутрашњим пословима.

Митрић:

Када је кренула редовна средња школа?

Вејновић:

Редовна средња школа кренула је 1. септембра 1992. године и трајала је четири године, расписан је конкурс, запослили су се наставници различитих профила, као што то и иде за средњу школу, од српског језика, математике, страних језика, криминалистике, криминологије, безбједности и низа других предмета, компаративно другим школама, а по конкурс у су примани кадети- ученици, ђаци.

Митрић:

Да ли сте имали помоћ неких других, истих или сличних институција из региона?

Нарочито смо користили искуства Средње школе унутрашњих послова Министарства унутрашњих послова Републике Србије из Сремске Каменице. Они су нам помогли што се тиче кадра, што квалитетнијег наставног особља, наставних средстава, помагала, али, дио средстава, укључујући литературу, ми смо, под борбеним дејствима, успјели извући са Враца и довести у Бања Луку, у садашњи Кампус. Некад је то била касарна Врбас гдје је био смјештен дио војних јединица и ту, у одређеним просторима, смјестили смо полазнике Средње школе унутрашњих послова и кренули са извођењем часова са савременим стандардима наставе и полагања испита.

Митрић:

Кажите нам нешто о формирању Више школе унутрашњих послова.

Вејновић:

Кроз све недаће кроз које су пролазили народи на овим просторима у рату, ми смо, у односу на друге, били у предности јер смо радили са нашим ђацима те се јавила идеја о једном вишем нивоу едукације. Тада смо, у договору са колегама из Министарства унутрашњих послова Србије и Министарства унутрашњих послова Републике Српске Крајине из Книна договорили да нам помогну, а Министарство унутрашњих послова Републике Српске Крајине из Книна исказало је своје кадровске потребе за вишим нивоом образовања, и у сарадњи са Србијом, ми смо ушли у израду Елабората о оправданости оснивања Више школе унутрашњих послова. Били смо самостални у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

На моје задовољство и задовољство мојих колега, руководиоца, министара, направили смо квалитетан наставни план и програм и 19. новембра 1995. године кренули смо са првим часовима наставе Више школе унутрашњих послова. На почетку су се уписивали, као по сваком конкурс, они који су жељели да уче, да се унаприједи, у добром дијелу, било је ту и истакнутих људи из Министарства који су учествовали у извршавању полицијских задатака и других послова који су били у интересу задовољавања ратних послова, а добар дио ослонца за Вишу школу били су наши свршени полазници Средње школе унутрашњих послова.

Митрић:

Да ли вам је и тада неко пружао помоћ?

Вејновић:

Уз помоћ кадрова из Више школе унутрашњих послова Београд, односно, Земун надокнадили смо недостатак наших професора, а дио магистара и доктора наука које смо имали, ушли су у наставни процес

пошто су испуњавали услове према закону. Ја сам један од тих који је учествовао у темељима и имао сам част да одржим прво предавање у дворани Обилићево, Мејдан за студенте прве године Више школе и то остаје забиљежено у смислу почетка рада. Виша школа је произвела много кадрова који су окосница извршавања многих задатака у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, али и у другим безбједносним агенцијама Босне и Херцеговине и поносан сам њима.

Митрић:

Шта нам можете рећи о настанку Високе школе унутрашњих послова?

Вејновић:

Већ се 2001. године јавила идеја о формирању Високе школе. Ја сам тада био ангажован и на Универзитету у Бањој Луци, као директор Центра за геостратешка истраживања, од деветог мјесеца 2000. па све до 1. 7. 2007. и имао сам утицаја у образовању и доста информација да се све више јавља потреба о подизању образовања на виши ниво. У сарадњи Министарства унутрашњих послова, Универзитета у Бањој Луци и Министарства просвјете, сагледане су реалне потребе, Влада је донијела одлуку да се оснује Висока школа унутрашњих послова и, у складу са законом, ступило се у процедуру израде Елабората о оправданости постојања Високе школе и писању наставног плана и програма. То су били шири видници, један виши ниво изучавања за наше студенте. Сматрам да су правници унутрашњих послова, уз дужно поштовање другим професијама, један од темеља Министарства унутрашњих послова Републике Српске јер су они специјализовано полицијски, безбједносно, обавјештајно, криминалистично образовани, а и шире од тога и могу пружити најбоље услуге у спровођењу закона.

Митрић:

Сматрате ли да је Висока школа унутрашњих послова оправдала своје оснивање?

Вејновић:

Мислим да је Висока школа унутрашњих послова оправдала своје оснивање, да је дала много у професионализацији и деполитизацији. Дакле, припадници Министарства знају да не смију бити политички ангажовани, смију бити само симпатизери, али, док носе униформу, морају бити професионални и извршавати своје задатке у складу са законом према свим грађанима јединствено, једнообразно, без обзира на расу, националност, положај у друштву.

Митрић:

Професоре, који су то догађаји којих се радо сјећате из периода Више или Високе школе унутрашњих послова?

Вејновић:

Упечатљиви догађаји из тог времена су обиљежавања дана Центра за образовање кадрове, послје, Школског центра, Више и Високе школе унутрашњих послова, Управе за полицијско образовање те, данашње, Управе за полицијску обуку. То су лијепа дешавања гдје смо били посебно срећни и задовољни јер смо имали разлог за славље, на пут професионализма смо изводили генерације које су успјешно завршавале образовање и налазиле своје мјесто у редовима Министарства.

Митрић:

Висока школа унутрашњих послова однедавно је трансформисана у Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци па нам реците Ваше мишљење о томе.

Вејновић:

Трансформација је кренула 2015. године по Одлуци Владе. Сенат Универзитета у Бањој Луци је формирао комисију за израду Елабората о оправданости постојања факултета. Затим се приступило попуњавању кадра, прво су се бирали професори који имају изборе у звање, а потом је расписан конкурс за избор у звање, у складу са законом. Настава је успјешно кренула 6. 3. 2017. године. Проблема кадровских је било, тако је на сваком почетку, али Универзитет у Бањој Луци је велики и надомјестили смо кадар са других факултета, Правног, Факултета политичких наука, Економског и, традиционално, имамо добру сарадњу са Факултетом безбедности из Београда и КПА Београд, тако да је потпуно покривена настава која се изводи квалитетно. Постоји и низ других научно-истраживачких активности, затим, ваннаставних активности, организовање округлих столова. Сматрам да ће Факултет безбједносних наука у догледно вријеме ојачати, да ће успоставити партнерску сарадњу са истим и сличним институцијама у региону и постати, како понос нашег Универзитета, тако и понос Републике Српске. Мислим да је Факултет безбједносних наука добро прихваћен на Универзитету у Бањој Луци.

Митрић:

Како видите будућу сарадњу Факултета безбједносних наука и Министарства унутрашњих послова Републике Српске?

Вејновић:

Најбитније у овом тренутку је да имамо изузетно добру сарадњу са Управом за полицијску обуку, као и са комплетним Министарством унутрашњих послова и сматрам да ћемо истрајати да сарадња са Министарством унутрашњих послова буде на високом нивоу, трајна, перманентна, да ће сарадња бити темељена на размјенама, како кадрова, тако и средстава. То је наша мисија и визија. Поносимо се нашим Министарством.

Митрић:

Иза нас је 25 година полицијског образовања. Какво је Ваше мишљење о значају полицијског образовања?

Вејновић:

Мислим да је полицијско образовање од рата, када је Средња школа дошла са Враца, до данас, наставило традицију те школе. Колико је било могуће, од 1992. до 1995. године, пратила се струка, дошао је дио ђака и кадрова, дошле су мировне мисије, нудиле су савјете, инструкције, максимално смо се трудили да његујемо науку, имали смо задовољавајућу литературу, ту нам је помоћ од Министарства унутрашњих послова Србије била непроцјењиво важна. Послије потписивања Дејтонског мировног споразума, када смо проширили дио образовања и на Вишу школу, аутоматски смо ојачали литературу, дружење студената са другим школама исте струке, дизао се ниво учења, студирања, био је повећан интерес за изучавање полицијских послова, криминалистике, криминологије, правне групе предмета, страних предмета. Са проширењем сарадње регионалног карактера, па и свјетског, обогативани смо литературом, ширило се поље знања, јачала је међународна сарадња. Мислим да је значај полицијског образовања био изузетно значајан, како за вријеме ратних дешавања, тако и данас, а биће и убудуће. Полиција је отворила врата јавности.

Митрић:

Колико се од почетка до данас образовање промијенило, да ли је напредовало?

Сматрам да је сада полицијско образовање на једном високом нивоу, да има много наших бивших ученика, студената који су звоје знање увећали до нивоа магистара, мастера, доктора наука и они сада компетентно, у сарадњи са другима у региону, могу развијати полицијско образовање у складу са оријентацијом Владе Републике Српске и Министарства унутрашњих послова. Апелујем на Министарство и људе који у њему раде да његују традицију која је настала у тешким ратним временима, а свакако, да гаје традицију јубилеја полицијског образовања и духа нашег поднебља.

Мислим да је полицијско образовање заслужило велику пажњу и овај интервју сигурно ће помоћи да се не забораве почеци полицијског образовања. Познато је да, ако се нешто не понавља, не запише, онда се заборави. Зато је битно да ми, који смо од почетка полицијског образовања били присутни, по свом сјећању кажемо шта се све дешавало, да се забиљежи како је то на почетку било, да истакнемо најважније. Могу да кажем да се поносим нашим Министарством, највише Управом за полицијску обуку, због постигнутих резултата у ових 25 година полицијског образовања и желим да се и даље развија и унапређује.

Митрић:

Хвала Вам, професоре, за овај интервју и, на крају, ако бисте жељели још нешто додати, изволите!

Вејновић:

Уважавајући све актере, имена, сматрам да их није потребно спомињати јер бих сигурно некога заборавио, искрено се као човјек, а и као једини редовни професор Универзитета у Бањој Луци стално запослен у Министарству унутрашњих послова Републике Српске од 1. 5. 1992. године до 1. 10. 2017. године, захваљујем свима у Министарству, а и другим институцијама на професионалној и коректној сарадњи. Хвала, срећно и Богом благословљено.

НАУЧНИ И СТРУЧНИ РАДОВИ

ИСПИТИВАЊЕ ЗНАЊА УЧЕНИКА О ПРАВИЛНОМ НАЧИНУ ПОСТУПАЊА ЗА ВРЕМЕ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

Доц. др Владимир М. Цветковић*
Марина Филиповић, докторанд

Апстракт: Безбедност омладине након последица природних катастрофа директно је условљена њиховим познавањем начина поступања у таквим ситуацијама. Руководећи се тиме, аутори у раду представљају резултате квантитативног истраживања знања ученика о правилном начину поступања за време природних катастрофа. Циљ истраживања представља испитивање статистички значајног утицаја одређених персоналних и срединских фактора на ниво знања ученика о правилном начину поступања. У реализацији истраживања коришћено је анкетно испитивање засновано на вишеетапном случајном узорковању како би се обезбедила одговарајућа репрезентативност. Укупно је анкетирано око 3548 ученика из 18 основних и средњих школа са подручја Београда. Према добијеним резултатима истраживања, утврђено је да би 42,9% испитаника правилно поступио за време земљотреса, 77,9% за време поплава, 69,2% за време клизишта, 92,9% за време суше, 90,2% за време цунамија, 80,2% за време јаких ветрова, 57% за време шумских пожара, и 68,8% за време епидемија. Поред тога, утврђени су различити утицаји персоналних и срединских фактора на правилност поступања за сваку од споменутих природних катастрофа. Резултати истраживања могу бити искоришћени за унапређење безбедности омладине за време природних катастрофа.

Кључне речи: природне катастрофе, начин поступања, ученици, безбедност.

* Факултет безбедности, Универзитет у Београду, имејл: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.

УВОД

Природне катастрофе представљају последице међусобних утицаја природних догађаја (геофизички процеси и остале процеси у природи) и људских система (друштвено-економских, културних и физичких) (Gilbert, 1995; Цветковић, 2015). Оне се разликују од природних опасности, које генеришу природне катастрофе тек када угрозе људе и њихова материјална добра (Blaikie, Cannon, Davis, & Wisner, 2004). Последице природних катастрофа имају често разарајући утицај на људе и њихово изграђено окружење (Cvetković & Filipović, 2017). Рецимо, услед поплава долази до великог броја даљења, настанка физичких и психичких траума и тровања код људи (Jonkman & Kelman, 2005). Како опажају поједини аутори (Abbott, 2005), директни ефекти природних катастрофа подразумевају смрт, повреде, физичку штету и разарања која су проузрокована ударом чиниоца катастрофе. Ипак, постоје озбиљне разлике у манифестацији последица између развијених и неразвијених земаља (Kahn, 2005). Истраживања су одавно почела да наглашавају важност секундарних удара катастрофа, као што су пожари, или испуштања опасних материја која су изазвана земљотресом и загађења животне средине као резултата поплаве. Повећана стопа развода, самоубиства, криминала, насиља над женама, као и повећано конзумирање алкохола су неки од додатних примера других друштвених последица природних катастрофа. Користећи ригорозне епидемиолошке и статистичке методе, Краг и сарадници (Krug et al., 1998) су закључили да су стопе самоубиства у САД порасле у току четири године након поплава за 13,8%, у две године након урагана за 31,0%, а у првој години након земљотреса за 62,9%. Такав пораст је био приписан посттрауматском стресном поремећају и депресији непосредно након катастрофе.

Велики број фактора утиче на интензитет који природна катастрофа остварује на људе (Cvetković, 2016). Највећи број истраживања о припремљености домаћинства за земљотрес обухвата питања о извору информација, која најчешће укључују пријатеље, рођаке и комшије, и владине изворе, као и процедуру припремљености на радном месту и у школама (Sutton & Tierney, 2006). При томе, припремљеност за природне катастрофе обухвата све оне активности које се предузимају у циљу подизања нивоа способности и могућности друштвених група да благовремено и безбедно реагују за време таквих догађаја. Тирнеј и сарадници (Tierney, Lindell, & Perry, 2002) заступају становиште да се под припремљеношћу подразумевају активности предузете у циљу јачања способности и могућности друштвених група за реаговање у ситуацијама изазваним катастрофама (Tierney et al., 2002). Прецизно одређење физичких удара и друштвеног ремећења које угрожава

националну безбедност је доста сложено, јер катастрофе стварају гомилу примарних, секундарних и индиректних последица. Иако васпитање и образовање младих за заштиту живота и здравља људи од последица природних катастрофа има своје полазиште у породичном и предшколском васпитању, школа је у остварењу тог циља незаменљива. Школа је дужна да развија знања, свест и навике којима се опасности предупређују; заправо, у својој основној функцији она има задатак да човеку омогући, с једне стране, владање над природом, а са друге, заштиту од опасности које га могу задесити и од саме човекове „природе“ (Cvetković, Filipović, Popović, & Ostojić, 2017; Kuroiwa, 1993). Наглашавање значаја повезивања школа и смањења последица од природних катастрофа препознато је у току 2006. године када су Уједињене нације спровеле кампању „Смањење ризика од природних катастрофа почиње у школама“. Тада није истакнут само значај интегрисања смањења ризика од природних катастрофа у формално образовање, већ је у исто време наглашен и значај учешћа целокупне заједнице у њиховој превенцији.

Образовање о природним катастрофама се може остварити у школама, породици и локалној заједници, и оно је још увек неразвијено и не придаје му се одговарајући значај. Пошто су деца најугроженија категорија грађана, школе имају велики значај у развијању свести о последицама и мерама заштите од катастрофа. Породица и локална заједница свеобухватно могу утицати на ублажавање последица развијањем свести о природним катастрофама, користећи своја знања и искуства стечена приликом отклањања последица прошлих природних катастрофа. У 2008. години, Међународна конференција о безбедности школа одржана је Исламбаду и у оквиру ње разматрана су питања политике, водича и система праћења безбедности школа. Разлог за одржавање те конференцији био је Кашмирски земљотрес у 2005. години, који је утицао на 3.5 милиона људи, у којем је погинуло 87.350, и повређено око 70.000 људи у Пакистану. Преко 17.000 деце школског узраста је умрло у рушењима школа и преко 20.000 је било повређено. Око 9000 школа је било погођено земљотресом у региону северног Пакистана, 8.000 је било оштећено (Shiwaku, 2009).

Методи истраживања

Предмет квантитативног истраживања представља анализа нивоа и фактора утицаја персоналних и срединских фактора на ниво знања ученика о правилном поступању за време природних катастрофа. Имајући у виду геопросторни и временски размештај природних катастрофа на националном и глобалном нивоу (Billa, Mansor, &

Mahmud, 2004; Cvetković, 2014; Cvetković & Dragicević, 2014; Cvetković & Stojković, 2015; Dewan, 2013; Guan, Zheng, Zhang, & Qin, 2015; Ivanov & Cvetković, 2016), аутори су се определили да испитају знање ученика о правилном поступању за време одређених геофизичких (земљотрес, цунами, клизишта), климатских (суше и шумски пожари), хидролошких (поплава), биолошких (епидемије) и метеоролошких (олуја) катастрофа. Анкетни упитник је садржао питања о персоналним и срединским факторима и конкретна питања о правилном поступању за време споменутих катастрофа. Питања су била конципирана у облику теста, што је од испитаника захтевало да коришћењем знања изаберу правилну процедуру поступања. Да би се испитала ваљаност и концизност анкетног упитника, спроведено је пробно истраживање на узорку од 50 испитаника једне од школа. Упитници пилот истраживања нису узети у обзир приликом коначне анализе података.

Након прибављања списка свих основних и средњих школа са подручја Београда, методом случајног одабира (извлачење броја школе) изабрано је 18 школа. Од одабраних школа, у две школе аутори нису могли да добију сагласност за спровођење анкетања, те су на исти начин изабране друге две. По добијању сагласности у свим школама за спровођење анкетања ученика, на основу електронских евиденција у другом кораку су изабране учионице у оквиру којих су анкетирани сви присутни ученици. Пре самог анкетања, ученицима су се испитивачи представали, укратко објаснили предмет и циљ истраживања, истакли да су анкете анонимне и да изразе своје објективне ставове и знање. По завршетку процеса анкетања, сви анкетни упитници су обједињени и сваки од њих је добио идентификациону ознаку за потребе уноса у базу програма за статистичку обраду података SPSS. Анкетирано је 3548 ученика, са процентом одговора на питања који је износио 98%. Приликом испитивања репрезентативности узорка, утврђено је да су испитаници мушког пола били заступљени са 49,6%, а испитаници женског пола са 50,4%. Међу испитаницима, највише је оних чији родитељи имају завршену средњу школу (42,2% мајке, 44% очеви), факултет (25,9% мајке, 24,1% очеви), вишу школу (22,3% мајке, 21,6% очеви) и академску титулу (7,4% мајке, 9% очеви). Затим, највише је испитаника чија су оба родитеља запослена (61,2%), па следе испитаници чији је један родитељ запослен (32,6%), и испитаници чија су оба родитеља незапослена (6,2%). Анализа података подразумевала је примену метода дескриптивне и инференцијалне статистике са циљем сагледавања нивоа знања, али и утицаја споменутих фактора. Из тих разлога, аутори су се определили за примену Хи-квадрат теста независности (χ^2) и коришћен је Крамеров показатељ. Истраживање представља део обимнијег истраживања о знању, перцепцији о природним катастрофама, као и безбедности ученика у таквим ситуацијама (Cvetković et al., 2015; Cvetković & Stanišić, 2015; Jakovljević, Cvetković, & Gačić, 2015).

Табела 1. Структура ученика у узорку према полу из изабраних школа

Назив школе	УЗОРАК			ПОПУЛАЦИЈА	
	Пол ученика (%)		Укупно	Пол ученика (%)	
	мушки	женски		мушки	женски
Математичка гимназија	54,5	45,5	323	61	39
Правно пословна школа Београд	29,8	70,2	242	25	75
Електротехничка школа „Никола Тесла“	84,0	16,0	243	80	20
Пољопривредна школа	35,3	64,7	150	29	71
Геодетска техничка школа	67,7	32,3	161	58	42
Медицинска школа „Надежда Петровић“	19,4	80,6	350	25	75
Геолошка и хидрометеоролошка школа	49,4	50,6	83	41	59
Економска школа „Нада Димић“	38,0	62,0	50	27	73
Туристичка школа	48,9	51,1	180	42	58
Шеста београдска гимназија	39,6	60,4	457	35	65
Прва београдска гимназија	36,1	63,9	379	44	56
Графичка школа	40,2	59,8	92	30	70
Електротехничка школа „Стари град“	94,4	5,65	342	85	15
Дринка Павловић	60	40	94	48	52
Борислав Пекић	57	43	96	51	49
Душко Радовић	45	55	28	47	53
Ратко Митровић	61	39	54	43	57
Марко Орешковић	48	52	70	62	38

Резултати и дискусија

За време природних катастрофа основни предуслов преживљавања јесте познавање правилног начина поступања. Зато, као што је и споменуто, испитаницима су постављена питања у вези са познавањем начина поступања за време различитих природних катастрофа. У циљу утврђивања објективног познавања наведених процедура, испитаницима су била понуђена три одговора, од тога су два била нетачна. Резултати истраживања показују да би 42,9% испитаника исправно поступило за време земљотреса, док 57,1% испитаника не би. Када је реч о поплавама, 77,9% ученика би исправно поступило, док би 22,1% неправилно поступило. Свакако, у односу на земљотресе, примећује се да су грађани упознатији са безбедносним процедурама реаговања у случају поплава. На питање како би поступили у случају клизишта, 69,2% би исправно поступило, док 30,8% не би. У односу на природне катастрофе изазване сушом, 92,9% би исправно поступило, док 7,1% испитаника не би. Такође, и у случају цунамија, највећи број испитаника (90,2%) би исправно поступио, док, са друге стране, 9,8% би неправилно поступио. Надаље, утврђено је да би у случају јаких ветрова 80,2% испитаника поступио исправно, а 29,8% би поступио неправилно. У случају пожара, само 57% испитаника би поступио исправно, док 53% испитаника не би. И на крају, утврђено је да би 68,8% испитаника исправно поступио за време епидемија, док 31,2% не би. Након утврђивања дескриптивних статистичких резултата, приступило се инференцијалним статистичким анализама са циљем испитивања утицаја одређених карактеристика испитаника на познавање начина поступања код сваке природне катастрофе.

Судећи према добијеним резултатима, утврђена је статистички значајна повезаност познавања начина поступања за време земљотреса са полом ($p = ,000$), старошћу ($p = ,000$), образовањем оца ($p = ,004$), образовање мајке ($p = ,000$), са разредом ($p = ,000$) и оствареним просеком у школи ($p = ,012$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са запосленošћу родитеља. Испитаници мушког пола у већем проценту (50,9%) у односу на испитанике женског пола (36,7%) познају начин поступања за време земљотреса. Када је реч о старости, испитаници са 17 година (47,7%) у већем проценту у односу на све остале старосне групације (10 – 41,2%, 11 – 40,8%, 12 – 30,5%, 13 – 35,8%, 14 – 38,8%, 15 – 42,7 и 16 година – 43,3%) познају начин поступања за време земљотреса. Испитаници чији очеви имају завршену основну школу у већем проценту (50%) у односу на остале (очеви са средњом школом – 45,7%, вишом школом – 44,3%, факултетом 41,1% и постдипломским студијама – 36,2%) познају начин поступања за време земљотреса. Слични резултати

су забележени када је реч и образовању мајке испитаника. Наиме, испитаници чије мајке имају завршену основну школу у већем проценту (47,1%) у односу на остале (мајке са средњом школом – 45,8%, вишом школом – 44,4%, факултетом 42% и постдипломским студијама – 31,5%) познају начин поступања за време земљотреса. Поред тога, утврђено је да испитаници који су IV разред основне школе у већем проценту (49,2%) у односу на остале (I – 42%, II – 41%, III – 47,2%, V – 36,4%, VI – 33, VII – 41%, VIII – 23%) познају начин поступања за време земљотреса. И на крају, утврђено је да добри ђаци у већем проценту (47,1%) у односу на остале (довољни – 45%, врло добри – 44,7%, одлични – 41,3%) познају начин поступања за време земљотреса (табела 2).

Табела 2. Приказ резултата Хи-квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време земљотреса

	Познавање начина поступања за време земљотреса
Пол	,000*
Године – старост	,000*
Запосленост родитеља	,055
Образовање оца	,004*
Образовање мајке	,000*
Разред	,000*
Просек у школи	,012*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

Након испитивања повезаности у вези са земљотресом, приступило се испитивању статистички значајне повезаности познавања начина поступања за време поплава и одређених фактора. На основу добијених резултата, утврђена је статистички значајна повезаност познавања начина поступања за време поплава са полом ($p = ,000$), годинама – старости ($p = ,000$), са разредом ($p = ,000$) и оствареним просеком у школи ($p = ,000$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са запосленошћу родитеља ($p = ,502$), образовањем оца ($p = ,138$), образовањем мајке ($p = ,140$). Из добијених резултата се увиђа да испитаници мушког пола у незнатно већем проценту (80,7%) у односу на испитанике женског пола (74,6%) познају начин поступања за време поплава. У односу на године – старост испитаника, они који имају 18 година у већем проценту (37,5%) у односу на остале (10 година – 22,2%, 11 – 19,2%, 12 – 18,4%, 13 – 13,4%, 14 – 8,7%, 15 – 11%, 16 – 10,4%, 17 – 13,2%) познају начин поступања за време поплава. Надаље, утврђено је да испитаници који су 7. разред у већем проценту (24,5%) у односу

Цветковић, М., Филиповић, В. (2017). Испитивање знања ученика о правилном начину поступања за време природних катастрофа, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 105–120.

на остале (I – 10,6%, II – 11%, III – 13,2%, IV – 12,1%, V – 18%, VI – 13,3, VII – 24,5%, VIII – 8,1%) познају начин поступања. Када је реч о просеку ученика, резултати истраживања показују да у већем проценту одлични ђаци (80,3%) у односу на остале (довољни – 59,3%, добар – 72,1%, врло добар – 77,9%) познају начин поступања за време поплава (табела 3).

Табела 3. Приказ резултата Хи квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време поплава

	Познавање начина поступања за време поплава
Пол	,000*
Године – старост	,000*
Запосленост родитеља	,502*
Образовање оца	,138*
Образовање мајке	,140*
Разред	,000*
Просек у школи	,000*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

У даљем раду, испитивана је повезаност познавања начина поступања за време клизишта и споменутих карактеристика испитаника. Према добијеним резултатима, утврђена је статистички значајна повезаност познавања начина поступања за време клизишта са полом ($p = ,000$), годинама – старости ($p = ,050$), са разредом ($p = ,001$) и оствареним просеком у школи ($p = ,000$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са образовањем оца ($p = ,057$) и образовањем мајке ($p = ,195$). Судајући према добијеним резултатима, испитаници мушког пола у незнатно већем проценту (81%) у односу на испитанике женског пола (78%) познају начин поступања за време клизишта. У односу на године – старост, испитаници који имају 17 година у већем проценту (83,6%) познају начин поступања за време клизишта у односу на остале (10 година – 57%, 11 – 74,6%, 12 – 70,9%, 13 – 75,3%, 14 – 78,2%, 15 – 81,2%, 16 – 80,3%, 18 – 80,4%). Према статусу запослености испитаника, у већем проценту они који познају начин поступања за време клизишта су испитаници чији је један родитељ запослен (82%) у односу на остале (запослена оба родитеља – 65%, незапослени – 72,9%). Када је реч о разреду који ученик похађа, утврђено је да испитаници који су 3. разред у већем проценту (82,4%) познају начин поступања за време клизишта у односу на остале (I – 70,5%, II – 79,8%, III – 82,3%, IV – 82%, V – 74%, VI – 68%, VII – 77%, VIII – 79,5%). И на крају, утврђено је да одлични ђаци у већем проценту (83,3%) у односу на остале (довољни – 79,5%, добри – 75,1% и врло добри – 79,6%) познају начин поступања за време клизишта (табела 4).

Табела 4. Приказ резултата Хи квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време клизишта

	Познавање начина поступања за време клизишта
Пол	,000*
Године – старост	,050*
Запосленост родитеља	,021*
Образовање оца	,057
Образовање мајке	,195
Разред	,001*
Просек у школи	,000*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

Затим је испитаван утицај споменутих карактеристика на познавање начина поступања за време суша. Том приликом, утврђено је да постоји статистички значајана повезаност познавања начина поступања са полом ($p = ,000$), образовањем оца ($p = ,000$), образовањем мајке ($p = ,000$), запослености родитеља ($p = ,000$) и оствареним просеком у школи ($p = ,000$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са разредом који ученик похађа ($p = ,071$) и годинама – старости ($p = ,130$). Судајући према добијеним резултатима, испитаници женског пола у већем проценту (96,2%) у односу на испитанике мушког пола (92%) познају начин поступања за време суша. Са друге стране, испитаници чији је један родитељ запослен у већем проценту (95,6%) у односу на остале (запослена оба родитеља – 94,5%, незапослени – 89,3%) познају начин поступања. Испитаници чији очеви имају завршену вишу школу у већем проценту (95,8%) у односу на остале (очеви са основном школом – 81%, средњом – 94%, факултетом 93% и постдипломским студијама – 87%) познају начин поступања за време земљотреса. Са друге стране, испитаници чије мајке имају завршен факултет у већем проценту (95,4%) у односу на остале (мајке са основном школом – 88,6%, средњом школом – 89%, и постдипломским студијама – 86%) познају начин поступања за време суша. Када је реч о просеку ученика, испитаници који су одлични ђаци у већем проценту (96,8%) у односу на остале (довољни – 79,3%, добри – 92,9%, врло добри – 93,4%) познају начин поступања за време суша (табела 5).

Табела 5. Приказ резултата Хи-квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време суша

	Познавање начина поступања за време суша
Пол	,000*
Године – старост	,130
Запосленост родитеља	,000*
Образовање оца	,000*
Образовање мајке	,000*
Разред	,071
Просек у школи	,000*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

У даљем раду, испитаван је утицај већ споменутих карактеристика на познавање начина поступања за време шумских пожара. Том приликом, утврђено је да постоји статистички значајна повезаност познавања начина поступања са годинама старости ($p = ,042$), образовањем оца ($p = ,000$), образовањем мајке ($p = ,000$), запослености родитеља ($p = ,020$) и оствареним просеком у школи ($p = ,000$), те разредом у школи ($p = ,020$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са полом ($p = ,493$). Испитаници који имају 15 година у већем проценту (61,9%) у односу на остале (10 година – 77,8%, 11 – 59,4%, 12 – 52,2%, 13 – 54,6%, 14 – 56,5%, 16 – 57%, 17 – 55%, 18 – 54,6%) познају начин поступања за време шумских пожара. Испитаници чија су оба родитеља запослена у већем проценту (60%) у односу на остале (запослен један родитељ – 52%, незапослени – 52%) познају начин поступања. Испитаници чији очеви имају завршен факултет у већем проценту (64,4%) у односу на остале (очеви са основном школом – 42,9%, средњом – 54,8%, и постдипломским студијама – 53,8%) познају начин поступања. Са друге стране, испитаници чије мајке имају завршен факултет у већем проценту (63,7%) у односу на остале (мајке са основном школом – 49,3%, средњом – 56,8%, вишу школу – 54,4% и постдипломским студијама – 52%) познају начин поступања. Испитаници који похађају 7. разред основне школе у већем проценту (64%) познају начин поступања у односу на остале (I – 58%, II – 57%, III – 54%, IV – 53%, V – 58,3%, VI – 51,9%, VIII – 54%). Такође, утврђено је да испитаници који су одлични ђаци (63,6%) у већем проценту у односу на остале (довољан – 46,7%, добар – 47,2%, врло добар – 56,3%) познају начин поступања (табела 7).

Табела 7. Приказ резултата Хи-квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време шумских пожара

	Познавање начина поступања за време шумских пожара
Пол	,493
Године – старост	,042*
Запосленост родитеља	,020*
Образовање оца	,000*
Образовање мајке	,000*
Разред	,020*
Просек у школи	,000*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

Након споменутих анализа, приступљено је испитивању утицаја споменутих карактеристика на познавање начина поступања за време епидемија. Судећи према добијеним резултатима, утврђено је да постоји статистички значајна повезаност познавања начина поступања са полом ($p = ,000$), годинама старости ($p = ,004$), образовањем оца ($p = ,000$), образовањем мајке ($p = ,000$), запослености родитеља ($p = ,020$) и оствареним просеком у школи ($p = ,000$). Са друге стране, таква повезаност није утврђена са разредом испитаника у школи ($p = ,176$). Сходно добијеним резултатима, испитаници женског пола у незнатно већем проценту (75%) у односу на испитанике мушког пола (69%) познају начин поступања за време епидемија. Испитаници који имају 14 година у већем проценту (73,4%) у односу на остале (10 година – 45%, 11 – 49%, 12 – 59,2%, 13 – 67,8%, 14 – 56,5%, 16 – 60%, 17 – 70%, 18 – 64%) познају начин поступања за време епидемија. Када је у питању запосленост родитеља испитаника, они чија су оба родитеља запослена у већем проценту (75,8%) у односу на остале (запослен један родитељ – 71,5%, незапослени родитељи – 65%) познају начин поступања за време епидемија. Испитаници чији очеви имају завршен факултет у већем проценту (74,7%) у односу на остале (очеви са основном школом – 47,6%, средњом – 67%, вишом школом – 72%, и постдипломским студијама – 69%) познају начин поступања. Са друге стране, испитаници чије мајке имају завршен факултет у већем проценту (64,4%) у односу на остале (очеви са основном школом – 42,9%, средњом – 54,8%, и постдипломским студијама – 53,8%) познају начин поступања. Када је реч о просеку, утврђено је да испитаници који су одличног успеха у већем проценту (74,4%) у односу на остале (довољан – 55%, добар – 68%, врло добар – 69,6%) познају начин поступања за време епидемија.

Табела 8. Приказ резултата Хи квадрат теста независности (χ^2) познавања начина поступања за време епидемије

	Познавање начина поступања за време епидемија
Пол	,000*
Године – старост	,004*
Запосленост родитеља	,000*
Образовање оца	,000*
Образовање мајке	,000*
Разред	,176
Просек у школи	,002*

* статистички значајна повезаност – $p \leq 0,05$

ЗАКЉУЧАК

Природне катастрофе, непредвидиве у настајању и тешко контролисане од стране људи, не престају да угрожавају њихову безбедност широм света. Увидевши да је немогуће остварити апсолутну заштиту, људи све више пажње посвећују унапређењу сопствених знања и вештина како би преживели и ублажили последице тако тешких животних догађаја. Ипак, у појединим државама, врло несавесно се приступа осмишљавању стратегија унапређења безбедности грађана услед последица природних катастрофа. У циљу унапређења стања безбедности, потребно је на националном, регионалном и локалном нивоу континуирано спроводити едукацију и обуку грађана како би се подигао ниво њихове припремљености за такве догађаје. При томе, посебна пажња мора се поклонити најугроженијим деловима становништва, пре свега деци, женама, особама са сметњама у развоју и особама са инвалидитетом. У спровођењу едукације ученика о природним катастрофама посебно место и улогу морају имати основне и средње школе као центри за дисеминацију знања. Едукацијом ученика кроз процес генерацијског трансфера знања омогућује се пренос знања и до чланова њихових породица, што ће утицати на интегрисани приступ смањења ризика од катастрофа. Иако се у Србији проблематика природних катастрофа индиректно спомиње само у оквиру одређених предмета, резултати приказаног истраживања показују да би најмање ученика правилно поступило за време земљотреса, а највише за време суша. Такви резултати указују на озбиљан проблем безбедности, имајући

Цветковић, М., Филиповић, В. (2017). Испитивање знања ученика о правилном начину поступања за време природних катастрофа, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 105–120.

у виду историју земљотреса у Србији, поготово у Краљеву. Када се сагледају резултати у вези са поплавама, охрабрује чињеница да више од половине испитаника зна како да поступи. Алармантно је унапредити знање ученика у погледу поступања у случају епидемија. Познавање начина заштите од епидемија је најзначајнији корак у смањењу ризика од њеног ширења. Руководећи се добијеним резултатима истраживања, сматрамо да је потребно наставити са спровођењем научних истраживања како би се на свеобухватан начин сагледале могућности унапређења безбедносне културе младих људи. Доносиоци одлука не смеју игнорисати значај образовања о смањењу ризика од природних катастрофа, али и других проблема безбедности. Потребно је у што краћем периоду конципирати и применити одређене обуке младих људи.

ЛИТЕРАТУРА

- Billa, L., Mansor, S., & Mahmud, A. R. (2004). Spatial information technology in flood early warning systems: an overview of theory, application and latest developments in Malaysia. *Disaster Prevention and Management*, 13(5), 356-363. doi:10.1108/09653560410568471
- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (2004). *At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters*: Routledge.
- Cvetković, V. (2014). *Spatial and temporal distribution of floods like natural emergency situations*. Paper presented at the International scientific conference Archibald Reiss days Belgrade.
- Cvetković, V. (2016). Uticaj demografskih, socio-ekonomskih i psiholoških faktora na preduzimanje preventivnih mera. *Kultura polisa*, XIII(32), 393-404.
- Cvetković, V., & Dragicević, S. (2014). Spatial and temporal distribution of natural disasters. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic, SASA*, 64(3), 293-309. doi:10.2298/ijgi1403293c
- Cvetković, V., Dragičević, S., Petrović, M., Mijaković, S., Jakovljević, V., & Gačić, J. (2015). Knowledge and perception of secondary school students in Belgrade about earthquakes as natural disasters. *Polish journal of environmental studies*, 24(4), 1553-1561. doi:10.15244/pjoes/39702
- Cvetković, V., & Filipović, M. (2017). Posledice prirodnih katastrofa: faktori uticaja na percepciju građana Srbije - Consequences of natural disasters: factors of influence on Serbian citizens perception. *Ecologica*, In press.
- Cvetković, V., Filipović, M., Popović, D., & Ostojić, G. (2017). Činioci uticaja na znanje o prirodnim katastrofama. *Ecologica*, 24(85), 121-126.
- Cvetković, V., & Stanišić, J. (2015). Relationship between demographic and environmental factors with knowledge of secondary school students on

Цветковић, М., Филиповић, В. (2017). Испитивање знања ученика о правилном начину поступања за време природних катастрофа, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 105–120.

- natural disasters., SASA, . *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic*, 65(3), 323-340.
- Cvetković, V., & Stojković, D. (2015). Analysis of geospatial and temporal distribution of storms as a natural disaster *International scientific conference - Criminalistic education, situation and perspectives 20 years after Vodinelic*. Skopje: Faculty of security, University St. Kliment Ohridski - Bitola in collaboration with Faculty of detectives and security, FON University.
- Dewan, A. M. (2013). Spatial and Temporal Distribution of Floods *Floods in a Megacity* (pp. 103-127): Springer.
- Gilbert, C. (1995). Studying disaster: a review of the main conceptual tools. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13(3), 231-240.
- Guan, Y., Zheng, F., Zhang, P., & Qin, C. (2015). Spatial and temporal changes of meteorological disasters in China during 1950–2013. *Natural Hazards*, 75(3), 2607-2623.
- Ivanov, A., & Cvetković, V. (2016). Prirodne katastrofe - geoprostorna i vremenska distribucija - Natural disasters - Geospatial and temporal distribution: Fakultet za bezbednost, Skopje.
- Jakovljević, V., Cvetković, V., & Gačić, J. (2015). *Prirodne katastrofe i obrazovanje*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
- Jonkman, S. N., & Kelman, I. (2005). An analysis of the causes and circumstances of flood disaster deaths. *Disasters*, 29(1), 75-97.
- Kahn, M. E. (2005). The death toll from natural disasters: the role of income, geography, and institutions. *Review of economics and statistics*, 87(2), 271-284.
- Krug, E. G., Kresnow, M.-j., Peddicord, J. P., Dahlberg, L. L., Powell, K. E., Crosby, A. E., & Annet, J. L. (1998). Suicide after natural disasters. *New England Journal of Medicine*, 338(6), 373-378.
- Kuroiwa, J. (1993). *Peru's national education program for disaster prevention and mitigation (PNEPDPM)*. Paper presented at the Training and Education for Improving Earthquake Disaster Management in Developing Counties, UNCRD Meeting Report Series.
- Leon Abbott, P. (2005). *Natural Disasters, 5th ed.* New York, NY.: McGraw-Hill Science.
- Shiwaku, K. (2009). Essentials of school disaster education: example from Kobe, Japan. *Disaster management: global challenges and local solutions*, 321-337.
- Sutton, J., & Tierney, K. (2006). *Disaster preparedness: concepts, guidance, and research*. Paper presented at the Fritz Institute Assessing Disaster Preparedness Conference.
- Tierney, K. J., Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2002). Facing the unexpected: disaster preparedness and response in the United States. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 11(3), 222-222.

Цветковић, М., Филиповић, В. (2017). Испитивање знања ученика о правилном начину поступања за време природних катастрофа, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 105–120.

Цветковић, В. (2015). Феноменологија природних катастрофа – теоријско одређење и класификација природних катастрофа. *Безбједност, полиција и грађани*, 3 - 4, 311-335.

RESEARCH INTO STUDENTS' KNOWLEDGE OF THE PROPER WAY OF ACTING DURING NATURAL DISASTERS

Assistant professor Vladimir M. Cvetković*
Marina Filipović

Abstract: The safety of youth against the consequences of natural disasters is directly conditioned by their knowledge of the way of acting in such situations. Accordingly, the authors present the results of quantitative research of students' knowledge of the proper way of acting during natural disasters. The aim of the research is to examine the statistically significant influence of certain personal and environmental factors on the level of students' knowledge of the proper way of acting. The research included a survey based on multi-point random sampling in order to ensure adequate representativity. A total of 3548 students from 18 primary and secondary schools from Belgrade were interviewed. According to the obtained results of the survey, 42.9% of the respondents would properly act during earthquakes, 77.9% during floods, 69.2% during landslides, 92.9% during droughts, 90.2% during tsunamis, 80.2% during heavy winds, 57% during forest fires, and 68.8% during epidemics. In addition, there are various influences of personal and environmental factors on the properness of acting for each of the mentioned natural disasters. The research results can be used to improve the safety of youth during natural disasters.

Key words: natural disasters, behaviour, students, safety.

* Faculty of Security, University of Belgrade, Gospodara Vučića 50, Belgrade, Serbia, email: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.

РАЗВОЈ ЕКСПЛОЗИВА ПОБОЉШАНИХ КАРАКТЕРИСТИКА

Др Саша Мићин*

Апстракт: У претходном временском периоду су веома интензивирани истраживања везана за развој и могућу примјену нових високоенергетских материјала. Између осталих, нарочита пажња је усмјерена на групу секундарних експлозивних материјала. Један од основних праваца развоја је усмјерен према синтези нове генерације експлозивних супстанци, тзв. неосјетљивих експлозива, са циљем смањења нестабилности са једне стране, а са друге – повећања експлозивних карактеристика, као што су брзина детонације и детонациони притисак. У раду су приказане физичко хемијске карактеристике конвенционалних експлозива који имају веома широку употребу, као и експлозиви нове генерације са израженим потенцијалним карактеристикама које задовољавају тражене особине.

Кључне ријечи: високоенергетски материјали, експлозиви, неосјетљиви експлозиви

УВОД

Производња и примјена експлозива и експлозивних материја у војне, привредне и техничке сврхе довеле су до значајног истраживања и развоја у правцу добијања нових експлозивних материјала са побољшаним карактеристикама у зависности од њихове намјене.

Развој експлозивних материја је у великој мјери условио и развој савремених војних борбених средстава као што су пушчана и артиљеријска муниција, различита минско-експлозивна средства, те ракетни системи различите намјене и начина кориштења.

Примјена експлозива у области рударства, геологије, грађевинарства и металне индустрије заузима веома значајно мјесто.

* *Имејл: smicin@teol.net,*

Потребно је нагласити да се експлозивни и експлозивне материје веома често користе као средство за извршење терористичких напада.

Експлозивни и експлозивне супстанце

Под појмом експлозив се сматра хемијско једињење или хомогена мјешавина хемијских једињења који су у стању да за веома кратко вријеме развију велику количину гасова загријаних на високу температуру (Максимовић, 1972), односно хемијски спојеви или смјесе које детонирају под дјеловањем вањског импулса, који може бити механички, топлотни или експлозивни (Божич, 1998).

Такође, експлозивне материје се могу дефинисати као хемијски системи (једињења и смјеше), релативно стабилни, који су способни да под дејством спољних утицаја (удар, трење, топлота) врло брзо пређу у стабилније стање, при чему се ослобађа велика количина топлоте и гасова сабијених под високим притиском, а који су у стању да у процесу експлозије, у врло кратком времену, остваре велике разорне ефекте над околином (Јеремич, 2007).

Подјела експлозивних материја се може вршити на основу начина дејства експлозивне материје, хемијских карактеристика, врста хемијске везе у молекулу експлозивне материје, агрегатног стања и области примјене (Максимовић, 1972; Мутац 2007).

Под физичким, термохемијским и експлозивним карактеристикама експлозива се подразумевају густина, биланс кисеоника, специфична топлота и температура експлозије (сагорјевања), специфична гасна запремина, специфични притисак (снага), коволумен експлозивне материје, потисак, специфични и тотални импулс, брзина сагорјевања и детонације (Максимовић, 1972).

Имајући у виду процес производње, складиштење, транспорт, манипулацију и примјену експлозивних материја, критеријум стабилности односно осјетљивости спада међу најважније карактеристике ових материја. Може се разликовати хемијска стабилност, механичка стабилност, осјетљивост на топлоту, експлозивна осјетљивост и осјетљивост на дејство ултразвука, ласера, електрона, јона, рендгенских зрака и нуклеарних честица (Максимовић, 1972; Јеремич 2007).

Развој нових експлозивних материја намјенски дизајнираних, у претходном периоду, има експоненцијални раст. Истраживања и побољшања су усмјерена у правцу развоја карактеристика експлозива као што су фрагментација, пенетрација и бризантност са аспекта ефикасности. Са друге стране, истраживања се крећу у правцу смањења

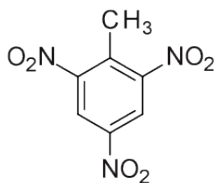
осјетљивости и штетности са аспекта безбједности и заштите животне средине (Trzcinski, Maiz, 2015).

Међу савремене конвенционалне експлозивне материје које су најчешће у употреби су тротил¹, пентрит², хексоген³, октоген⁴ и нитрогванидин⁵.

КОНВЕНЦИОНАЛНИ ЕКСПЛОЗИВИ

Тротил

Тротил (2,4,6-тринитротолуена) представља један од најважнијих војних експлозива чија је хемијска формула $C_7H_5N_3O_6$. Посједује кристалну форму моноклиничне структуре у облику жутих стубића или иглица. Температура топљења износи $81^{\circ}C$, а температура запаљења $300^{\circ}C$. Експлозивне карактеристике су брзина детонације 6942 м/с за густину 1.637 г/см^3 , притисак детонације 18.66 GPa и температура детонације $2556^{\circ}C$ (Weinheimer, 2002). На слици број 1 приказана је структурна формула тротила.

Слика број 1. Структурна формула тротила

Карактерише га добра хемијска и термичка стабилност. На бази TNT-а се производе и користе различите експлозивне смјесе као што су

1 TNT-2-Methyl-1,3,5-trinitrobenzene

2 PETN-2,2-Bis[(nitrooxy)methyl]propane-1,3-diyl dinitrate

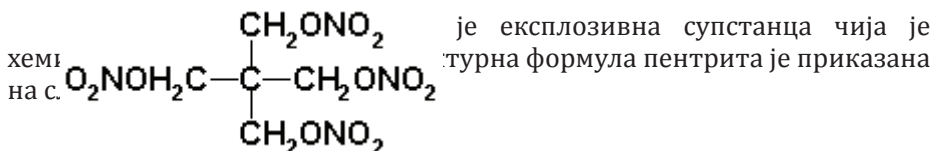
3 RDX-1,3,5-Trinitro-1,3,5-triazinane

4 HMX-1,3,5,7-Tetranitro-1,3,5,7-tetrazocane

5 NQ-1-Nitroguanidine

аматоли⁶, амонали⁷, пентолити⁸, хексотолити⁹ и октоли¹⁰ (Јермић, 2007).

Пентрит

Слика број 2. Структурна формула пентрита

Брзина детонације износи 8260 м/с при густини супстанце 1.76 г/цм³, детонациони притисак 33.5 Гра, а температура детонације 2560 °С (Weinheimer, 2002). Посједује велику осјетљивост на удар и трење. У чистом стању се најчешће користи као иницијални експлозив. Експлозивна смјеша пентрита и хексогена је позната под називом семтекс¹¹. Такође, користи се у изради термобаричних експлозива¹² (Newman, Jones, Lowell, 2010; Симић *et al*, 2013).

Хексоген

Међу најзначајнијим и веома кориштеним бризантним експлозивима налази се хексоген⁴ са хемијском формулом

6 Хомогена смјеса тротила и амонијум нитрата.

7 Смјеса тротила, амонијум нитрата и алуминијевог праха.

8 Смјеса тротила и пентрита.

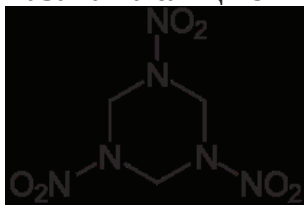
9 Смјеса тротила и хексогена.

10 Смјеса тротила и октогена.

11 Експлозив семтекс је откривен 1950. Године, а од 1964. године се налази у производњи. Развијена су три типа експлозива. Semtex 1А, намијењен за разарање и рушење, састава 76% пентрит, 4,6 хексоген, 19,4 % осталих материја. Semtex Н који има састав 40.9 % пентрита, 41.2 % хексогена и 17.9 % осталих материја и Semtex 2Р састава 58.45 % пентрита, 22.9 % хексогена, 18.65 осталих материја. Овај експлозив је кориштен у терористичком нападу и рушењу америчког авиона Боинг 747, 1988. године у мјесту Локерби, Шкотска (Lockerbie, Scotland), (*Explosives – Compositions, преузето 01.09.2017. са сајта <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/explosives-compositions.htm>*).

12 Термобарични експлозиви су експлозивни састави израженијег термичког и разорно-рушећег ефекта (blast effect) у односу на конвенционалне експлозиве. Ливени термобарични експлозиви су у основи композити полимерног везива, кристалног високобризантног експлозива, металног горива и оксиданса. Припадају групи ПВХ (*Plastic Bonded eXplosives, polymer-bonded explosives*) експлозива и користе се за лабораторију неосјетљиве муниције (IM-Insensitive Munitions) (Симић, 2016).

$C_3H_6N_6O_6$. За густину кристала 1.71 г/цм³ брзина детонације износи 8520 м/с (Анђелковић-Лукић, 1998) а за густина кристала 1.858 г/цм³, брзина детонације износи 8983 м/с. Детонациони притисак има вриједност 38 GPa, а температура декомпозиције износи 210 °C. Посједује осјетљивост на удар, трење и статички електрицитет, због чега се флегматизује са воском полимерним материјалима или тротилом² (Sabatini, Oyler, 2016). Структурна формула ХРД-а је приказана на слици 3.

Слика број 3. Структурна формула хексогена

Развијен је веома велики број експлозивних смјеса на основу хексогена од којих је најпозантија са ознаком Ц-4¹³.

Експлозивни произведени на основи хексогена су веома често кориштени у терористичким нападима¹⁴. Један од главних разлога

13 Експлозивне смјесе на бази хексогена се могу подијелити на тзв. састав А (composition A) који представља зрнасти експлозив сачињен од RDX-а и воска који има улогу пластификатора. Унутар ове групе се налазе експлозивни А-3 (91% RDX-а и 9% воска) и А-5 (98.5% RDX-а и 1.5% стеаринске киселине). Састав Б (composition B) представљају тзв. стабилне (castable) смјесе састава 60% RDX-а и 40% TNT-а. У групу састав Ц (composition C) се сврставају Ц-2, Ц-3 и Ц-4 који у свом саставу има 91% RDX-а, 5.3% пластификатора који може бити диоктил адиапат (DOA), диетилхексил или диоктил себакат, 2.1% везивне материје полиизобутилена и 1.6% моторног уља SAE 10. Осим наведених група експлозивних смјеса у употреби се налазе и друге групе експлозива на бази хексогена као што су састав СН-6, Cyclotol, Н-6, Torpex (Meyer, Köhler, Homburg, 2007).

14 Експлозивни на бази хексогена су кориштени у терористичким нападима 1993. године у Бомбају, Индија (Mumbai, India) (1993 Bombay bombings, преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/1993_Bombay_bombings), 2006. године у Бомбају, Индија (Mumbai, India) (2006 Mumbai train bombings, преузето 02.09.2017. године са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/11_July_2006_Mumbai_train_bombings), 2008. године у Џаипуру, Индија (Jaipur, India) (Jaipur bombings преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/Jaipur_bombings), 1999. године у три града Бинакск (Вуџнакск), Москва (Moscow) и Волгодонск (Volgodonsk), Русија (Russia) (1999 Russian apartment bombings преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/1999_Russian_apartment_bombings), 2004. године на путничке авионе у Русији (Russia) (2004 Russian aircraft bombings, преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/2004_Russian_aircraft_bombings), 2010. год. у Московском метроу (2010 Moscow Metro bombings, преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/2010_

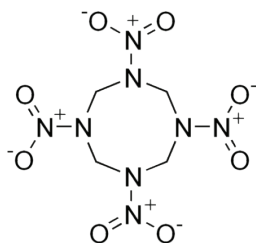
кориштења хексогена у терористичким активностима је веома отежана могућност детекције.

Октоген

Октоген⁵ према експлозивним карактеристикама се сврстава међу најснажније експлозиве. Скраћени назив потиче од почетних слова назива на енглеском језику (**H**igh **M**elting **P**oint **e**Xplosive). У практичној примјени се налази од 1952. године. Хемијска формула октогена је $C_4H_8N_8O_8$. Осим IUPAC¹⁵-ове номенклатуре користе се и називи циклотетраметилентетранитрамин и 1,3,5,7-тетранитроперхидро-1,3,5,7-тетразоцин.

Густина октогена износи 1.902 г/см^3 , брзина детонације 9110 м/с за густину 1.89 г/см^3 , детонациони притисак 38.98 GPa и температура експлозије 2127°C .

Слично хексогену посједује осјетљивост на удар, трење и статички електрицитет (Јеремић, 2007; Анђелковић-Лукић, 2002; Weinheimer, 2002).

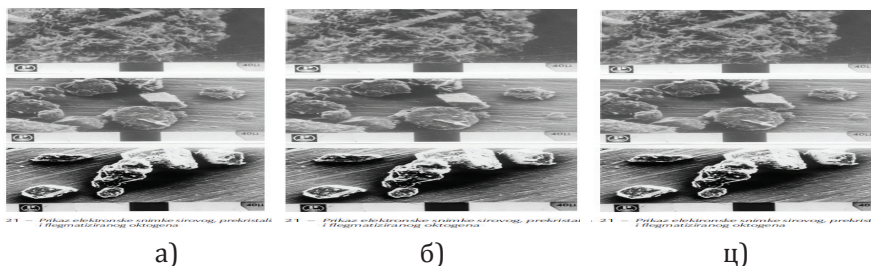
Слика број 4. Структурна формула октогена

Током синтезе октоген може да кристализира у четири различите кристалне форме у зависности од услова кристализације. Бета форма показује стабилност на собној температури и употребљава се као експлозив (Senthilkumar *et al*, 1994; Holtz *et al*, 1994).

На слици број 5 приказане су слике сировог, прекристализираног и флегматизованог октогена урађене помоћу скенирајућег електронског микроскопа (scanning electron microscope – SEM).

Moscow_Metro_bombings), 2000. год. покушај напада на аеродром у Лос Анђелесу, САД (Los Angeles, SAD) (Los Angeles International Airport, преузето 02.09.2017 са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/Los_Angeles_International_Airport#1990s) као и 2005. одине приликом атентата на предсједника владе Либана (Assassination of Rafic Hariri, преузето 02.09.2017. са сајта https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_of_Rafic_Hariri).

15 Међународна унија за чисту и примијењену хемију (International union of Pure and Applied Chemistry).

а) б) ц)
Слика број 5. SEM слике октогена а) сирови, б) прекристализирани, ц) флегматизовани (Mutak, 2007)

Нитрогванидин

Једна од експлозивних материја са веома израженом стабилности представља нитрогванидин⁶. Хемијска формула нитрогванидина је $\text{CH}_4\text{N}_4\text{O}_2$, а структурна формула је приказана на слици број 9.

Слика број 9. Структурна формула нитрогванидина

С обзиром на то да се савремени поступци кристализације и рекристализације проводе кориштењем различитих растварача, према литературним подацима, рекристализиране форме нитрогванидина могу имати четири кристалне форме различите оријентације кристалних равни (Improvements in the processing and performance of various crystalline forms of nitroguanidine, преузето 03. 09. 2017. са сајта <http://index-of.co.uk/Tutorials-2/improvementsintheprocess.pdf>).

Могу се разликовати нитрогванидин ниске специфичне густине¹⁶, кубични нитрогванидин¹⁷, нитрогванидин високе специфичне густине¹⁸ и сферични нитрогванидин¹⁹ (Maranda, Szałkowski, Paszula, 2012).

Брзина детонације износи 7930 м/с за вриједност густине 1.62 г/цм³. Најзначајнија примјена нитрогванидина је као додатак двобазним барутима за снижавање температуре (тзв. хладни барути) и као додатак тробазним ракетним горивима (Јеремић, 2007).

16 LBDNQ – Low Bulk Density Nitroguanidine.

17 CNQ - Cubical Nitroguanidine.

18 HBDNQ - High Bulk Density Nitroguanidine.

19 SNQ - Spherical Nitroguanidine.

ЕКСПЛОЗИВИ ПОБОЉШАНИХ КАРАКТЕРИСТИКА

Развој експлозива побољшаних карактеристика има за циљ изналажење компромисног рјешења између повећања експлозивних карактеристика као што су брзина детонације, детонациони притисак и смањење осјетљивости на механичке и друге могуће утицаје. Такође се у веома битне карактеристике сврставају температура топљења, температура декомпозиције, растворљивост и друге, посматрано са становишта технологије производње и примјене.

У претходном временском периоду развијене су високо енергетске материје виших експлозивних перформанси и сличних особина стабилности у односу на конвенционалне експлозиве, као и материје са сличним експлозивним карактеристикама и побољшаним карактеристикама стабилности посматрано у односу на конвенционалне експлозиве.

У прву групу експлозивних материја могу се сврстати ЦЛ-20²⁰, октанитрокубан²¹, ТК-икс-50²² и тринитротриазин²³.

Другу групу експлозива представљају представљају LLM експлозиви (105²⁴, 116²⁵, 119²⁶, 121²⁷, 172²⁸, 175²⁹, 176³⁰, 201³¹), FOX-7³², TNAZ³³, TATB³⁴, DNAN³⁵, NTO³⁶ и BNFF³⁷.

20HNIV-2,4,6,8,10,12-Hexanitro-2,4,6,8,10,12-hexaazatetramino[5.5.0.0³¹¹.05⁹]dodecane.

21 ONC- Octanitrocubane.

22 TKX-50 Dihydroxylammonium 5,5'-bistetrazole-1,1'-diolate.

23 Вршена су теоријска испитивања на моделу једињења генерисаног помоћу одговарајућег рачунарског програма.

24 LLM-105-2,6-Diamino-3,5-Dinitropyrazine-N-Oxide.

25 LLM-116- 4-Amino-3,5-dinitro- 1H-pyrazole.

26 LLM-119-1,4-diamino-3,6-dinitropyrazolo[4,3-c]pyrazole.

27 LLM-121-3-(5-amino-1,2,4-oxadiazol-3-yl)-4-nitro-1,2,5-oxadiazole.

28 LLM-172-3,4-Bis(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,5-Oxadiazole.

29 LLM-175-3-(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-4-(4-amino-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,5-oxadiazole.

30 LLM-176 (ANFF-1)-3-(4-amino-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-4-(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,5-oxadiazole.

31 32 LLM-201-3-(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,4-oxadiazol-5-amine.

32 FOX-7-1,1-Diamino-2,2-dinitroethylene.

33 TNAZ- 1,3,3-trinitroazetidine.

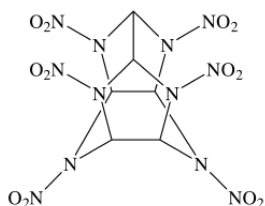
34 TATB-2,4,6-triamino-1,3,5-trinitrobenzene.

35 DNAN-1-methoxy-2,4-dinitrobenzene.

36 NTO- 3-Nitro-1,2,4-triazol-5-one.

37 BNFF (DNFF)- 3,4-Bis(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,5-Oxadiazol-N-Oxide. ЦЛ-20

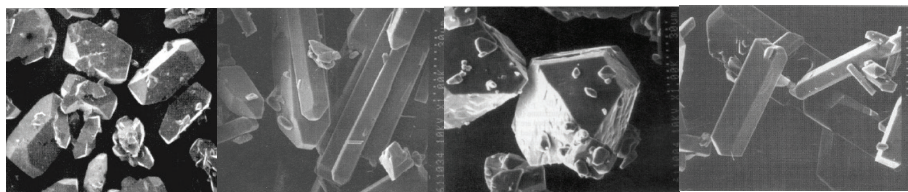
Експлозивна супстанца под називом ЦЛ-20²¹ (CL-20, HNIV), 2,4,6,8,10,12-хексанитро-2,4,6,8,10,12-хексаазаизовурцитан, $C_6H_6N_{12}O_{12}$ синтетизована је 1989. године, а резултати истраживања су објављени 1991. године. Структурна формула приказана је на слици број 6.

Слика број 6. Структурна формула ЦЛ-20

Познате су четири кристалне модификације, алфа (α), бета (β), гама (γ) и епсилон (ϵ) фаза. Употребљавају се бета и епсилон фазе, с обзиром на то да показују стабилност на собној температури (Анђелковић-Лукић, 2002).

На слици број 7 су приказани снимци скенирајућег електронског микроскопа кристалних фаза ЦЛ-20.

Слика број 7. SEM слике кристалних фаза ЦЛ-20 а) епсилон фаза, б) бета фаза, ц) алфа, д) гама фаза (Foltz et al, 1994)

Густина експлозива ЦЛ-20 зависи од кристалне фазе. У табели број 1 дат је преглед густина кристалних фаза ЦЛ-20.

Табела број 1. Карактеристике кристалних фаза ЦЛ-20 (Краусе, 2004)

карактеристика	γ -CL-20	α -CL-20	β -CL-20	ϵ -CL-20	НМХ
густина g/cm^3	1.92	1.97	1.99	2.04	1.91
брзина детонације м/с	9380	9380	9380	9660	9100
температура фазне трансформације $^{\circ}C$	260	170	163	167	280

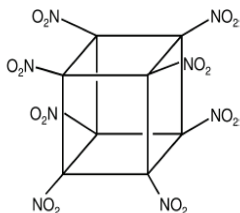
Према другим доступним литературним подацима густина ЦЛ-20 износи 2.04 г/см^3 , брзина детонације 9730 м/с а детонациони притисак 44.4 GPa (Sabatini, Oyler, 2016).

Експлозив ЦЛ-20 је веома осјетљив на механичке утицаје, те се прије употребе у практичне сврхе врши поступак флегматизације³⁸.

Флегматизација се најчешће врши помоћу различитих полимерних материјала, од којих се најчешће користе естан 5702³⁹ и етиленвинилацетат (Анђелковић-Лукић, 2000).

Октанитрокубан

Октанитрокубан²², синтетизован 2000. године, се сматра најбризантнијим експлозивом развијеним у САД-у (Симић, 2016 ; Yen, Wang, 2012; Zhang, Eaton, Gilardi, 2000). Кристална структура октанитрокубана посједује кубичну структуру базирану на угљиковим молекулама са нитро групама на савком углу кубичне структуре. Хемијска формула октанитрокубана је $\text{C}_8(\text{NO}_2)_8$. Високо енергетске молекуле су продукт великог броја нитро група везаних по једном угљиковом атому и високо спрегнутој прстенастој структури (Краусе, 2004). Структурна формула октанитрокубана је приказана на слици 8.

Слика број 8. Структурна формула октанитрокубана

Резултати теоријских истраживања детонационих параметара су приказани у табели број 2.

³⁸ Флегматизација је технолошки поступак прекривања кристалних експлозива одређеним супстанцама да би им се смањила осјетљивост на механичка дејства (Анђелковић-Лукић, 2000).

³⁹ Естан 5702 је полиестер кополимер-естан или полиуретан естар МДИ ТКХ-50

Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

Табела број 2. Резултати теоријских испитивања експлозивних карактеристика октанитрокубану зависности од методе прорачуна (Astakhov, Stepanov, Babushkin, 1998)

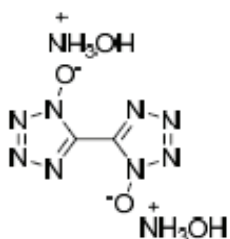
карактеристика	брзина детонације м/с	детонациони притисак GPa	температура детонације °C
октанитрокубан густина 2.09 г/цм ³	8930 - 10160	37.7 - 50.7	2971 - 4576

Теоријске и експерименталне вриједности густине октанитрокубана имају различите вриједности.

Табела број 3. Вриједности густине кубана и његових спојева (Краус, 2004)

молекула	густина г/цм ³ (теоријска)	густина г/цм ³ (експериментална)
кубан	1.29	1.29
1,4-динитрокубан	1.66	1.66
1,3,5-тринитрокубан	1.77	1.76
1,3,5,7-тетранитрокубан	1.86	1.81
1,2,3,5,7-пентанитрокубан	1.93	1.96
октанитрокубан	2.13	1.98

Као потенцијална замјена за хексоген, 2012. године су објављени научни радови везани за синтезу и резултате испитивања нове експлозивне материје под називом ТКХ-50²³ (Fischer *et al*, 2012). Структурна формула је приказана на слици број 10.

Слика број 10. Структурна формула ТКХ-50 (Zuckerman *et al*, 2015)

У поређењу са хексогеном, ТКХ-50 посједује нижу осјетљивост на удар, трење и електростатички електрицитет. Компаративни резултати физичко хемијских карактеристика хексогена и ТКХ-50 приказани су у табели број 4 (Sabatini, Oyler, 2016).

Табела број 4. Физичко хемијске карактеристике хексогена и ТКХ-50 (Sabatini, Oyler, 2016)

Карактеристика	ТКХ-50	хексоген
осјетљивост на удар, (J)	20	7.5
осјетљивост на трење (N)	120	120
осјетљивост на електростатичко пражњење (J)	0.1	0.2
температура декомпозиције (°C)	221	210
баланс кисеоника (%)	-27.1	-21.61
густина кристала (г/цм ³)	1.918	1.858
детонациони притисак (GPa)	42.4	38
брзина детонације (m/s)	9698	8983
моларна енталпија настајања (kJ/mol)	446.6	86.3
укупна енергија детонације (kJ/kg)	6025	6190

NCNO₂

Откриће синтезе нитрил цијанида и потпуне карактеризације након изоловања овог једињења (Rahm et al, 2014) омогућило је теоријска испитивања, односно софтверско моделовање једињења тринитротриазин.

На основу резултата теоријских испитивања једињење тринитротриазин показује веома изражене експлозивне карактеристике. Густина кристала тринитротриазина износи 1.99 г/цм³, брзина детонације 9770 м/с и детонациони притисак 42.1 GPa. У доступним изворима литературе нема података везаних за осјетљивост тринитротриазина, док су теоретске вриједности експлозивних карактеристика значајно веће у односу на исте карактеристике конвенционалних експлозива као што су тротил, хексоген, октоген и ЦЛ-20²¹ (Sabatini, Oyler, 2016). Хемијске структуре нитрил цијанида и тринитротриазина приказане су на слици број 16.

описане у радовима Тсашевског (*Tsyshevsky, Kuklja, 2013*) и Пагоре (*Pagoria et al, 2014*) синтетизирана материја је представљала смјесу кристалних супстанци LLM-172²⁹ и LLM-175³⁰. У табели број 5 су приказане физичко хемијске карактеристике експлозива LLM-172.

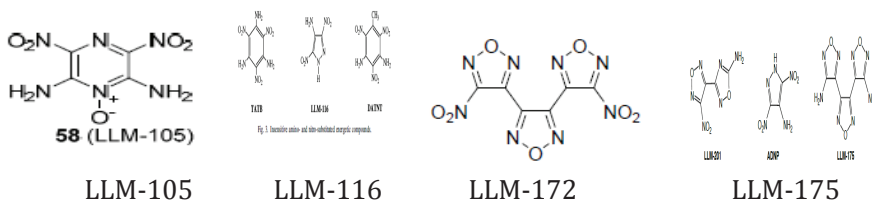
LLM-175 посједује густину 1.782 г/цм³, брзину детонације 8100 м/с и енергију настајања 159.5 kcal/mol (*DeHore et al, 2015*).

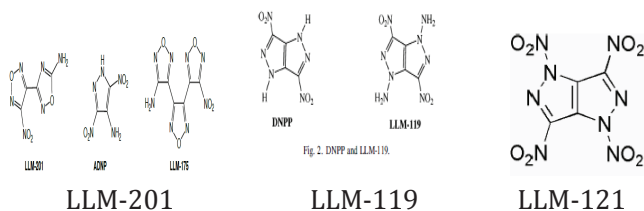
У доступним литературним изворима описане су хемијске синтезе и карактеристике кристалних експлозива LLM-119²⁷, LLM-121²⁸ (*Türker, Variş, 2009*), LLM-176³¹ (*Tsyshevsky, Kuklja, 2013*) и LLM-201³² (*DeHore et al, 2015*).

Табела број 5. Физичко хемијске карактеристике LLM-172²⁹ (*Sabatini, Oyler, 2016*)

карактеристика	LLM-172
осјетљивост на удар, (J)	11.5
осјетљивост на трење (N)	188
осјетљивост на електростатичко пражњење (J)	>1.0
температура топљења (°C)	84
температура декомпозиције (°C)	293
баланс кисеоника (%)	-27
густина кристала (г/цм ³)	1.836
детонациони притисак (Гра)	34
брзина детонације (m/s)	8870
моларна енталпија настајања (kJ/mol)	644

Структурне формуле ове групе експлозива су приказане на слици број 11.

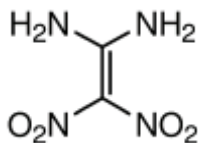

Слика број 11. Структурне формуле кристалних експлозива LLM-105²⁵(Sabatini, Oyler, 2016), LLM-116²⁶ (Pagoria et al, 2002), LLM-172²⁹(Sabatini, Oyler, 2016), LLM-175³⁰, LLM-201(DeHope et al, 2015), LLM-119²⁷, LLM-121²⁸(Türker, Varış, 2009)

FOX-7

Кристални експлозив под називом FOX-7³³ презентован је 1998. године (Langlet, Winaborg, Ostmark, 1996; Ostmark *et al*, 1998). Развијене су три варијанте начина добијања (Lochert, 2001; Latypov *et al*, 1998; Ostmark *et al*, 2001) које укључују поступак нитровања хетероцикличких једињења праћеног хидролизом.

Структурна формула FOX-7-а је приказана на слици број 12.

Слика број 12. Структурна формула FOX-7(Krause,2004)

У поређењу са класичним експлозивима као што је хексоген, FOX-7 показује побољшане карактеристике. У табели број 6 су упоредно приказане експерименталне вриједности појединих карактеристика за хексогена и теоријских резултата⁴² за FOX-7-а (Krause, 2004).

Табела број 6. Физичко хемијске карактеристике хексогена и FOX-7 (Löbbecke, Krause, Pfeil, 1997)

42 Резултати су добијени на основу теоријских прорачуна помоћу софтверског програма Cheetah 1.40.

43 Тестирање осјетљивости на удар и трење које се проводи помоћу намјенски развијеног уређаја (the friction sensitivity machine or BAM machine). Уређај је развијен у Њемачкој. (LLNL Small Scale Friction Sensitivity (BAM) Test (LLNL Small Scale Friction Sensitivity (BAM) Test, преузето 04. 09. 2017. са сајта <https://www.osti.gov/scitech/servlets/purl/273797/>).

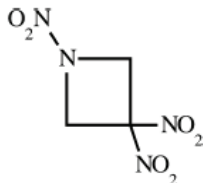
Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

карактеристика	FOX-7	хексоген
осјетљивост на удар, ВAM ⁴⁴ тест(Nm)	>15	7.4
осјетљивост на трење (N)	>200	120
температура декомпозиције (°C)	>240	230
густина кристала (г/цм ³)	1.885	1.816
детонациони притисак (Гра)	36.04	35.64
брзина детонације (m/s)	9040	8930
моларна енталпија настајања (kJ/mol)	-118.9	92.6

Ограничавајући фактор за ширу употребу FOX-7-а представља податак да тржишна цијена износи више од 3000 €/кг.

TNAZ

Високо енергетска материја под називом TNAZ³⁴ је први пут синтетизована 1990. године (Archibald et al, 1990). Структурна формула TNAZ-а приказана је на слици број 13.

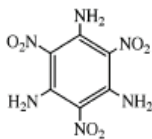

Слика број 13. Структурна формула TNAZ-а

Захваљујући повећаној интермолекуларној напетости енергетске вриједности TNAZ-а су повишене. Енергија формирања је позитивна има вриједност 26.1 kJ/mol и густину 1.84 г/цм³. Посједује високу термичку стабилност а температура распада износи више од 240⁰ С. Најзначајнију карактеристику представља ниска температура топљења, око 100⁰ С, која је једна од најважнијих особина експлозива који се користе у процесу ливења, што TNAZ сврстава у групу потенцијалних експлозивних материја које могу замијенити тротил. Показује високу компатибилност са алуминијем, жељезом, месингом и стаклом те није хигроскопан. Није комерцијално доступан, а цијена производње износи око 1000 €/кг (Краусе, 2004).

ТАТВ

Међу значајнијим високо експлозивним неосјетљивим материјама се налази ТАТВ³⁵ захваљујући стабилности на високим температурама и високој неосјетљивости на акцидентну иницијацију и експлозију (Boddu et al, 2010). На основу термичке стабилности и високе неосјетљивости користи се у смјеси са пластичним везивима формирајући пластичне експлозиве (Silva, 2011). Структурна формула ТАТВ-а је приказана на слици број 14.

ТАТВ

Слика број 14. Структурна формула ТАТВ (Pagoria et al 2002)

У табели број 7 приказане су физичко хемијске карактеристике ТАТВ-а.

Табела број 7. Карактеристике ТАТВ-а (Meyer, Köhler, Homburg, 2007)

Карактеристика	
Боја	Жуто-браон
Облик	чврсти кристали
молекуларна тежина (g/mol)	258.1
температура топљења (°C)	350
температура декомпозиције (°C)	350
температура паљења (°C)	384
густина кристала (г/цм ³)	1.93
енергија формирања (kJ/kg)	-425
моларна енталпија настајања (kJ/mol)	-597.9
баланс кисеоника %	-55.8
садржај азота %	32.6

Посматрано у односу на експлозивне карактеристике ТАТВ-а и високу неосјетљивост, синтетизовано је више органских једињења која посједују приближне вриједности експлозивних карактеристика као

Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

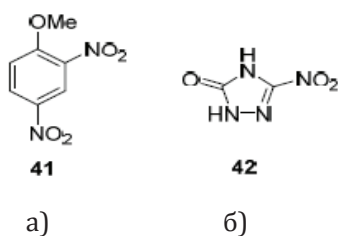
TATB. У такву групу органских експлозивних једињења могу се сврстати DATB⁴⁴, HNS⁴⁵, DIPAM⁴⁶ и TACOT⁴⁷ чије су карактеристике приказане у табели број 8.

Табела број 8. Експлозивне карактеристике TATB-а, DATB-а, HNS-а, DIPAM-а и TACOT-а (Urbanski, Vasudeva, 1978)

експлозив	тачка топљења °C	густина кристала г/цм ³	брзина детонације м/с	детонациони притисак GPa
DATB	286	1.84	7500	26
TATB	350	1.94	7800	29
HNS	318	1.74	7000	21.5
DIPAM	304	1.79		
TACOT	410	1.85	7200	24.5

Смјесе DNAN И NTO експлозива

Развој неосјетљивих експлозива за потребе производње неосјетљиве муниције⁴⁸ са циљем изналажења експлозивних материја побољшаних карактеристика и њиховом примјеном умјесто тротила довео је до истраживања и примјене групе експлозивних материјала заснованих на смјеси експлозива DNAN³⁶ и NTO³⁷. Хемијске структурне формуле експлозива DNAN и NTO су приказане на слици број 15.

Слика број 15. Хемијска структурна формула а) DNAN б) NTO (Sabatini, Oyler, 2016)

44 DATB- 1,3-Diamino-2,4,6-trinitrobenzene.

45 HNS- 2,2',4,4',6,6'-Hexanitrostilben.

46 DIPAM- 3,3'-diamino-2,2',4,4',6,6'-hexanitrodiphenyl.

47 TACOT- dibenzo-1, 3a,4, 6a-tetrazapentalene.

48 Insensitive Munitions (IM)-муниција неосјетљива на удар пушчаног зрна, импровизоване експлозивне направе, ватру, шрапнеле.

Кристални експлозив DNAN посједује кристалну орторомбичну форму. Параметри јединичне ћелије имају вриједности $a=8.772 \text{ \AA}$, $b=12.645 \text{ \AA}$, $c=15.429 \text{ \AA}$, запремина јединичне ћелије износи 1694 \AA^3 . Метилна функционална група је заротирана 5° или 13° у односу на раван бензеновог прстена, орто нитро група има ротацију од 3° или 35° , док пара нитро група затвара паралелу са равни у којој лежи бензенов прстен (Nyburg, 1987).

Истраживања су показала да кристал експлозивне супстанце NTO може егзистирати у двије полиморфне кристалне форме, α - NTO и β - NTO (Lee, Gilardi, 1992).

Вриједности параметара јединичне кристалне ћелије α - NTO и β - NTO су приказане у табели број 9 и физичко-хемијске карактеристике у табели број 10.

Табела број 9. Параметри јединичне кристалне ћелије α - NTO и β - NTO кристала (Matthew W., Matthew D., 1999)

кристални полиморф	α - NTO	β - NTO
просторна група	P1	P2 ₁ /c
форма јединичне ћелије	триклиничка, 8 молекула у јединичној кристалној ћелији	моноклиничка, 4 молекула у јединичној кристалној ћелији
a (Å)	5.12	9.326
b (Å)	10.3	5.515
c (Å)	17.9	9.107
α (°)	106.7	-
β (°)	97.7	100.77
γ (°)	90.2	-
густина кристала г/цм ³	1.92	1.878

Табела број 10. Физичко хемијске карактеристике експлозива DNAN и NTO

Карактеристика	DNAN (Samuels, 2012)	NTO (Matthew W., Matthew D., 1999)
молекулска маса г/мол	198.13	130
густина г/цм ³	1.52	1.93 (TMD) ⁵⁰

49 TMD-теоретска максимална густина (*theoretical maximum density*).

Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

тачка топљења °C	92-96	273 (декомпозиција)
брзина детонације м/с	5590	8560
детонациони притисак	9.51 (теоретски) (Davies, Provatas, 2006)	34.9 (теоретски)

Војска САД-а од 2011. године употребљава експлозивне смјеса на основи DNAN и NTO умјесто класичног експлозива TNT-а⁵⁰. Развијено је више врста експлозивних смјеса за различите намјене које су приказане у табели број 11.

Табела број 11. Преглед експлозивних смјеса DNAN и NTO (Fung, Schreiber, 2012)

Назив	главни композити
IMX-101	DNAN ³⁶ + NTO ³⁷ + NQ ⁶
IMX-104	DNAN ³⁶ + NTO ³⁷ + RDX ⁴
PAX-48	DNAN ³⁶ + NTO ³⁷ + HMX ⁵
OSX-12	DNAN ³⁶ + NTO ³⁷ + RDX ⁴ + Al ⁵²
PAX-21	DNAN ³⁶ + RDX ⁴ + AP ⁵³ + MNA ⁵⁴
PAX-41	DNAN ³⁶ + RDX ⁴ + MNA ⁵⁴

Према тежинском саставу експлозивна смјеса IMX-101 садржи 35-45 % DNAN, 15-25 % NTO и 35-45 % NQ (Maharrey, 2014).

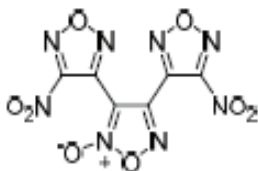
BNFF

С обзиром на изражену особину неосјетљивости на удар и трење, као и експлозивне карактеристике, BNFF³⁸ експлозив се може сврстати у групу неосјетљивих експлозива са високом густином енергије (Zhang et al, 2014). Хемијска структурна формула је приказана на слици број 17.

⁵⁰ IMX-101, преузето 05.09.2017. са сајта <https://en.wikipedia.org/wiki/IMX-101>.

⁵¹ Al-алуминијум.

⁵² AP-Ammonium perchlorate.

Слика број 17. Хемијска структурна формула BNFF-а (Sabatini, Oyler, 2016)

Експлозивне карактеристике BNFF имају сличне вриједности експлозивних карактеристика хексогена и побољшане карактеристике осјетљивости у односу на хексоген. Особине BNFF-а су приказане у табели број 12.

Табела број 12. Особине BNFF-а (Sinditskii et al, 2012)

карактеристика	
температура топљења (°C)	109-111
температура декомпозиције (°C)	292
густина кристала (г/цм ³)	1.875
моларна енталпија настајања (kJ/mol)	657.23
брзина детонације (м/с)	8930
укупна енергија детонације (kJ/kg)	5797
притисак детонације (GPa)	36.1 ((Zhang et al, 2014).

ЗАКЉУЧАК

Посматрано у области секундарних експлозива, резултати истраживања високоенергетских материјала приказаних у раду представљају достигнути ниво развоја нове генерације експлозива. Ови материјали, са својим карактеристикама, представљају основу за даља истраживања и развој експлозива побољшаних карактеристика, првенствено са становишта осјетљивости, експлозивних особина и заштите животне средине, у односу на конвенционалне експлозиве. Приказана једињења су један дио синтетизованих материја циљаних карактеристика. Сматра се да су наведене експлозивне супстанце најрелевантније са становишта ефикасности, употребе, трошкова производње и утицаја на животну средину.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић-Лукић, М. (1998). Тенденције развоја бризантних експлозива. *Војнотехнички гласник*, XLVI (6), 681–690.
- Анђелковић-Лукић, М. (2002). Физичко хемијске и детонационе карактеристике нитраминских експлозива-RDX, HMX и CL-20. *Војнотехнички гласник*, 6, 623–630.
- Анђелковић-Лукић, М. (2000). Нови високобризантни експлозив-полициклични нитрамин хексанитрохексаазаизовурцитан (HNIW, CL-20). *Научнотехнички преглед*, L(6), 60–64.
- Astakhov, A. M. ; Stepanov, R. S. ; Babushkin, A. Y. (1998). On the detonation parameters of octanitrocubane. *Combustion, Explosion and Shock Waves*, 34(1), 85–87.
- Afanas'Ev, G.T. ; Pivina, T.S. ; Sukhachev, D.V. (1993). Comparative characteristics of some experimental and computational methods for estimating Impact Sensitivity Parameters of Explosives. *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 18(6), 309–316.
- Antić, G.; Rodić, V.; Borković, Z. (2008). Influence of content and disersion of octogene and oxidizer on the mechanical properties of cast aluminized PBX, *Scientific Technical*
- Archibald, T. G. et al. (1990). Synthesis and x-ray crystal structure of 1,3,3-trinitroazetidine. *J. Org. Chem.* 55(9), 2920–2924.
- Божих, Б. (1998). *Минирање у рударству, градитељству и геотехници*. Вараждин: Свеучилиште у Загребу, Геотехнички факултет.
- Boddu, V.M. et al. (2010). 2,4,6-Triamino-1,3,5-trinitrobenzene (TATB) and TATB-based formulations – A review. *Journal of Hazardous Materials*, 181, 1–8.
- Gilson, S. (2011). Synthesis of 2,4,6-triamino-1,3,5-trinitrobenzene. *J. Aerosp. Technol. Manag.*, 3(1), 65–72.
- DeHope, A. et al. (2015). Synthesis and Small-scale Performance Characterization of New Insensitive Energetic Compounds. Преузето 05. 09. 2017. са сајта <http://imemg.org/wp-content/uploads/2015/06/5B5-17244-Synthesis-and-Small-scale-Performance-Characterization-of-New-Insensitive-Energetic.pdf>.
- Davies, P. J. ; Provatas, A. (2006). Characterisation of 2,4-Dinitroanisole: An Ingredient for use in Low Sensitivity Melt Cast Formulations. Преузето 05. 09. 2017. са сајта <https://classic.ntis.gov/assets/pdf/st-on-cd/ADA458880.pdf>.
- Explosives – Compositions, преузето 01. 09. 2017. са сајта <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/explosives-compositions.htm>.
- Zhang, M. X. ; Eaton, P. E. ; Gilardi, R. (2000). Hepta- and Octanitrocubanes. *Angewandte Chemie International Edition*, 39(2), 401–404.

Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

- Zuckerman, N.B. et al. (2015). Microreactor flow synthesis of the secondary high explosive 2,6-diamino-3,5-dinitropyrazine-1-oxide (LLM-105). Преузето 05. 09. 2017. са сајта <https://e-reports-ext.llnl.gov/pdf/789589.pdf>.
- Zhang, Y. et al. (2014). Synthesis and Characteristics of Bis(nitrofurazano) furazan (BNFF), an Insensitive Material with High Energy-Density. *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 39(6), 809–814.
- Јеремић, Р. (2007). *Експлозије и експлозиви*. Београд: Војноиздавачки завод
- Krause, H. H. (2004). New Energetic Materials. In Teipel, U. (ed). *Energetic Materials: Particle Processing and Characterization*. Weinheim: Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 1–25.
- Lebedev, V.P. et. al. (1998). Energetic Materials Production, Processing and Characterization. Conference Committee Int. Annu. Conf. ICT 1998, 29th (eds). *Thermochemical and explosive properties of nitropyrazoles*. Fraunhofer-Institut for Chemische Technologie (ICT), 180.1-180.13.
- Langlet, A. ; Wingborg, N. ; Ostmark, H. (1996). Proc. Int. Symp. on Special Topics in Chemical Propulsion, In Kuo, K. (ed.), *Challenges in combustion and propellants 100 years after Nobel*, Stockholm, 616–626.
- Lochert, I. J. (2001). FOX-7 - A New Insensitive Explosive. Преузето 05.09.2017. са сајта <http://dSPACE.dsto.defence.gov.au/dSPACE/bitstream/1947/4086/1/DSTO-TR-1238%20PR.pdf>.
- Latypov, N. V. (1998). Synthesis and reactions of 1,1-diamino-2,2-dinitroethylene. *Tetrahedron*, 38, 11525–11536.
- Löbbecke, S. ; Krause, H. ; Pfeil, A. (1997). Thermal Analysis of Ammonium Dinitramide Decomposition. *Propell. Explos. Pyrotech.*, 22(3), 184–188.
- Lee, K. Y. ; Gilardi, R. (1992). Structure and Properties of Energetic Materials. Liebenberg, D. H. ; Gilman, J. J. (eds.) *NTO Polymorphs*. Materials Research Society, 237–242.
- Максимовић, П. В. (1972). *Технологија експлозивних материја*. Београд: Војноиздавачки завод
- Мутак, С. (2007). Нитро спојевима-примјена. *Chem. Ind.*, 56(3), 151-162.
- Meyer, R. ; Köhler, J. ; Homburg, A. (2007). *Explosives*. Weinheim: Wiley-VCH Verlag GmbH
- Maranda, A. ; Szalkowski, K. ; Paszula, J. (2012). A study of the detonation parameters of bulk density nitroguanidine and aluminium powder mixtures. *CHEMIK*, 66(1), 50-57.
- Matthew, W. ; Matthew, D. (1999). NTO-Based Explosive Formulation : A Technology Review. Преузето 05.09.2017. са сајта [http://dSPACE.dsto.defence.gov.au/dSPACE/bitstream/1947/3884/1/DSTO-TR-0796%20%20\(1\)%20PR.pdf](http://dSPACE.dsto.defence.gov.au/dSPACE/bitstream/1947/3884/1/DSTO-TR-0796%20%20(1)%20PR.pdf)
- Maharrey, S. P. (2014). Interactions Between Ingredients in IMX-101: Reactive Chemical Processes Control Insensitive Munitions Properties. Преузето

- 05.09.2017. са сајта <http://prod.sandia.gov/techlib/access-control.cgi/2014/142012.pdf>
- Newman, K.E. ;Steve, R.V. ;Lowell, J.M.D. (2010). Thermobaric explosives and compositions and articles of manufacture and methods regarding the same. US 7754036 B1
- Nyburg, S.C. et al. (1987). Structures of 2,4-dinitroanisole and 2,6-dinitroanisole. *Acta Crystallographica Section C*, 43(4), 686–689.
- Ostmark, H. et al. (1998). Proc. 11th Detonation Symp., Snowmass, CO. *FOX-7 — A New Explosive with Low Sensitivity and High Performance*, 18-21.
- Östmark, H. et al. (2001). Proc. 32nd Int. Conference of ICT, Karlsruhe. *2,2-Dinitroethene-1,1-diamine (FOX-7) – properties, analysis and scaleup*, 26.
- Pagoria, P. F. et al. (2001). Synthesis and Scale-up of 2,6-diamino-3,5-dinitropyrazine-1-oxide (LLM-105) and 2,6-diamino-3,5-dinitropyridine-1-oxide (ANPyO). *Association Francaise de Pyrotechnie*, 2, 655-661.
- Pagoria, P. et al. (2014). 3-(4-Amino-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-4-(4-nitro-1,2,5-oxadiazol-3-yl)-1,2,5-oxadiazole. *Molbank*, 2, M824.
- Pagoria, P. et al. (2002). A review of energetic materials synthesis. *Thermochimica Acta*, 384, 187–204.
- Rahm, M. et al. (2014). Nitryl cyanide, NCNO₂. *Angew. Chem. Int. Ed.*, 53, 6893–6897.
- Simić, D. et al. (2013). Influence of cast composite thermobaric explosive composition on air shock wave parameters. *Scientific Technical Review*, 63(2), 63-69.
- Sabatini, J. J. ; Oyler K. D. (2016) Recent Advances in the Synthesis of High Explosive Materials. *Crystals*, 6, 5. doi:10.3390/cryst6010005
- Senthilkumar, U.P. et al. (1994). High Energetics High Density Materials: A BASIC Program (FCALC) for the Design and Selection of Efficient High Energetic Materials Containing Nitro and Azido Groups. *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 19, 249-299.
- Симић, Д. (2016). *Ливени термобарични РВХ експлозиви*. Београд: Научнотехничке информације ЛИИ (2), Војнотехнички институт
- Sumrall, Th. S. ; Rector, C. M. ; Graham, W. H. Improvements in the processing and performance of various crystalline forms of nitroguanidine, преузето 03.09.2017. са сајта <http://index-of.co.uk/Tutorials-2/improvementsintheproces.pdf>
- Schmidt, R. D. (2001). Synthesis of 4-amino-3,5-dinitro-1H-pyrazole using vicarious nucleophilic substitution of hydrogen. *J. Heterocycl. Chem.*, 38(5), 1227-1230.
- Sinditskii, V.P. et al. (2012). Thermal and combustion properties of 3,4-bis(3-nitrofurazan-4-yl)furoxan (DNTF). *Propellants, Explos. Pyrotech.*, 37, 575–580.

Мићин, С. (2017). Развој експлозива побољшаних карактеристика, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 121–146.

- Samuels, P. (2012). Characterization of 2,4-dinitroanisole (DNAN). Преузето 05.09.2017. са сајта <https://ndiastorage.blob.core.usgovcloudapi.net/ndia/2012/IMEM/13830samuels6B.pdf>
- Trzcinski, W. A. ; Maiz, L. (2015). Thermobaric and enhanced blast explosives-properties and testings methods. *Propellants, explosives, pyrotechnics*, 40(5), 632-644.
- Turker, L. ; Varis, S. (2009.) A review of polycyclic aromatic energetic materials. *Polycyclic Aromatic Compounds*, 29, 228–266.
- Tsyshevsky, R. V. ; Kuklja, M. M. (2013). Decomposition Mechanisms and Kinetics of Novel Energetic Molecules BNFF-1 and ANFF-1: Quantum-Chemical Modeling. *Molecules*, 18(7), 8500-8517;
- Urbanski, T. ; Vasudeva S. K. (1978). Heat Resistant Explosives. *J. Scient. Ind. Res.*, 37, 250-255.
- Fischer, N. et al. (2012). Pushing the limits of energetic materials – the synthesis and characterization of dihydroxylammonium 5,50-bistetrazole-1,10-diolate. *J. Mater. Chem.*, 22, 20418-20422.
- Fung, V. ; Schreiber B. (2012). Large Scale Manufacturing of Insensitive Explosive IMX-104, Преузето 05.09.2017. са сајта <https://ndiastorage.blob.core.usgovcloudapi.net/ndia/2012/IMEM/13850fung4B.pdf>
- Foltz, M.F. et al. (1994). The thermal Stability of the of Heksanitroheksaazaizowurzitane, Part I. *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 19, 19-25.
- Holtz, E.V. et al. (1994). The Solubility of CL-20 in Selected Materials. *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 19, 206-212.
- https://en.wikipedia.org/wiki/11_July_2006_Mumbai_train_bombings
- https://en.wikipedia.org/wiki/Jaipur_bombings
- https://en.wikipedia.org/wiki/1999_Russian_apartment_bombings
- https://en.wikipedia.org/wiki/2004_Russian_aircraft_bombings
- https://en.wikipedia.org/wiki/2010_Moscow_Metro_bombings
- https://en.wikipedia.org/wiki/Los_Angeles_International_Airport#1990s
- https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_of_Rafic_Hariri
- Weinheimer, R. (2002). Properties of Selected High Explosives преузето 05.09.2017. са сајта <http://www.psemc.com/wp-content/uploads/2015/04/Properties-Selected-High-Explosives.pdf>
- Yen, N.H. ; Wang, L.Y. (2012). Reactive metals in explosives, *Propellants, Explosives, Pyrotechnics*, 37(2), 143–155.

DEVELOPMENT OF EXPLOSIVES IMPROVED CHARACTERISTICS

Saša Mićin, PhD*

Abstract: Up till now, are very intensified research related to the development and application of new high-energy potential of the material. Among others, particular attention was focused on a group of secondary explosive material. One of the main directions of development is directed to the synthesis of a new generation of explosive substances, so-called, desensitized explosives in order to reduce instability on the one hand, and on the other increase the explosive characteristics such as the detonation velocity and the detonation pressure. The paper describes the physical and chemical characteristics of conventional explosives that have very wide use of explosives as well as a new generation with strong potential properties that meet the required features.

Keywords: high-energy materials, explosives, insensitive explosives

* Email: smicin@teol.net

ПЕРЦЕПЦИЈА ОДНОСА ПОЛИЦИЈЕ И ГРАЂАНА У КОНТЕКСТУ БЕЗБЈЕДНОСТИ ЗАЈЕДНИЦЕ

Др Гојко Шетка*
Др Злате Димовски**
Петар Ђукић***

Апстракт: Циљ рада је да се укаже на сличности или разлике у погледу схватања безбједносних питања у локалној заједници између категорије полицијских службеника и категорије грађана. У раду су кориштена два независна истраживања рађена током 2014. и 2015. године. Једним истраживањем обухваћено је 240 грађана, а другим истраживањем 80 припадника полиције Републике Српске. Анкете су биле састављена од неких битних питања која се тичу безбједности и односа полиције и грађана. Од научних метода у раду су кориштене: метод анализе, метод синтезе, компаративни метод и статистички метод. Може се закључити да према дистрибуцији одговора испитаника – грађана и полиције на питања значајна за безбједност постоји висок ниво сагласности, с обзиром на то да би се на први поглед помислило да се ради о супротстављеним категоријама (с једне стране они који пружају безбједносне услуге, а са друге стране корисници услуга). Ово је свакако значајна чињеница са становишта заједничког дјеловања читаве заједнице на појаве и процесе који се тичу питања значајних за безбједност. Такође, може се закључити да полицијска организација није систем изван друштвеног контекста и да прилично једнак поглед грађана и припадника полиције на питања значајна за безбједност пружа добру основу за градњу односа повјерења и сарадње, што дугорочно резултира дизањем стања безбједности на један виши ниво. Наведено је свакако у интересу свих чланова

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имјел: gojkosetka@yahoo.com

** Факултет за безбедност, Скопље, имјел: zdimovski@fb.uklo.edu.mk

*** Факултет безбједносних наука, Бања Лука, имјел: petar.djukic96@yahoo.com

заједнице, без обзира на то да ли долазе из цивилног сектора или су активни припадници безбједносних структура.

Кључне ријечи: безбједност, заједница, полиција, грађани, повјерење.

УВОД

Ниво и развијеност односа полиције и грађана, односно јавности, један су од параметара успјешности и прихваћености било ког органа и институције у систему, при чему ни полицијска организација није изузетак. Због тога се и реализују одређена истраживања перцепције јавности поводом рада полиције, а резултати истраживања указују на виђење тренутног стања и потребу промјена у функционалном смислу. У том смислу и перцепција одређених питања значајних за безбједност може послужити као оријентир и коректор одређених појава и процеса у заједници. Са аспекта успјешности полиције у заједници, овај однос посебно долази до изражаја, јер је полиција усмјерена на грађане и јавност у свакодневном раду. С друге стране, јавност очекује од полиције да им пружа довољан ниво услуга безбједности, професионалан приступ у обављању полицијских послова и благовремено информисање о безбједносно интересантим догађајима и другим релевантним питањима која су од општег интереса. Дјелатност полиције мора бити правилно презентована јавности, јер све недоумице и недоречености повлаче разне сумње у исправност и непристрасност полицијског дјеловања.

Релације између грађана и полиције је потребно додатно надоградити, јер је то претпоставка постизања задовољавајућег нивоа безбједности у заједници. Данас се јавност налази на мјесту гдје је није довољно само информисати о безбједносно интересантним појавама и догађајима, већ се она настоји на разне начине укључити у конкретне процесе остваривања безбједности у заједници. Да би се јавност и шира друштвена заједница укључила у рјешавање појединих проблема и да би се изградили партнерски односи између полиције и заједнице, неопходно је да се повјерење између полиције и грађана стално унапређује. Један од главних предуслова за развијање повјерења у полицију је то да се припадници полиције придржавају свих норми и начела којима се гради углед полицијске организације. Односе повјерења полиције и грађана (јавности) тешко је изградити, али врло лако срушити, наизглед и безазленим потезима и реакцијама, при чему поновна градња добрих односа иде изузетно тешко и споро.

У наставку овог рада компаративно ће бити представљени резултати два независна истраживања о односима полиције и грађана (јавности), у циљу процјене блискости перцепције полиције и перцепције грађана по

појединим питањима значајним за безбједност. Поменути компарација ставова о истим безбједносним питањима ће бити могућа с обзиром на то да су у једном истраживању узорак били грађани, а у другом истраживању узорак се односио на припаднике полиције. Неопходно је напоменути да су оба истраживања проведена у кратком временском размаку, што резултате истраживања чини валидним за компарацију. Прије презентовања емпиријских резултата, теоријски су обрађена питања улоге грађана у систему безбједности, те однос грађана и полицијских агенција.

УЛОГА ГРАЂАНА У СИСТЕМУ БЕЗБЈЕДНОСТИ

Кључан значај и улогу у савременим друштвеним токовима, посматрано са аспекта безбједности (о било ком облику заједнице да се ради) имају грађани. Ово посебно важи када се говори о концептима безбједности у чијем средишту је грађанин и заједница. Када се имају у виду савремени трендови индустријализације, прелијевања становништва из руралних у урбана подручја, слабљење породице као основне ћелије друштва и у том смислу социјалне улоге коју породица има, јасно је зашто посебно мјесто имају грађани у локалној заједници и њихова неформална социјална контрола када је безбједносни аспект у питању. Управо претходно поменути моменти везани за повећање броја становника и измјену структуре у локалним заједницама (у смислу нивоа образовања, културе, социјалног статуса, моралних норми и обичаја и слично), апострофирају се као „одговорни“ за повећање појединих облика криминалитета, малољетничке делинквенције, насиља у породици и међу дјецом и других облика девијантних понашања (Ђукић et al., 2015:102).

Подручје односа полиције према грађанима има више међусобно условљених компоненти, од којих су, из полицијске перспективе гледано, најважније сљедеће три: (1) однос према грађанима као корисницима услуга и субјектима личних права и слобода; (2) однос према грађанима као субјектима социјалне контроле и сарадницима полиције у вршењу њених основних задатака; (3) однос према грађанима као фактору јавног мњења (Милосављевић, 1997: 223).

Грађани би, по природи ствари, требали да буду заинтересовни преваходно за властиту безбједност чијим остваривањем се доприноси и безбједности других људи и колективитета. То значи да је безбједносна култура грађана изузетно битна у појединачном схватању значаја безбједности и могућих начина њеног остваривања. У најмању руку, од грађана као субјекта система безбједности и као субјекта неформалне

социјалне контроле очекује се да буду кооперативни са другим субјектима безбједности у циљу очувања задовољавајућег нивоа безбједности у локалној заједници (Ђукић, 2017: 40). Могућност учешћа грађана у превенцији углавном се везује за предузимање мјера заштите личне и имовинске безбједности које битно смањују опасност од виктимизације кривичним дјелом, било да потпуно отклањају ризик (избјегавање изласка ван куће у ноћним сатима, избегавање опасних мјеста и лица) или спречавају теже посљедице (ношење мање вриједних ствари, коришћење спрејева за заштиту, ношење ватреног оружја, ангажовање физичко-техничког обезбјеђења и слично). Међутим, постоје и други облици ангажовања грађана, као што су: програми надгледања, грађанске патроле и одреди за пратњу (Кривокапић, 2002: 162).

У неким земљама, као на примјер САД-у, грађани се ангажују у програмима тзв. сусједских патрола. Патроле су састављене од грађана-добровољаца који имају задатак да обилазе и осматрају претходно одређена градска подручја (поједине зграде, установе, паркове, саобраћајнице и друге објекте) ради спречавања и откривања активности које могу представљати кривично дјело или друго законом забрањено понашање. Они обављају патролну дјелатност у посебним униформама и са посебним ознакама на одјећи и возилима, како би били јасно препознати. У случају када примијете сумњиво понашање обавијесте професионалне припаднике полиције, непосредно или путем штаба удружења чији су чланови, ради предузимања даљих мјера. Грађани само уочавају ситуације које могу довести до извршења законом недопуштеног дјела, односно лица која су својим држањем сумњива, док непосредну интервенцију, по правилу, предузимају професионални припадници полиције. На тај начин се избегавају могуће конфликтне ситуације у којима грађани могу бити повријеђени или животно угрожени (Ђукић, 2017:41).

У Републици Српској, најефикаснији облик ангажовања грађана у смислу предупређења и отклањања посљедица делинквентног понашања, могло би се рећи, тренутно је везан за аспект породичног насиља. Наиме, ангажовање грађана кроз удружења грађана и невладин сектор резултирало је отварањем тзв. „сигурних кућа“, у које се смјештају жртве породичног насиља и у којима се настоји извршити ресоцијализација лица – жртава насиља у породици, како би се она могла поново укључити у друштвене токове и наставити нормалан живот (Ђукић et al., 2015: 185).

Законска регулатива у Републици Српској је прилично оскудна са аспекта активне улоге грађана у остваривању безбједности и не пружа адекватан правни ослонац који би битније подржао ангажовање грађана на пољу безбједности властитог колективитета. Учешће грађана у превенцији криминала је добровољно, што је видљиво и из одредаба

важећег Закона о кривичном поступку и Кривичног законика Републике Српске. У члану 222 ЗКП наводи се да грађанин има право да пријави извршење кривичног дјела, те да је свако дужан да изврши пријављивање кривичног дјела када непријављивањем чини кривично дјело. Кривично дјело чини онај ко зна да се припрема извршење кривичног дјела за које се по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна, па у времену када је још било могуће спријечити његово извршење то не пријави, а дјело буде покушано или извршено (Непријављивање припремања кривичног дјела – члан 331. КЗ РС). То значи да грађани нису у обавези да пријаве припремање кривичног дјела за које се не може изрећи пет година затвора или тежа казна, већ се та одлука ставља на терет њихове моралне одговорности. Кривично дјело чини и лице које зна да је неко лице учинило кривично дјело за које се по закону може изрећи казна затвора од десет година или дуготрајни затвор или само зна да је такво дјело учињено па то не пријави прије него што су дјело, односно учинилац откривени (Непријављивање кривичног дјела или учиниоца – члан 332 КЗ РС).

По члану 198 важећег Закона о кривичном поступку Републике Српске, свако може задржати лице ако је затечено при извршењу кривичног дјела, с тим да се то лице мора одмах предати суду, тужиоцу или најближем полицијском органу, а ако се то не може учинити, онда се мора одмах обавијестити један од тих органа.

Грађани се помињу и у члану 63 Закона о полицији и унутрашњим пословима који у ставу 4 предвиђа да Министарство унутрашњих послова обезбјеђује правну помоћ и грађанину који је помогао полицијском службенику ако је против грађанина покренут кривични поступак због активности која се тиче пружене помоћи.

Из законске регулативе се намеће закључак да ангажовање и дјеловање грађана у систему безбједности истовремено је у раскораку и ограничено с једне стране оскудном и непотпуном законском регулативом која не дефинише прецизније мјесто и улогу грађана као субјеката безбједности и с друге стране страхом законодавца да би „већа овлаштења” грађана резултирала могућим злоупотребама и кршењем људских права лица која би се нашла на удару. У вези с тим је потребно пронаћи одговарајуће модусе и отклонити недоумице које грађани имају поводом могућег ангажовања на плану безбједности, упознати их и поучити о њиховим правима и овлаштењима које закон допушта (Ђукић, 2017:43).

ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ У КОНТЕКСТУ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ЗАЈЕДНИЦИ

Начини и средства помоћу којих полицијске организације успостављају односе са јавношћу усклађени су са општим и конкретним циљевима који су усмјерени на одређени сегмент рада полиције, то јест према одређеној категорији становништва (малољетници, пјешаци, бициклисти, жене). Општи циљ би се могао схватити као теза да је полиција јавност, а јавност је полиција, што у крајњем контексту значи да успјех полиције у великом обиму зависи од одобравања јавности, што чини полицију легитимном (Јовичић, 2011:71).

Изграђивање односа полиције и јавности почело је одржавањем повремених контаката преко посебног службеника или портпарола, да би касније полиције у многим земаља развиле многобројне облике, начине и средстава комуницирања са јавношћу дјелујући то на виши и професионалнији ниво. Употребом различитих техника, полицијске организације чине велике напоре за побољшање своје слике у јавности, настојећи грађане и заједницу придобити као партнера.

Битне активности које се најчешће везују за односе са јавношћу су информисање грађана о полицији и активностима полиције против криминала, дакле, информисање грађана о општој полицијској организацији и функционисању и о стању безбједности по појединим њеним сегментима. Оно што посебно занима грађане о полицији јесу методе рада њених припадника, њена организација, опремљеност и друга интересантна питања, док се у вези са криминалом најчешће информације односе на актуелне мјере које полиција предузима према лицима осумњиченим за кривична дјела која највише интересују грађане (нпр. насилнички, организовани, привредни криминал), нове појавне облике криминала и најефикасније начине заштите грађана од учинилаца тих кривичних дјела или других девијантних појава у заједници. Савремена полиција најчешће информисање јавност преко својих посебних организационих јединица као што су бирои за односе са јавношћу, одјељења, одсјеци, или посебних службеника, као што су официри за везу, портпароли, овлаштени полицијски службеници и слично. Осим наведених, треба имати у виду и друге облике информисања грађана од стране полиције, као што су: непосредни контакти са грађанима у специјалним приликама (нпр. специјалне манифестације поводом Дана полиције или посјете грађана станицама полиције и другим организационим јединицама у оквиру Дана отворених врата), информисање путем средстава масовног информисања, најчешће кроз специјалне емисије посвећене раду полиције или организацију конференција за штампу, дистрибуцију штампаних публикација (летака,

билтена) или презентације на интернету. Полиције у многим земљама развиле су велики број облика средстава за комуникацију са јавношћу и грађанима, и то су:

- Васпитни, превентивни и други програми – за чију реализацију се користе предавања, средства јавног информисања и друго,

- Савјетодавни полицијски органи и савјети грађана – њихов основни циљ је превенција криминала и побољшање стања безбједности и повјерења између полиције и грађана,

- Укључивање грађана у послове полиције – представљају добровољна удружења грађана која помажу обављању полицијских послова, што је један вид развијеније сарадње полиције и јавности, и могу бити трајне форме,

- Посебна пажња посвећена одређеним категоријама становника – значи да полиција посвећује посебну пажњу криминогеним срединама, девијантним групама и групама које су склоне чешћим прекршајима или прекршајима одређене врсте,

- Промјене у начину рада на терену – настоји се вратити традиционалном начину патролирања, тј. да полицајци пјешнице обилазе насеље, квартал или рејон,

- Пропагандна средства – штампају се различити плакати, снимају филмови који популаришу полицију, користи се штампа, радио, ТВ, одржавају се предавања и организују дружења полиције и грађана,

- Политика отворених врата – омогућује јавности да обилази полицијске станице и лабораторије (Кешетовић, 2000: 147-154).

Посебно је значајно његовање односа и релације са угроженим и слабијим категоријама становништва као што су националне мањине, дјеца, малолетници, старије особе, жртве насиља и слично. Укључивање и дружење младих кроз разна спортска такмичења и манифестације вишеструко је корисно како са аспекта тренутног употпуњавања слободног времена младих и одвајања од потенцијалних опасности порока дроге, алкохолизма и слично, тако и са аспекта будућих ближих односа и сарадње на основама већ претходно изграђеног повјерења и опуштених релација.

У оквиру напора за побољшање односа са јавношћу, сама полиција мијења начин рада на терену. Један од полицијских програма усмјерен на могуће жртве кривичних дјела јесте оснивање савјетодавних полицијских уреда, чији је основни задатак упознавање грађана са најприкладнијим мјерама безбједности за спречавање кривичних дјела. На крају, она води успостављању односа повјерења с грађанима, што и јесте бит полиције у заједници, јер проводи проширене полицијске задатке. Значи, с провођењем модела и односа полиције у заједници, догађају се промјене не само на нивоу понашања полицијских службеника и грађана, већ се заправо ради о промјени ставова, вјеровања, вредносног система

и коначно самог идентитета (Пена, 2006:137). Истраживањем јавног мњења повремено се провјерава исправност курса дјеловања полиције, мада увијек треба бити опрезан при извођењу закључака зато што односи јавности могу бити тренутно пољуљани неким спорадичним догађајима типа пркомјерне употребе силе, корупције појединаца у полицији и слично. Ово се нарочито односи на ниво локалних заједница, поготово у нашим условима гдје се ради махом о мањим подручјима у којима се људи међусобно познају и гдје се вијести, посебно оне негативне, веома брзо шире. Међусобне везе и непосредно егзистирање на мањем простору требало би у ствари бити предност са аспекта остваривања безбједности, а не мана у смислу преношења претежно лоших вијести о полицији.

Један од битних облика комуникације полиције и јавности односи се посебно на обавјештавање жртава кривичних дјела и других девијантних поступака о току и резултатима истраге, те санкционисање починилаца забрањених радњи. Позитиван приступ у том смислу ће задовољити жртву чак и када нема тренутних резултата, јер ће жртва осјећати да неко брине о њој и да покушава да санира посљедице штетне радње. Такве ствари жртве на задржавају само за себе, већ позитивна али и негативна искуства шире даље, што такође формира и утиче на релације полиције и јавности (Пена и Ђукић, 2013: 91).

КРАТАК ПРИКАЗ ЕМПИРИЈСКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Питање односа полиције и јавности, односно грађана, контрола полиције, мјесто и улога медија и друга питања суштински значајна за безбједност предмет су различитих истраживања. Резултати истраживања, као и ставови појединих група у друштву, умногоме зависе управо од припадности одређеним категоријама, односно групама. У том контексту, занимљиво је упоредити однос различитих група у систему безбједности према неким битним питањима која се тичу безбједносног оквира. За наведену компарацију користиће се два независна истраживања рађена током 2014. и 2015. године, са заступљеном сличном тематиком и сличним питањима, с тим да су једним истраживањем обухваћени грађани¹, а другим истраживање припадници полиције Републике Српске².

1 Истраживање је проведено 2014. године за потребе израде докторске дисертације др Ђукић Борислава под називом: *Аспекти безбједности у локалним заједницама у Републици Српској*.

2 Истраживање је проведено 2015. године за потребе објављивања рада на научном скупу, који је одржан у организацији Факултет за безбедност Скопље, под називом: *Утицај организације полиције Републике Српске на практичну примјену концепта рада полиције у заједници*, коаутора др Борислава Ђукића и др Гојка Шетке.

Табела 1. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Да ли су потребне организационе промјене у полицији да би полиција боље сарађивала са локаном заједницом?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Потребне су темељне промјене	56	23,33	8	10
2. Потребне су промјене у знатној мјери	82	34,17	19	23,75
3. Потребне су само мање промјене	63	26,25	40	50
4. Промјене нису потребне	16	6,67	7	8,75
5. Нешто друго	0	0	6	7,50
6. Не знам/немам став	23	9,58	0	0

Извор: Обрада аутора.

Да су потребне организационе промјене у полицији у знатној мјери, сматра 34,17% испитаника-грађана од укупног броја; 26,25% сматра да су потребне само мање промјене, 23,33% сматра да су потребне темељне промјене, 9,58% испитаника не зна односно нема став о овом питању, док само 6,67% сматра да промјене нису потребне.

Када су у питању испитаници из редова полиције, највише њих и то 50%, мишљења је да су потребне мање организационе промјене да би полиција боље сарађивала са заједницом, 23,75% испитаника је мишљења да су потребне промјене у знатној мјери, 10% испитаника је мишљења да су потребне темељне промјене, док само 8,75% испитаника је става да промјене нису потребне.

Може се закључити да, иако постоје одређене разлике у дистрибуцији одговора у односу на потебан интензитет организационих промјена, постоји знатна сагласност између ових категорија по питању потребе одређених организационих промјена. Најмањи проценат и код једне и код друге групе, односи се на оне који сматрају да нису потребне никакве организационе промјене.

Табела 2. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Какав однос полиција треба да има према јавности?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Потпуно отворен	101	42,08	22	27,50
2. Да задржи одређени ниво тајности	111	46,25	40	50
3. Резервисан према јавности	11	4,58	11	13,75
4. Потпуно затворен	4	1,67	6	7,50
5. Не знам/немам став	13	5,42	1	1,25

Извор: Обрада аутора.

Што се тиче односа полиције према јавности, највише грађана сматра да полиција треба да задржи одређени ниво тајности, њих 46,25%, док нешто мањи број сматра да полиција треба да буде потпуно отворена према јавности, њих 42,08%. Само 4,58% испитаника сматра да полиција треба бити резервисана према јавности, 1,67% да треба да буде потпуно затворена, а 5,42% не зна односно нема став о овом питању.

Када су у питању испитаници из редова полиције, највише њих и то 50%, мишљења је да полиција треба да задржи одређени ниво тајности, 27,50% испитаника је става да је потребна потпуна отвореност, 13,75% испитаника је мишљења да треба бити резервисан према јавности, а само 7,50% испитаника сматра да систем треба бити потпуно затворен.

Може се закључити да постоји висок ниво сагласности када је ријеч о отворености полицијског система према јавности. Готово исти проценат је оних из обје категорије који сматрају да полиција треба да задржи одређени ниво тајности, док је нешто више оних из категорије грађана који сматрају да систем треба бити потпуно отворен. Такође, нешто више је оних из редова полиције који сматрају да однос према јавности треба бити резервисан, односно да систем буде потпуно затворен. Оно што је похвално када се има у виду ово питање јесте чињеница да постоји значајна сагласност о потреби одређеног нивоа отворености полицијског система према јавности.

Табела 3. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Да ли мислите да је искључен утицај политике на рад полиције?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Да, у потпуности	17	7,08	6	7,50
2. Да, у већем обиму	27	11,25	12	15
3. Да, али само дјелимично	64	26,67	25	31,25
4. Не, утицај је скоро потпун	121	50,42	37	46,25
5. Нешто друго	1	0,42	0	0
6. Не знам/немам став	10	4,17	0	0

Извор: Обрада аутора.

Став испитаника-грађана о питању утицаја политике на рад полиције је такав да више од половине испитаника, односно 50,42% сматра да је тај утицај скоро потпун, да је искључен само дјелимично сматра 26,67% испитаника, да је искључен у већем обиму сматра 11,25% испитаника, а да је искључен у потпуности сматра само 7,08% испитаника.

Када су у питању испитаници из редова полиције, највише испитаника, њих 46,25%, мишљења је да је тај утицај скоро потпун, 31,25% испитаника је мишљења да је тај утицај само дјелимично искључен, 15% испитаника је мишљења да је утицај искључен у већем обиму, а само 7,50% испитаника сматра да је утицај у потпуности искључен.

Може се закључити да је став испитаника из обје категорије о овом питању такав да преовладава перцепција значајног утицаја политике на рад полиције, што се у теорији сматра посебно ограничавајућим фактором у приближавању полиције заједници и изградњи односа повјерења и сарадње полиције и грађана.

Табела 4. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Да ли мислите да ефикасност полиције зависи од сарадње са грађанима?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Да, у потпуности	110	45,83	41	51,25
2. Дјелимично зависи	113	47,08	31	38,75
3. Не зависи	15	6,25	8	10
4. Нешто друго	0	0,00	0	0

5. Не знам/немам став	2	0,83	0	0
-----------------------	---	------	---	---

Извор: Обрада аутора

У погледу овог питања 47,08% грађана сматра да ефикасност рада полиције зависи од сарадње са грађанима само дјеломично дјелимично, док 45,83% сматра да ефикасност рада полиције у потпуности зависи од сарадње са грађанима. Само 6,25% испитаних грађана сматра да ефикасност полиције не зависи од сарадње полиције и грађана.

Када су у питању испитаници из редова полиције, њих 51,25% има став да ефикасан рад полиције у потпуности зависи од сарадње са грађанима, 38,75% испитаника сматра да дјелимично зависи, а само 10% испитаника сматра да ефикасност полиције не зависи од сарадње са грађанима.

Компарацијом одговора испитаника у посматраним истраживањима може се закључити да код испитаника из обје категорије преовладава став да сарадња полиције и грађана у већој мјери доприноси ефикасности полиције у раду, односно да постоји висок ниво свијести о међузависности између ефикасног рада полиције и добре сарадње са грађанима.

Табела 5. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Да ли постоји повјерење између полиције и Ваше локалне заједнице?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Да, у потпуности	16	6,67	19	23,75
2. Постоји, али може бити и веће	106	44,17	33	41,25
3. Само дјелимично постоји	75	31,25	19	23,75
4. Повјерење је на доста ниском нивоу	27	11,25	8	10
5. Повјерење уопште не постоји	6	2,50	0	0
6. Не знам/немам став	10	4,17	1	1,25

Извор: Обрада аутора.

Дистрибуција одговора грађана на питање повјерења између полиције и локалне заједнице, указује на чињеницу да 44,17% испитаника сматра да повјерење постоји али да може бити и веће, 31,25% испитаника сматра да оно постоји само дјелимично, 11,25% испитаника сматра да је повјерење на доста ниском нивоу, 2,50% испитаника сматра да оно уопште не постоји, 4,17% испитаника не зна односно нема став

о овом питању, а само 6,67% испитаника сматра да повјерење постоји у потпуности.

По питању повјерења између полиције и локалне заједнице, 41,25% испитаника из редова полиције, мишљење је да повјерење постоји али може бити и веће, док по 23,75% испитаника је мишљења да оно постоји у потпуности, односно да само дјелимично постоји. Да је повјерење на доста ниском нивоу, сматра 10% испитаника.

Упоредјујући одговоре може се закључити да постоји значајна сагласност између грађана и полиције када се говори о повјерењу између полиције и заједнице, те да повјерење постоји, али да може бити и веће. Значајнија разлика у одговорима постоји када се посматра понуђена опција да повјерење постоји у потпуности, јер 23,75% припадника полиције је управо на наведеном становишту, за разлику од грађана којих само 6,67% сматра да постоји потпуно повјерење. Као закључак се може извести констатација да у погледу међусобног повјерења полиције и грађана постоје знатне резерве и да је потребно градити већи ниво повјерења, што је свакако претпоставка за бољу сарадњу полиције и грађана и постизање већег нивоа безбједности.

Табела 5. Дистрибуција одговора испитаника у истраживањима на питање: Да ли је сарадња полиције и заједнице боља него прије 10 година?

Одговори:	ГРАЂАНИ		ПОЛИЦИЈА	
	Ф	%	Ф	%
1. Да, очигледно	44	18,33	30	37,50
2. Само дјелимично	77	32,08	19	23,75
3. Не, иста је као раније	57	23,75	5	6,25
4. Лошија је него прије 10 година	37	15,42	21	26,25
5. Нешто друго	2	0,83	2	2,50
6. Не знам/немам став	23	9,58	3	3,75

Извор: Обрада аутора.

У погледу унапређења сарадње полиције и заједнице у протеклих десет година, 32,08% испитаника (грађана) сматра да је она само дијелом боља, 23,75% испитаника сматра да је на истом нивоу као и раније, 18,33% сматра да је очигледно боља, 15,42% сматра да је лошија него прије десет година, а 9,58% испитаника не зна, односно нема став о овом питању. Када се ради о сарадњи полиције и локалне заједнице из угла припадника полиције, највећи број испитаника, њих 37,50%, мишљења је да је она очигледно боља него прије десет година, али с друге стране

чак 26,25% испитаника је мишљења да је она лошија него прије десет година. Уз чињеницу да 23,75% испитаника сматра да је сарадња само дјелимично боља него прије десет година, очито је да мишљења испитаника иду у правцу да концепт полицијског дјеловања у пракси није доживио евалуацију у потребној мјери и да се не одвија у жељеном правцу.

Може се закључити да код овог питања постоје одређене разлике у перцепцији грађана и припадника полиције по питању сарадње у протеклих десет година. Нарочито су очите разлике када је у питању опција да је сарадња очигледно боља, што сматра чак 37,50% припадника полиције наспрам 18,33% грађана. С друге стране, већи број испитаника из редова полиције сматра да је сарадња лошија него прије десет година и то њих 26,25%, за разлику од грађана којих се тек 15,42% изјаснило за наведену опцију. Очито да постоје одређени ограничавајући фактори који неповољно дјелују на бољу сарадњу полиције и заједнице.

ЗАКЉУЧАК

Упоредним посматрањем презентованих одговора два независна истраживања која се у неколико питања у потпуности поклапају, а која су се односила на двије различите категорије испитаника (у једном грађани а у другом полиција), може се закључити да постоји висок степен сагласности испитаника. Ово је нарочито уочљиво када се говори о утицају политике на рад полиције, гдје постоји готово подударно слагање о знатном утицају политике на појаве и процесе у полицијској организацији. Дакле, неопходно је да се сагласно овим резултатима у будућности полиција у што већој мјери ослободи политичког утицаја како би развила што бољу сарадњу и повјерење са грађанима.

Сличне релације су и по питању значаја сарадње полиције и грађана у постизању већег нивоа безбједности, гдје је већина испитаника мишљења да ефикасност полиције у потпуности, односно већим дјелом зависи од сарадње са грађанима. Ово свакако упућује на то да је у наредном периоду неопходно радити на откривању и отклањању узрока који онемогућавају развијање међусобног повјерења полиције и грађана.

Иако у нешто мањем обиму, и када је у питању организациона структура полиције, отвореност полиције према јавности, повјерења полиције и грађана односно јавности, те квалитета сарадње у односу на период од прије десет година, примјетан је знатан ниво сагласности ових категорија испитаника по наведеним питањима.

Може се закључити да према дистрибуцији одговора испитаника из наведених истраживања (грађана и полиције) на питања значајна за

безбједност постоји висок ниво сагласности, с обзиром на то да би се на први поглед помислило да се ради о супротстављеним категоријама (с једне стране они који пружају услуге безбједности, а с друге стране корисници услуга). Ово је свакако значајна чињеница са становишта заједничког дјеловања читаве заједнице на појаве и процесе који се тичу питања укупне безбједности.

Такође, може се закључити да полицијска организација није систем изван друштвеног контекста и да је прилично уједначен поглед грађана и припадника полиције на питања значајна за међусобну сарадњу, повјерење и, у коначници, по укупну безбједност. Имајући у виду презентоване резултате истраживања, сматрамо да резултати дају наду да постоји добра основа за изградњу већег нивоа међусобног повјерења и сарадње између полиције и грађана у Републици Српској.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђукић Б., Шетка Г., Ђукић П. (2015). *Аспекти безбједности у локалним заједницама у Републици Српској*. Бања Лука: Дефендологија центар.
- Ђукић Б., Шетка Г., Ђукић П. (2015). *Значај субјеката неформалне социјалне контроле у функцији безбједности локалних заједница*. Субјекти система безбједности у остваривању безбједносне функције државе. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту, (181–195).
- Ђукић, Б., Шетка, Г. (2015). *Утицај организације полиције Републике Српске на практичну примјену концепта рада полиције у заједници*. Безбједносна истраживања – приступи, концепти и политика. Охрид: Факултет за безбедност Скопље, (301–313).
- Ђукић, П. (2017). *Улога грађана у систему безбједности са акцентом на безбједностулокалнимзаједницама*. Научно-стручни информативни часопис Едукатор. Травник: Факултет информацијских технологија, (39–44).
- Јовичић, Д. (2011). *Јавна безбједност*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Кривокапић В. (2002). *Превенција криминалитета*. Београд: Полицијска академија.
- Кешетовић, Ж. (2000). *Односи полиције са јавношћу*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Милосављевић, Б. (1997). *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија.
- Пена, Д., Ђукић, Б. (2013). *Однос полиције и јавности са аспекта примјене концепта рада полиције у заједници*. Чаопис Безбједност, полиција, грађани. Бања Лука: Министарство унутрашњих послова Републике

Српске, (87–99).

Пена, У. (2006). *Рад полиције у заједници и његова имплементација са посебним освртом на БиХ*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.

Зеленика, Р. (2000). *Методологија и технологија израде знанственог и стручног дјела*. Ријека: Економски факултет.

Шетка Г., Амићић Г. (2013). *Ограничавање људских права приликом полицијског поступања у кривичном и прекршајном поступку*. Балкан између прошлости и будућности. Охрид: Факултет за безбедност Скопље, (159–172).

Закон о полицији и унутрашњим пословима, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 57/16 и 110/16.

Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/17.

Закон о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 53/12.

PERCEPTION OF THE RELATIONS BETWEEN THE POLICE AND CITIZENS IN THE CONTEXT OF SAFETY OF THE COMMUNITY

PhD Gojko Šetka*
PhD Zlate Dimovski**
Petar Đukić***

Abstract: The purpose of the study is to point the similarities or differences concerning the understanding of safety questions in a local community between the category of police officials and the category of citizens. The study used two independent researches done during 2014 and 2015. One research included 240 citizens and the other 80 members of the police of the Republic of Srpska. The questionnaire was composed of a few important questions concerning the safety framework. Scientific methods: methods of analysis, method of synthesis, comparative method and statistical method there are used in this paper. It can be concluded that according to the distribution of answers of respondents – citizens and the police to important questions about safety, that there is a

* Ministry of Interior of Republic of Srpska, email: gojkosetka@yahoo.com

** Faculty of Security Skopje, email: zdimovski@fb.uklo.edu.mk

*** Faculty of Security Science, email: petar.djukic96@yahoo.com

high level of compliance considering that at first sight one would think it is about opposing categories (on one side are those that provide safety services and on the other are consumers of services). This is definitely a good fact from the point of joint action of the entire community to the phenomena and processes concerning issues of importance to safety. Furthermore, it can be concluded that the police organization is not a system outside of social context and that a substantially equal view from the citizens and the members of the police on questions of importance to safety provides a good foundation for building relations of trust and cooperation, which in the long term results in raising the status of security to a higher level. The aforementioned is of course in the interest of all members of community, whether they come from the civil sector or they are active members of safety structures.

Keywords: safety, community, police, citizens, trust...

ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Мр Драгана Косић*

Апстракт: Од пријема Босне и Херцеговине у чланство Уједињених народа у прољеће 1992. године, па до пријема у чланство Вијећа Европе десет година касније, као и после тога, правни поредак Босне и Херцеговине је суочен с потребом мијењања или доградње института који су постојали од раније, као и активног прихватања института који нису до данас егзистирали на овим просторима. Примјена института одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом неопходна је за адекватно репресивно, као и превентивно супротстављање савременим облицима криминалитета. Главни узрок настанка, развоја и одржавања најтежих облика криминалитета јесте стицање имовинске користи и имовине. Дјелотворност финансијских истрага је управо у чињеници да се одузима имовина стечена извршењем кривичног дјела и сузбија криминалитет као један од основних облика угрожавања безбједности модерне државе. Лицу које је кривичним дјелом остварило имовинску корист она се одузима, а потенцијалним учиниоцима кривичних дјела се даје на знање да не могу задржати имовинску корист остварену извршењем кривичног дјела, што доприноси већем осјећају сигурности и безбједности код грађана. У Републици Српској, ступањем Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела на снагу 2010. године, створен је правни оквир за ефикасно спровођење финансијских истрага. Од тог времена, постигнути су значајни резултати у одузимању имовине прибављене кривичним дјелом. Циљ овог рада је утврђивање сврсисходности примјене института одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: dragana.kosic@yahoo.com

у кривичном поступку Републике Српске у пракси. Основни метод који ће се користи у теоријском дијелу рада јесте догматско-нормативни метод, док ће се у другом дијелу рада користити статистички метод, анализом података добијених од Министарства унутрашњих послова Републике Српске који се односе на одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела.

Кључне ријечи: криминалитет, кривично дјело, финансијске истраге, одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Као што смо већ напоменули, правни поредак Босне и Херцеговине је суочен с потребом мијењања или доградње института који су постојали од раније, као и активног прихватања института који нису до данас егзистирали на овим просторима, али јесу у другим државним и правним заједницама (Сијерчић-Чолић, 2012: 290). Босна и Херцеговина спада у ред свега неколико европских држава које су у задње вријеме донијеле своје нове, системске процесне законе којима је на битно другачији начин уређен кривични поступак (Бубаловић, 2008: 1132). Тако је и са доношењем Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела у Републици Српској, али и у Федерацији Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине.¹

Наиме, одузимање имовинске користи и имовине стечене кривичним дјелом јесте један од значајнијих нових института кривичног права (материјалног и процесног). Примјена института одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом неопходна је за адекватно репресивно, али, исто тако, и превентивно супротстављање савременим облицима криминалитета уопште, али самим тим и криминалитета у чијој основи стоји незаконито стицање и располагање имовином без обзира на њен обим. Тежња сваке државе, па тако и наше, односно поступајуће институције у држави јесте да одузме имовинску корист и имовину стечену кривичним дјелом стварањем одређених механизма (легислативних, персоналних, организационих, техничких, научних) како се држава не би нашла у власти криминалаца (Говедарица, 2013).

¹ Одузимање имовинске користи уведено је у законодавство бивше заједничке државе још 1959. године. Ова мјера имала је тада карактер кривичне санкције, била сврстана у мјере безбједности. КЗ СФРЈ из 1976. године задржао је одузимање имовинске користи као мјеру, али не више као кривичну санкцију, већ као посебну кривичноправну мјеру јер има посебан кривичноправни статус (Шушкић, 2013: 164).

У Републици Српској је ступањем Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела на снагу 1. јула 2010. године створен правни оквир за ефикасно спровођење финансијских истрага. Финансијске истраге се спроводе паралелно са кривичним истрагама, а у складу са одредбама овог Закона. Циљ финансијске истраге је утврдити имовину, затим привремено, а потом и трајно одузети приход стечен кривичним дјелом. Сврха поступања у финансијским истрагама је првенствено елиминисање штете по јавни интерес настале након извршења кривичних дјела, а потом и спречавање да незаконити приходи уђу у легалне економске токове, те онемогућавање да ти приходи постану средства за вршење нових кривичних дјела (нарочито јер финансијска истрага омогућава да се дође до самог врха организованих криминалних група и што учвршћује владавину закона и једнакост свих пред законом). Дјелотворност финансијских истрага је управо у чињеници да се одузима имовина стечена извршењем кривичног дјела и сузбија криминалитет, а прије свега организовани, што доприноси већем осјећају сигурности и безбједности код грађана. Такође, дјелотворност вођења финансијских истрага и одузимања нелегално стечене имовине огледа се и у томе да оне омогућавају поновно успостављање повријеђеног правног поретка.²

Дакле, примјеном овог Закона тужилаштво у склопу кривичне истраге спроводи и финансијску истрагу у случају када постоје основи сумње да лице посједује имовину стечену извршењем кривичног дјела. Када се у финансијској истрази утврди постојање имовине која је у очигледној несразмјери са законитим приходима, у даљем поступку тужилаштво од суда захтијева доношење одлуке о привременом одузимању имовине, ради обезбјеђења (да би се њено касније одузимање могло извршити, без да оно буде отежано или онемогућено у другој фази трајног одузимања имовине након осуде лица против кога се води кривични поступак за извршено кривично дјело из члана 2 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске).

У Републици Српској, праћење, заплена и одузимање имовине су додатни циљеви кривичне истраге, поред откривања кривичног дјела и откривања и идентификовања извршилаца, као и доказивања криминалне активности. Како основни циљеви истраге не представљају потпуни удар на криминално дјеловање, посебно организованих криминалних група, истрага се употпуњује идентификовањем и одузимањем имовине и добити стечене извршењем кривичног дјела,

² Један од битних елемената у процесу одузимања имовинске користи стечене кривичним дјелом јесте финансијска истрага. Дакле, један од циљева регионалног нивоа је „јачање капацитета полиције у борби против тешких кривичних дјела у Југоисточној Европи“, које уједно представљају и јачање капацитета за финансијске истраге које имају за циљ одузимање прихода стеченог кривичним дјелом (Шушкић, 2013).

чиме се знатно умањује или потпуно елиминише моћ организованих криминалих група и појединаца да даље учествују у криминалним активностима, или на други начин утичу на криминалне токове у земљи и иностранству.³

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ДОКУМЕНТИ И ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ПРИБАВЉЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЈЕЛОМ

Различита законска рјешења из области кривичнопроцесног и кривичноматеријалног права и, уопште, различита рјешења у упоредноправном позитивном законодавству не дозвољавају ефикасну борбу против најтежих облика криминалитета, па самим тим и ефикасно откривање и одузимање нелегално стечене имовине. Полазећи од овог, међународна заједница је кроз универзалну и регионалну сарадњу иницирала усвајање низа конвенција, декларација, препорука, одлука, закључака који регулишу област организованог криминалитета, прања новца, финансирања тероризма, контроле сумњивих новчаних трансакција, утврђивање поријекла имовине, привремено и трајно одузимање, управљање одузетом имовином, међународну сарадњу у откривању и одузимању нелегално стечене имовине.⁴ Већину тих документа Босна и Херцеговина је ратификовала (или има обавезу у циљу приступа ЕУ и њиховог прихватања).

Најважније конвенције у области одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом су:

1) *Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године, позната као Бечка Конвенција*⁵;

3 Упркос одређеним недостацима, као што је непостајање Закона о поријеклу имовине на државном нивоу, БиХ има правну основу за одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом, али највећи изазов остаје provedба у пракси (Шушкић, 2013).

4 Више о одузимању имовинске користи и финансијским истрагама и актуелним догађањима на нивоу Европске уније: (Хуремагић, 2013).

5 *Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци* (United Nation Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Беч, 20. 12. 1988. године, ступила на снагу 11. 11. 1990. године, БиХ чланица темељем сукцесије, текст објављен, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори број: 14/1990). Стране потписнице ове конвенције свјесне су да незаконит промет доноси велику финансијску добит и незаконито богатство које омогућава транснационалним организацијама криминалаца да уђу у структуре власти, негативног пословног и финансијског свијета и друштва на свим нивоима и да их „кваре“ и корумпирају. Одузимањем незаконите добити били би уклоњени главни подстицаји за такве дјелатности. Ова конвенција јесте први међународни документ који уређује питање прања новца и везу са незаконитом добити.

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

2) *Конвенција Савјета Европе о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом, позната као Стразбуришка конвенција*⁶;

3) *Грађанскоправна конвенција о корупцији Савјета Европе усвојена у Стразбуру 04.11.1999. године.*⁷ Ова конвенција прописује одговорност државе потписнице за пружање надокнаде онима који су претрпјели штету због корупције јавних службеника⁸;

4) *Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета усвојена у Палерму 15.11.2000. године*⁹ са допунским протоколима¹⁰, позната као Палермо конвенција.

6 *Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом* (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Strazbourg 08. 11. 1990. године, ступила на снагу 01. 09. 1993. године, ступила на снагу у односу на БиХ 01. 07. 2004. године, објава Службени гласник БиХ – Међународни уговори број: 04/2006). Овом конвенцијом указује се на потребу обједињавања напора у борби против организованог и осталих облика криминала: кроз вођење заједничке казнене политике, коришћење савремених метода на међународном нивоу у борби против тешких кривичних дјела, лишавање учинилаца кривичних дјела нелегално стечених прихода и успостављање ефикасног система међународне сарадње. У конвенцији је садржана обавеза за банке и финансијске организације да пријаве све сумњиве трансакције, те се уводи могућност примјене посебних истражних радњи и техника за идентификовање прихода и улажење у траг и прикупљање доказа, претреса, привремене и трајне заплене.

7 *Грађанскоправна конвенција против корупције* (Civil Law Convention on Corruption, Strazbourg, 04. 11. 1999. године, ступила на снагу 01. 11. 2003. године, ступила на снагу у односу на БиХ 01. 11. 2003. године; објава Службени гласник БиХ број: 36/2001).

8 *Додатни протокол на кривичноправну конвенцију Вијећа Европе против корупције* (Additional Protocols to Criminal Law Convention of Council of Europe on Corruption, Strazbourg, 15.05.2003. године. Ступио на снагу за БиХ 01. 01. 2012. године).

9 *Конвенција Уједињених народа против транснационалног организираног криминала* (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, 15. 11. 2000. године, ступила на снагу у међународном и унутрашњем смислу 29.09.2003. године, објава Службени гласник БиХ број: 03/2002). Сврха ове конвенције је да се на ефикаснији начин унаприједи сарадња у борби против организованог транснационалног криминалитета.

10 *Протокол против кријумчарења миграната копненим, морским и ваздушним путем којим се допуњује Конвенција УН против транснационалног организираног криминала* (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, ступио на снагу у међународном и унутрашњем смислу 28. 01. 2004. године, објава Службени гласник БиХ“ број: 03/2002); *Протокол о спречавању, заустављању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и дјецом*, којим се допуњује Конвенција УН против транснационалног организираног криминала (Protocol to Prevent, Supper and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, ступио на снагу у међународном и унутрашњем смислу 25. 12. 2003. године, објава Службени гласник БиХ број: 03/2002).

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

5) *Ковенција УН против корупције усвојена у Њујорку 31. октобра 2003. године, позната као Њујоршка конвенција*¹¹;

б) *Конвенција о прању, тражењу, привременом одузимању и одузимању имовинске користи стечене извршењем кривичног дјела и о финансирању тероризма, позната као Варшавска конвенција*¹².

У вези са поменутом проблематиком на нивоу Европске Уније донесене су сљедеће директиве:

Директива број 91/308/ЕЦ о спречавању употребе финансијског система за прање новца из 1991. године;¹³

Директива број 2001/97/ЕЦ из 2001. године о допуни Директиве број 91/308/ЕЦ;¹⁴

Директива број 2005/60/ЕЦ о спречавању употребе финансијског система за прање новца и финансирање тероризма из 2005. године;¹⁵

11 *Конвенција УН-а против корупције (UNCAC)*, усвојена је 31. октобра 2003. године на Генералној скупштини УН-а, резолуцијом број 58/4 и представља глобални одговор на корупцију. То је први глобални правни инструмент о корупцији који садржи мјере за превенцију, криминализацију и међународну сарадњу. Конвенција поједностављује међународну сарадњу по питању контроле и санкционисања корупције. Конвенцијом је обухваћена обавезна криминализација прања новца из корупцијских кривичних дјела и мјере превенције прања новца, одузимања имовинске користи из корупцијских кривичних дјела са могућношћу обрнутог терета доказивања, као и подјела одузете имовинске користи између држава. Новина у овој конвенцији јесте могућност да се у националним законодавствима земаља потписница уведе кривично дјело „незаконито богаћење“. Конвенција је потписана 09. децембра 2003. године у Мериди (Мексико) и од тада се овај дан обиљежава као Међународни дан борбе против корупције. Овај најзначајнији међународно-правни инструмент за борбу против корупције БиХ је потписала 16. 09. 2005. године, а Предсједништво БиХ донијело је на 89. редовној сједници одлуку о ратификацији UNCAC-а дана 27. 03. 2006. године.

12 *Конвенција Вијећа Европе о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом и финансирањем тероризма (Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on Financing of Terrorism, Варшава 16. 05. 2005. године, ступила на снагу 01. 05. 2008. године, у односу на БиХ ступила на снагу 01. 05. 2008. године, објава Службени гласник БиХ – Међународни уговори 14/2007)*. Варшавска Конвенција узима у обзир до тада усвојене међународне документе у овој области и дефинише низ појмова: приход, имовину, средства, конфискацију, замрзавање, запљену, финансијско-обавјештајне јединице, предикатна кривична дјела, финансирање тероризма, као и мјере које треба усвојити на националном нивоу држава потписница.

13 Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering. Преузето 01. 09. 2017. са сајта <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31991L0308>

14 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration. Преузето 01.09.2017. са сајта <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0097>

15 Directive 2005/60/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

Директива 2006/70/ЕЗ¹⁶ која утврђује мјере за спровођење Директиве 2005/60/ЕЦ.

Поред наведених, донесен је низ других докумената који се директно или индиректно односе на одузимање имовине стечене извршењем кривичних дјела, а неки од њих су:

Оквирна одлука Савјета Европе од 26. јуна 2001. године о прању новца, идентификацији, проналажењу, замрзавању, привременом одузимању и одузимању средстава и прихода стеченог кривичним дјелом (2001/500/ЈХА);¹⁷

Оквирна одлука о извршењу наредби о замрзавању имовине или доказа унутар ЕУ усвојена је 22. јула 2003. године;¹⁸

Оквирна одлука о примјени принципа међусобног признавања наредби о трајном одузимању надопуњује претходну одлуку, регулише издавање наредбе о одузимању другој држави на аутоматско извршење;

Оквирна одлука Савјета Европе од 24. фебруара 2005. године;¹⁹

Оквирна одлука Савјета Европе од 6. септембра 2006. године о примјени начела узајамног признавања налога о конфискацији;²⁰

Оквирна одлука Вијећа Европске Уније која уређује сарадњу између

October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing.

Преузето 01.09.2017. са сајра <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:EN:PDF>

16 Commission Directive 2006/70/EC of 1 August 2006 laying down implementing measures for Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council as regards the definition of politically exposed person and the technical criteria for simplified customer due diligence procedures and for exemption on grounds of a financial activity conducted on an occasional or very limited basis.

Преузето 01.09.2017. са сајра <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006L0070>.

17 2001/500/JHA: Council Framework Decision of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime.

Преузето 01.09.2017. са сајра <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/525162bd-5439-4443-a4af-aa440a3508a5>

18 Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence.

Преузето 01.09.2017. са сајра <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003F0577>

19 Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on Confiscation of Crime Related Proceeds, Instrumentalities and Property. Преузето 01.09.2017. са сајра <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:068:0049:0051:en:PDF>

20 Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders.

Преузето 01.09.2017. са сајра <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33202>

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

тијела за финансијске истраге (Asset Recovery Offices) у подручју праћења и идентификације имовинске користи и друге имовине прибављене кривичним дјелом;²¹

Препорука Савјета Европе о истовременим истрагама односи се на унапређење истражних метода у борби против организованог криминала, истовремене истраге кријумчарења дрогом криминалних организација и њихових финансија од самог почетка сваке незаконите активности организације и на утврђивање финансија и имовине коју посједује организација.²²

ЗАКОН О ОДУЗИМАЊУ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

У Републици Српској је ступањем на снагу Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела од 1. јула 2010. године²³ створен правни оквир за ефикасно спровођење финансијских истрага и одузимање нелегално стечене имовине.²⁴

Овај Закон се састоји из неколико цјелина. Прва цјелина садржи основне одредбе. Друга цјелина се односи на органе који учествују у спровођењу самог закона (тужилаштво, суд, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Агенција за управљање одузетом имовином). Трећа цјелина обухвата поступак (финансијска истрага, привремено одузимање имовине, трајно одузимање имовине), док се четврта цјелина односи на управљање одузетом имовином. Пета цјелина се односи на међународну сарадњу.

Сама примјена Закона претпоставља постојање одговарајућих материјалних и формалних услова. Као прво, претпоставка за примјену Закона су одређена кривична дјела прописана Кривичним закоником

21 COUNCIL DECISION 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. Преузето 01.09.2017. са сајта <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0103:0105:EN:PDF>

22 Опширније о међународним документима и међународним групама које се баве проблематиком прања новца, нелегалном имовином, спровођењем закона и правном помоћи: (Говедарица, 2013).

23 Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске, *Службени Гласник Републике Српске*, бр. 12/10.

24 Видјети: Закон о одузимању незаконито стечене имовине кривичном дјелом Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 71/14 и Закон о одузимању незаконито стечене имовине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 29/16. На нивоу Босне и Херцеговине није донесен Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела.

Републике Српске која су наведена у члану 2, став 1 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске, а за нека кривична дјела примјена је условљена и висином прибављене имовинске користи (члан 2, став 2 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске).²⁵ Као материјални услов појављује се и имовина, и ту треба разумјети како сам појам имовине, тако и лица која поседују ту имовину.

Према члану 3 Закона имовина је скуп имовинских права и обавеза власника имовине на непокретним и покретним стварима. Имовином се сматра и приход или друга корист остварена непосредно или посредно из кривичног дјела, као и добро у које је она претворена или са којим је помијешана. Имовином стеченом извршењем кривичног дјела сматра се имовина учиниоца кривичног дјела, власника имовине, стечена прије покретања поступка за кривично дјело из члана 2 овог закона која је у очигледној несразмјери са његовим законитим приходима. Власником се сматра учинилац кривичног дјела или с њим повезано лице, оставилац, правни сљедбеник или треће лице. Повезаним лицима сматрају се: чланови породице физичког лица: супружник, сродници у првој линији, браћа и сестре, усвојеници и њихови потомци који живе у заједничком домаћинству и сродници до трећег степена сродства; лица која контролишу правно лице или лица која заједнички контролишу правно лице, посједовањем најмање 50% вриједности имовине или најмање 50% удјела у акционарском друштву, директно или путем једног или више физичких, односно правних лица и остала физичка и правна лица: извршиоци, саизвршиоци, организатори злочиначког удружења, подстрекачи и помагачи (у даљем тексту: власник имовине) и одузимањем се сматра привремено или трајно одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела. Оставиоцем се сматра лице против кога, усљед смрти, кривични поступак није покренут или је обустављен, а у кривичном поступку који се води против других лица је утврђено да је имао имовину стечену извршењем кривичног дјела. Правним сљедбеником се сматра насљедник осуђеног, оставиоца или њихових насљедника. Трећим лицем се сматра физичко или правно лице на које је пренесена имовина стечена кривичним дјелом.²⁶

25 Одредбе овог закона примјењују се и за друга кривична дјела прописана Кривичним закоником Републике Српске ако имовинска корист, односно вриједност предмета који су употребљени или су били намијењени за извршење или су настали извршењем кривичног дјела, прелази износ од 50.000,00 конвертибилних марака.

26 До примјене Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела долази у случајевима када је дошло до прибављања имовинске користи извршењем кривичног дјела, што у ствари представља свако увећање имовине учиниоца или трећег лица које је последица кривичног дјела. Та имовина може обухватати како

Финансијска истрага покреће се против власника имовине када постоје основи сумње да има имовину стечену извршењем кривичног дјела. У финансијској истрази прикупљају се докази о имовини и законитим приходима које је власник имовине стекао, односно остварио прије покретања кривичног поступка за кривично дјело из члана 2 овог закона, докази о имовини коју је наслиједио правни сљедбеник и докази о имовини и накнади за коју је имовина пренесена на треће лице. У члану 17 прописано је да се финансијска истрага покреће наредбом тужиоца, да финансијском истрагом руководи тужилац, а да на захтјев тужиоца или по службеној дужности, а под надзором тужиоца, доказе из члана 15, став 2 овог закона прикупља Јединица/Одјељење за финансијске истраге и прање новца. Све доказе у финансијској истрази овлаштена службена лица прикупљају у складу са Законом о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске као *lex specialis* законом.²⁷

У складу са чланом 21 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске, а када постоји опасност да би касније одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела било отежано или онемогућено, тужилац може поднијети захтјев за привремено одузимање имовине (чланови 21–27 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске).²⁸ Након потврђивања оптужнице, а најкасније у року од годину дана по правоснажном окончању кривичног поступка, тужилац подноси захтјев за трајно одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела (чланови 28–34 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске). Наведене мјере трају до окончања кривичног поступка и утврђивања свих потребних чињеница. Дакле, наведене одредбе омогућавају блокаду и привремено одузимање имовине, али да би дошло до трајног одузимања имовине, неопходно је да постоји правоснажна пресуда за извршено кривично дјело.²⁹

покретну, тако и непокретну имовину, а имовинску корист може представљати свака друга корист која је прибављена извршењем кривичног дјела.

27 Државни прописи који дефинишу ову област јесу Кривични закон БиХ, Закон о кривичном поступку БиХ, Закон БиХ о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера и Закон о извршном поступку БиХ пред Судом БиХ. Више: (Симовић, Ми. Симовић, Ма., 2013).

28 У пракси се често користе термини: блокирана имовина, привремено и трајно одузета имовина, конфискована имовина, замрзнута или заплијењена имовина и сл. Без детаљнијег улажења у анализу свих ових израза и да ли је њихова употреба оправдана и у ком контексту, с обзиром на то да би то превазишло оквире овог рада, неопходно је истаћи да Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске познаје само термине *привремено* и *трајно одузете имовине*, док се, у пракси, користе и термин *блокирана имовина* који подразумемијева имовину блокирану на основу члана 138 Закона о кривичном поступку Републике Српске.

29 Након потврђивања оптужнице, а најкасније у року од годину дана по правоснажном

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

Одузетом имовином управља Агенција за управљање одузетом имовином која је успостављена при Министарству правде Републике Српске.

АНАЛИЗА ПРИМЈЕНЕ ЗАКОНА О ОДУЗИМАЊУ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ СА АСПЕКТА ОДЈЕЉЕЊА ЗА ФИНАНСИЈСКЕ ИСТРАГЕ И ПРАЊЕ НОВЦА

На основу Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске, Министарство унутрашњих послова Републике Српске Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова утврдило је организациону јединицу из члана 6 Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске, те је формирано Одјељење за финансијске истраге и прање новца. Одјељење је систематизовано у оквиру Управе криминалистичке полиције, Јединице за привредни криминалитет.

Рад овог одјељења у периоду од 2010. до 2016. године приказан је у Табели 1.

окончању кривичног поступка, тужилац подноси захтјев за трајно одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела.

Косић, Д. (2017). Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност, полиција, грађани*, 13(2), 165–182.

Табела 1. Табеларни приказ резултата финансијских истрага у периоду 2010–2016. године.

РЕД БР.	ФИНАНСИЈСКЕ ИСТРАГЕ И ОТКРИВАЊЕ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ ИЗВРШЕЊЕМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА	Крај 2010. и 2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	УКУПНО
1.	Број финансијских истрага и других извјештаја	19	37	59	81	79	78	353
2.	Број финансијских и др. извјештаја (изв. о кд)	14	21	24	37	46	13	155
3.	Број прелиминарних фин. извјештаја	2	4	0	1	0	0	7
4.	Број допуна финансијских и др. извјешт. (изв. о кд)	2	3	12	3	4	4	32
5.	Број провераваних лица	154	138	467	263	148	105	1.275
6.	Вриједност блокиране имовине	24.667.883,35	12.538.885,50	7.000.000,00	3.086.600,00	0	9.547.000,00	56.867.369,35
7.	Вриједност привремено одузете имовине	0	19.314.970,12	2.690.000,00	2.410.882,00	1.114.912,29	0	23.109.764,41
8.	Вриједност трајно одузете имовине	0	500.000,00	379.783,62	14.328.296,18	0	0	15.208.079,72

Извор: Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

Од момента примјене Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела у Републици Српској постигнути су значајни резултати у одузимању имовине прибављене кривичним дјелом, па је према статистичким подацима Министарства унутрашњих послова Републике Српске од октобра 2010. године до краја 2016. године, укупан број предмета у којима су вршене финансијске провјере на територији Републике Српске 353 (са или без наредбе о покретању финансијске истраге) и то према укупно 1.275 лица. Укупна вриједност блокиране имовине је 56.867.369,35 конвертибилних марака. Вриједност привремено одузете имовине 23.109.764,41 конвертибилних марака, а укупна вриједност трајно одузете имовине је 15.208.079,72 конвертибилних марака.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Из свега наведеног може се закључити да стручна и општа јавност у Босни и Херцеговини, али и шире, у новије време признаје одузимање имовине стечене извршењем кривичних дјела као ефикасно средство у борби против криминалитета. Суштину института одузимања имовине стечене извршењем кривичног дјела представља обавеза да они који су осуђени за извршење тешких кривичних дјела морају да докажу да је имовина коју посједују стечена легалним путем. У супротном, држава стиче право и обавезу да им такву имовину одузме. У првом реду се на тај начин организоване криминалне групе лишавају финансијске основе за вршење нових кривичних дјела, спречава се легализација незаконите добити и њено улагање у легалне финансијске токове, а самим тим штити се привреда, финансијско тржиште и економски развој. С обзиром на овакав значај одузимања имовине стечене криминалним активностима, не треба чудити чињеница што се овој проблематици у посљедњих неколико деценија посвећује толика пажња. Најбољи примјер јесте број усвојених међународних правних аката и других активности предузетих по овом питању. Када је ријеч о њиховом националном карактеру, онда посебну пажњу заслужује чињеница нормирања ове проблематике посебним законом и (на тај начин) стварања нормативне основе за жељени степен ефикасности државе у одузимању незаконито стечене имовине. Полазећи од тога, наш законодавац је 2010. године донио Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске којим су по први пут уређени услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање таквом имовином. Неподијељено је мишљење да су се у практичној примјени датог закона показали врло добри резултати, чиме су недвосмислено оправдани разлози и за

установљавање поменутих специјализованих органа.

Остварени (горе наведени) резултати у примјени Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске говоре о томе да су законодавна рјешења у Републици Српској, по питању финансијских истрага и прања новца односно одузимања имовине, у најзначајнијој мјери усаглашена са међународним стандардима. Финансијске истраге се спроводе паралелно са кривичним истрагама, а у складу са одредбама Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела Републике Српске.

Примјена института одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом је неопходна за адекватно репресивно, као и превентивно супротстављање савременим облицима криминалитета, у чему је неопходна заједничка акција државних институција на државном и међународном нивоу. На овај начин се спречава угрожавање безбједности модерне државе и друштвених вриједности.

На крају рада можемо закључити да на простору Републике Српске постоје адекватне законске претпоставке, институционални капацитети, судска, а прије свега тужилачка и полицијска пракса и остали услови да би се ефикасно могла примјењивати мјера одузимање имовинске користи и имовине прибављене кривичним дјелом.

ЛИТЕРАТУРА

- Бубаловић, Т. (2008). Новела Закона о казненом поступку Босне и Херцеговине од 17.6.2008. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Вол. 15, 2/2008, 1129–1157.
- Говедарица, М. (2013). *Одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела (превентивни-репресивни аспект)*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Грађанскоправна конвенција против корупције* (Civil Law Convention on Corruption, Strazbourg, 04. 11. 1999. године, ступила на снагу 01.11.2003. године, ступила на снагу у односу на БиХ 01. 11. 2003. године; објава Службени гласник БиХ број: 36/2001).
- Додатни протокол на кривичноправну конвенцију Вијећа Европе против корупције* (Additional Protocols to Criminal Law Convention of Council of Europe on Corruption, Strazbourg, 15. 05. 2003. године. Ступио на снагу за БиХ дана 01.01.2012. године).
- Directive 2005/60/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing.
- Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела

- Републике Српске, *Службени Гласник Републике Српске*, бр. 12/10.
- Закон о одузимању незаконито стечене имовине кривичном дјелом Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 71/14.
- Закон о одузимању незаконито стечене имовине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 29/16.
- Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци* (United Nation Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Беч, 20.12.1988. године, ступила на снагу 11.11.1990. године, БиХ чланица темељем сукцесије, текст објављен, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори број: 14/1990.
- Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом* (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, Strazbourg, 08. 11. 1990. године, ступила на снагу 01. 09. 1993. године, ступила на снагу у односу на БиХ 01. 07. 2004. године, објава Службени гласник БиХ – Међународни уговори број: 04/2006).
- Конвенција Уједињених народа против транснационалног организираног криминала* (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, 15. 11. 2000. године, ступила на снагу у међународном и унутрашњем смислу 29. 09. 2003. године, ступила на снагу у међународном и унутрашњем смислу 29. 09. 2003. године, објава Службени гласник БиХ број: 03/2002). Сврха ове конвенције је да се на ефикаснији начин унаприједи сарадња у борби против организованог транснационалног криминалитета.
- Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/17.
- Конвенција УН-а против корупције (UNCAC)*, усвојена је 31. октобра 2003. године на Генералној скупштини УН-а, резолуцијом број 58/4. Конвенција је потписана 09. децембра 2003. године у Мериди (Мексико). Овај најзначајнији међународно-правни инструмент за борбу против корупције БиХ је потписала 16. 09. 2005. године, а Предсједништво БиХ донијело је на 89. редовној сједници одлуку о ратификацији UNCAC-а дана 27. 03. 2006. године.
- Конвенција Вијећа Европе о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом и финансирањем тероризма* (Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on Financing of Terrorism, Варшава 16. 05. 2005. године, ступила на снагу 01. 05. 2008. године, у односу на БиХ ступила на снагу 01. 05. 2008. године, објава Службени гласник БиХ – Међународни уговори 14/2007).
- Протокол против кријумчарења миграната копненим, морским и ваздушним путем којим се допуњује Конвенција УН против*

транснационалног организираног криминала (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, ступио на снагу у међународном и унутрашњем смислу 28.01.2004. године, објава Службени гласник БиХ број: 03/2002).

Протокол о спречавању, заустављању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и дјецом, којим се допуњује Конвенција УН против транснационалног организираног криминала (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, ступио на снагу у међународном и унутрашњем смислу 25. 12. 2003. године, објава Службени гласник БиХ број: 03/2002).

Сијерчић-Чолић, Х. (2012). Актуелна питања кривичног поступка у Босни и Херцеговини (уставноправни, легислативни и практични аспекти), *Актуелна питања кривичног законодавства (нормативни и практични аспект)*. Златибор: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, 288–316.

Симовић, Ми. Симовић, Ма. (2013). Одузимање имовине прибављене кривичним дјелом, са посебним освртом на одлуке уставног суда Босне и Херцеговине. *Одузимање имовине стечене кривичним дјелима у Босни и Херцеговини – садашњост и изазови за будућност*. Пројекат „ЕУ подршка provedби закона“. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 77–96.

Хуремагић, Р. (2013). Одузимање имовинске користи и финансијске истраге - актуелна догађања на нивоу Европске уније. *Одузимање имовине стечене кривичним дјелима у Босни и Херцеговини – садашњост и изазови за будућност*. Пројекат „ЕУ подршка provedби закона“. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 231–236.

Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering.

2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering – Commission Declaration.

Commission Directive 2006/70/EC of 1 August 2006 laying down implementing measures for Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council as regards the definition of politically exposed person and the technical criteria for simplified customer due diligence procedures and for exemption on grounds of a financial activity conducted on an occasional or very limited basis.

2001/500/JHA: Council Framework Decision of 26 June 2001 on money

laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime.

Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence.

Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on Confiscation of Crime Related Proceeds, Instrumentalities and Property.

Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders.

COUNCIL DECISION 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime.

Шушкић, И. (2013). Одузимање имовине стечене кривичним дјелима у БиХ. *Одузимање имовине стечене кривичним дјелима у Босни и Херцеговини – садашњост и изазови за будућност*. Пројекат „ЕУ подршка provedби закона“. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 163–183.

SEIZURE OF PROPERTY IN CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Mr.sc. Dragana Kotic*

Abstract: Since the admission of the Bosnia and Herzegovina in the membership to the United Nations in spring of 1992 until the admission to the Council of Europe 10 years later, as well as after that period related to the inclusion of Bosnia and Herzegovina in other European integrations, its legal order is faced with the need of changing or enhancing the standards and regulations which existed from the previous period of time, as well as the active acceptance of these regulations that have not existed up to now in this region, but they existed in other state and legal communities. The application of the standards and regulations of seizure of property benefits and property is necessary for an adequate repressive, as well as preventive opposing to contemporary forms of criminal acts. The main cause of origin, development and maintenance of the most difficult forms of criminality is the acquisition of property benefits and the property. The effectiveness of financial investigations is in the fact of seizure of property and repression of criminality, and first

* Ministry of Interior of Republic of Srpska, email: dragana.kotic@yahoo.com.

of all the organised crimes. A person who has acquired a property by criminal act, the property is seized and the potential perpetrator shall be informed that they are not allowed to keep the property gained by perpetration of a crime. In the Republic of Srpska, the entry into force of the Law on Confiscation of Property gained by the criminal act in 2010, created a legal framework for effective carrying out of financial investigations. Since the moment of application of the Law on Confiscation of Illegally Acquired Property, since October 2010, significant results have been achieved in confiscation of property acquired illegally by criminal act. The basic (general) objective of this paper is determination of appropriateness and effectiveness of regulation's application of confiscation of property gained by the criminal act in criminal procedure of the Republic of Srpska, in practice. The main method which will be used in a theoretical part of this paper is a dogmatic-normative method, while in the second part of the paper the statistical method is used, by analysing the data gathered from the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Srpska which refer to the confiscation of property acquired through commission of a criminal act.

Key words: criminality, criminal act, financial investigations, seizure of the property gained by the criminal act.

КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПРОТИВ ЧАСТИ И УГЛЕДА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Мср Антоније Живковић*

Апстракт: У раду се анализира нормативно уређење увреде и клевете кроз историјско, упоредно и позитивно кривично законодавство Републике Хрватске. Аутор истиче да је законодавац у Хрватској приликом регулисања материје заштите части и угледа примијенио рјешење које се разликује од рјешења прихваћеног у законодавствима Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Македоније. Специфичност овог рјешења огледа се у чињеници да је заштита части и угледа у Хрватској пружена не само кроз парнични поступак накнаде штете, како је то регулисано у поменутих земљама, већ је хрватски законодавац сматрао да је увреду и клевету неопходно задржати у кривичном законодавству, те је отишао и корак даље, па је по угледу на Словенију, Њемачку, Аустрију и Швајцарску, прописао и кривично дјело срамоћења. Рад поред уводног излагања, рад садржи темељну анализу кривичних дјела увреде, клевете и срамоћења у хрватском законодавству са судском праксом, те на крају ауторове закључке, са упоредним законодавством сусједних земаља.

Кључне ријечи: увреда, клевета, слобода изражавања, заштита части и угледа, људско достојанство, медији, демократско друштво.

УВОДНА ИЗЛАГАЊА

Част (*honorum*) и углед (*dignitas*), хрватски теоретичари кривичног права означавају као модерни постулат социјалне државе која је дужна да

* Окружни суд у Бањалуци, имејл: antonije.zivkovic@hotmail.com

заштити најважнија правна и лична добра појединца којим се промовише концепт заштите основних људских права (Свијановић *et al.*, 2013:133-134). Част и углед, као појмови који означавају људско достојанство, јесу традиционална добра која од давнина уживају заштиту у правном систему Републике Хрватске и као таква представљају и уставну категорију.¹ Овакав постулат социјалне државе кроз заштиту части и угледа, потенцијално је супротстављен постулату правне државе којом се штити слобода мишљења и слобода изражавања мисли (Свијановић *et al.*, 2013:133-134).² И ова вриједност је подигнута на ранг уставног начела.³

У случају сукоба ова два уставом загарантована права, поставља се питање којем од два наведена права дати предност, какав је њихов однос, које има виши ранг и значај и како разријешити ову неугодну антиномију. Међународни правни извори и Устав Републике Хрватске не разрјешавају ову ситуацију, не наводе коме дати предност и какав је однос ове двије врхунске вриједности. Колизију наведена два темељна људска права разрјешава Казнени закон Републике Хрватске – КЗ РХ, *Narodne novine*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, који штити личну сферу појединца, прописујући поједина кривична дјела против части и угледа у оквиру главе XV КЗ РХ са једне стране, а истовремено је у оквиру исте главе предвидио под којим условима се извршилац кривичног дјела неће казнити за клевету и навео разлоге за искључење противправности за сва кривична дјела против части и угледа. Рјешења у кривичноправним одредбама дају у суштини само основне смјернице, док је коначно рјешење у рукама судова који у својим одлукама дају тумачење ових

1 Чланом 35 Устава је прописано: *Сваком се јамчи штовање и правна заштита његовог особног и обитељског живота, достојанства, угледа и части.* Устав Републике Хрватске (проћићени текст) – Устав, „*Narodne novine*“ бр. 56/90, 135/97, 8/98 – проћићени текст, 113/2000, 124/2000 – проћићени текст, 28/2001, 41/2001 – проћићени текст, 55/2001 – исправак, *Promjena Ustava Republike Hrvatske* бр. 76/2010.

2 Слобода мишљења и изражава мисли убраја се у корпус природних права (*ius naturalis*) и неотуђивих права која су урођена свим људским бићима и представљају још једно од темељних људских слобода. Као непосредан израз људске особености као слободног људског бића, слобода мисли и изражавања мишљења представља услов остварења слободе воље, те слободне и демократске људске заједнице. *Ibid.*

3 Члан 38 Устава прописује: *Јамчи се слобода мишљења и изражавања мисли. Слобода изражавања мисли обухваћа особито слободу тиска и других средстава приопћавања, слободу говора и јавног наступа и слободно оснивање свих установа јавног приопћавања. Забрањује се цензура. Новинари имају право на слободу извјештавања и приступа информацијама. Јамчи се право на приступ информацијама које посједује тијело јавне власти. Ограничавања права на приступ информацијама морају бити размјерна нарави потребе за ограничавањем у сваком поједином случају, те нужна у слободном демократском друштву, а прописују се законом. Јамчи се право на исправак свакому коме је јавном вијешћу повријеђено Уставом и законом утврђено право.*

уставом загарантованих права која се налазе у колизији. Апстрактни појмови части и угледа се на овај начин конкретизују. Када шире посматрамо части и углед, тиме истовремено долази до већег степена ограничења слободе изражавања, а ако је ријеч о ужем поимању угледа и части, тиме дајемо већи степен слободе праву на слободу изражавања (Војанић, 2012: 629).

Од ступања Кривичног законика Републике Хрватске на снагу 1997. године, кривична дјела против части и угледа су чак пет пута новелирана. По теоретичарима хрватског кривичног права, неке од измјена и допуна су оцијењене као добре, док су друге новеле довеле да различитих мишљења и чак до оштрих критика (Војанић, 2012: 632).⁴ Радна група за израду новог Казненог законика постигла је сагласност у томе да се заштита части и угледа не штити само грађанским правом, већ да је потребна и кривичноправна заштита, при томе уважавајући стајалишта кривичноправне теорије, судске праксе, савремених рјешења у упоредноправним системима кривичног законодавства, и, на крају, међународне документе који се односе на ову област. На састанку радне групе у априлу 2014. године формулисане су значајне измјене у Казненом законуку везано за кривична дјела против части и угледа у односу на стање *de lege lata*. Измјене које је предложила радна група односе се на следеће: уведено је ново кривично дјело срамоћења (и прописани услови за некажњавање овог кривичног дјела) умјесто кривичних дјела изношење особних и обитељских прилика из чл. 201 и пребацавањем за казнено дјело из чл. 202 које су брисане из кривичног законодавства. Одређене измјене су обухватиле и искључење противправности за кривична дјела против части и угледа, уведени су нови разлози за ослобођење од казни и промјене одредбе о јавном објављивању пресуде (Војанић, 2012: 633).⁵ Свакако треба истаћи и да су као узор и рјешења за предложене промјене послужили кривични законици Швајцарске, Њемачке и Аустрије, а што се тиче сусједних земаља, Казенски законик Словеније (Војанић, 2012: 633).

4 Новеле које су добиле позитивне критике су нпр. брисање инкриминација којима се посебно штитила част и углед „највиших државних дужносника“, док су новеле које довеле до сукоба мишљења, чак и до оштрих критика прописивање само новчаних казни за кривична дјела против части и угледа и промјена чл. 203 која онемогућује искључење противправности за кривична дјела против части и угледа једино ако је извршилац кривичног дјела поступао „само“ са циљем да нашкоди нечијој части и угледу.

5 Интересантно је да је наведена радна група предложила као најзначајнију измјену нових казних оквира прописивање казне затвора алтернативно, уз новчану казну за кривично дјело клевете. И поред тога, КЗ РХ у члану 149 као санкцију за основно дјело клевете предвиђа новчану казну до триста шездесет дневних износа, а за квалификовани облик новчану казну до песто дневних износа, без прописивања алтернативне казне затвора.

КЗ РХ у глави XV инкриминисао је три кривична дјела против части и угледа: увреда (чл. 147), срамоћење (чл. 148) и клевета (чл. 149). Гоњење за кривична дјела против части и угледа покреће се по приватној тужби, с тим да у случају смрти оштећеног, кривични поступак приватном тужбом може покренути ужи круг особа које су блиске умрлом лицу, а то су брачни и ванбрачни друг, истосполни партнер, родитељи, дјеца, усвојитељ, усвојеник, те браће и сестара умрле особе (Свијановић *et al.*, 2013: 135).

Посматрајући судску праксу хрватских судова, посматрајући кривична дјела против части и угледа у 2009. години, доминирају осуђени за кривична дјела увреде и клевете, док је број осуђених за кривична дјела изношење особних и обитељских прилика и за пребацавање за учињено кривично дјело незнатан (Војанић, 2012: 629-630).⁶ У 2011. години за кривична дјела против части и угледа укупно је осуђено 147 пунољетних извршиоца кривичних дјела, од укупне бројке од 23.389 особа, што представља 0,62%. Највећим дијелом је ријеч о кривичним дјелима клевете – 62 особе и увреде - 82 особе (Свијановић *et al.*, 2013:136).

КРИВИЧНО ДЈЕЛО УВРЕДЕ

Законски опис кривичног дјела увреде из чл. 147 гласи: *Тко увриједи другог казниће се новчаном казном до деведесет дневних износа*. Појам увреде у закону није одређен, али уопштено подразумијева изјаву омаловажавања или непоштовања људског достојанства. Будући да увреда представља супсидијарно кривично дјело, она у најширем смислу представља напад на част и углед другог који не испуњава обиљежја неког другог кривичног дјела и ове или неке друге главе КЗ РХ. Вриједносни суд је лична и субјективна тврдња која се квалификује као добро, исправно (истинито) и лоше, неисправно (неистинито). За разлику од чињеничне тврдње (која је карактеристична за клевету и срамоћење), вриједносни суд *се не може доказати*. Изузетно, увреда може садржавати

6 Статистички посматрано, у 2009. у хрватском казненом законодавству, за кривична дјела против части и угледа, осуђене су укупно 193 особе; од укупног броја свих пунољетних осуђених особа то је 0,76%. Од тога су за увреду осуђена 126 особа, за клевету 65 особа и изношење особних и обитељских прилика 2 особе, док за пребацавање за учињено кривично дјело није осуђена ниједна особа. Овакав релативно мали број пресуда вјероватно је последица околности да је ријеч о кривичним дјелима за које се кривични поступак покреће приватном тужбом. Овакав начин покретања поступка представља знатно финансијско оптерећење за жртве, односно приватне тужиоце. Осим тога, овоме је допринијела и примјена члана 203 Кривичног законика о разлозима искључења противправности.

чињеничну тврдњу ако није ријеч о неком од наведених дјела. Судска пракса хрватских судова је апостофирала став да је за увреду објективно потребно постојање недолучне изјаве којом се лице омаловажава, а која не садржи чињеничне тврдње (Свијановић *et al.*, 2013:139).⁷ Наведене околности судови процјењују према објективним критеријумима, водећи рачуна о схватању средине и обичајима. Као мјерило се гледа поглед просјечног човјека, а није мјеродаван, нити пресудан субјективни осјећај жртве (Свијановић *et al.*, 2013:139).

Потребно је истаћи да се увреда мора односити на одређену особу, али је могуће да то буде и више особа, гдје свака особа која је увријеђена има право на приватну тужбу. Оштећени може бити и правно лице и други организовани колективитети, али то треба посматрати на један рестриктиван начин (Свијановић *et al.*, 2013:140).⁸

Изјава која је увредљива, омаловажавајућа и њено читовање може се посматрати на различите начине, те тако разликујемо: 1) вербалну увреду (увреда ријечима, *iniuria verbis*), 2) увреда знацима (симболична увреда, *iniuria symbolis*) и 3) реална увреда (*iniuria realis*). *Вербална увреда* означава омаловажавање другог изговореном и писаном ријечју (Свијановић *et al.*, 2013:141).⁹ Осим на овај начин, вербална увреда се може извршити и употребом одговарајућих стилских фигура, као што су алегорија или метафора. *Симболична увреда* представља увреду које се врши употребом одређених знакова и симбола чије значење може бити општепознато или се тако може утврдити, с обзиром на околности случаја. На крају, *реална увреда* подразумијева физичко дјеловање на тијело пасивног субјекта (Свијановић *et al.*, 2013:141).¹⁰ За постојање увреде мора бити испуњено још неколико услова. Увредљиву односно

7 У том смислу, примјерице, и преношење негативног вриједносног суда којим се омаловажава особа оштећеника је увреда, а не клевета (Ж.с. у Бјеловару, Кж 393/93).

8 „Удруга хрватских драговољаца Домовинског ратане може имати статус оштећеника и подузмати казни прогон за дјело увреде почињено на штету индивидуално одређених погинулих драговољаца Домовинског рата“ (Ж.с. у Бјеловару, Кж-515/97).

9 Примјери вербалне увреде су изјаве „глупан“, „будала“, „лажљивац“, „неморалан“, „некарактеран“, „похлепан“, „неспособан“. Судска пракса у контекст овакве увреде сврстава и традиционално увредљиве изразе (нпр. „курва“, „куја“, „свиња“, „смеће“) самостално изречене или у контексту псовке (Ж.с. у Сиску, Кж-13/03).

10 Примјери реалне увреде су шамарање, гурање, додиривање интимних дијелова тијела, повлачење за браду или косу, шишање, скидање обуће, одјеће, полијевање текућином итд. У контексту наведених примјера може се појавити проблем разграничење увреде и других кривичних дјела (нпр. блудне радње или тјелесна повреда). На примјер, учитељица која је трипут плуснула и повукла за косу ученицу, починила је само увреду, јер плуска није резултирала тјелесном озљедом (Ж.ц. у Бјеловару, Кж-378/94). За разграничење увреде од кривичног дјела блудних радњи мјеродавна је намјера, односно мотив извршиоца кривичног дјела (да ли је тај мотив полно задовољавање или вријећање).

омаловажавајућу изјаву или садржај, или другу радњу која представља увреду, мора сазнати пасивни субјекат или трећа особа и мора бити препозната односно перципирана као таква. На субјективној страни, осим умишљаја, извршилац кривичног дјела увреде мора поступати са намјером вријеђања. У случају *узвраћене увреде (реторзије)* свака страна је истовремено и извршилац кривичног дјела и оштећени, те суд тада може оба извршиоца ослободити казне или казнити обојицу истом или различим казнама (Свијановић *et al.*, 2013:141).¹¹ Могућност ослобођења од казне је прописана у ст. 4 када је извршилац кривичног дјела био изазван недоличним понашањем оштећеног, или је оштећени пред судом прихватио извињење. У ст. 5 прописан је основ искључења кривичне одговорности, ако из начина изражавања и других околности произлази да је омаловажавање почињено ради заштите других, оправданих интереса, тада нема кривичног дјела увреде (Свијановић *et al.*, 2013:141).

КРИВИЧНО ДЈЕЛО СРАМОЋЕЊА

Кривично дјело срамоћења је инкриминисано у чл. 148, ст. 1 Казненог законика: *Тко пред другим за некога изнесе или пронесе чињеничну тврдњу која може шкодити његовој части или угледу, казниће се до сто осамдесет дневних износа* (Војанић, 2012:635).¹² Кривично дјело срамоћења (старохрват. *озлогала, срамота*, итал. *Diffamazione*, њемачки *üble Nachrede*) представља главну новину која је прописана у кривичним дјелима против части и угледа. Ово кривично дјело је прописано по узору на рјешења у аустријском, швајцарском и њемачком кривичном законодавству, а што се тиче сусједних земаља, ово кривично дјело садржи и словеначко кривично законодавство (*žaljiva dolžitev*), гдје се у суштини ради о „оговарању“, „дифамацији“, колоквијално „трачу“. Хрватски законодавац је сматрао да садржају ове инкриминације највише одговара хрватски термин „срамоћење“. Упоређујући упоредноправна законодавства, основна разлика између кривичног дјела клевете и новог кривичног дјела срамоћења је у томе што код клевете извршилац износи чињенице *за које зна да су неистините*, док је код срамоћења довољно да су *наведене чињенице неповољне за оштећеног*. Изношење чињеница означава саопштавање чињеничних тврдњи другоме из личног увјерења и сазнања или сазнања од треће особе. Ова изјава може бити

¹¹ Узвраћање увреде од стране увријеђеног не може се прихватити као нужна одбрана (Ок.с. у Загребу, Кж-1246/73), са изузетком у начелу реалне увреде.

¹² У првобитном рјешењу радне групе на измјенама Казненог законика Републике Хрватске била је прописана блажа новчана казна у износу до деведесет (90) дневних износа.

писмена, усмена, саопштена на симболичан начин или путем техничких помагала. Проношење чињеница означава изношење изјава, сазнања, тврдњи или увјерења других (Свијановић, *et al.*, 2013:146).¹³ Чињенична тврдња, односно дифамирајућа изјава која се износи или проноси, мора објективно бити подобна да повриједи част и углед. Дифамирајућа чињенична тврдња може бити и истинита и неистинита (као код клевете). Само чињенична тврдња може бити неистинита, и њена истинитост се може доказати. Пасивни субјекат може бити и физичка и правна особа, али и организовани колективитети (Свијановић, *et al.*, 2013:147).¹⁴ За дифамирајућу или клеветничку изјаву мора сазнати трећа особа, што произлази из законског текста: „Тко пред другим...“, што је различито у односу на кривично дјело увреде. Што се тиче облика кривице, извршилац кривичног дјела срамоћења поступа са умишљајем и намјером. *Ratio legis* састоји се у томе што је довољна и евентуална намјера (*dolus eventualis*), те у односу на нови концепт клевета (код које извршилац кривичног дјела износи или проноси неистините чињеничне тврдње свјесно, и при томе зна да су неистините), она представља *differentia specifica*. Владајуће мишљење у хрватској литетури доноси још једну посебност кривичног дјела срамоћења. Наиме, извршилац кривичног дјела одговара и када је у односу на (не)истинитост чињенице које су изнесене или проношене поступао из свјесног или несвјесног нехата тј. у отклоњивој правној заблуди (Свијановић, *et al.*, 2013:147).¹⁵

Квалификовани облик кривичног дјела срамоћења састоји се у извршењу овог кривичног дјела *путем тиска, радија, телевизије, рачуналног сустава или мреже, на јавном скупу или на други начин, због чега је оно постало приступачно већем броју особа* за шта је прописана новчана казна до тристо шездесет дневних износа (Војанић, 2012:635).¹⁶ *Противправност је искључена* (ст. 3) ако извршилац кривичног дјела докаже истинитост чињеничних тврдњи које је проносио или износио,

13 Износи се или проноси чињенична тврдња, начелно не и вриједносни односно субјективни суд (Окр.с. у Загребу, Кж-733/78; 814/83), иако постоји могућност да она имплицира или садржи вриједносну компоненту (нпр. „сводник“, „криминалац“, „лихвар“ итд.).

14 За постојање дјела није нужно да је изјава усмјерена против именоване и тачно одређене особе, већ је довољна њена одредивост (ВСХ, Кж-1484/69).

15 Инсистирањем на оваквом рјешењу настоји се спријечити олако и лакомислено изношење истинитих или неистинитих чињеница које могу повриједити част и углед другог. Ово рјешење ће највише бити усмјерено на новинаре и медијске куће које преносе одређене информације, при томе не знајући да ли су истините или неистините.

16 Прво рјешење висине новчане казне радна група за израду Казненог законика Републике Хрватске је одредила на 90 дневних износа, те је и у квалификованом облику дошло до поштравања висине новчане казне.

или барем озбиљног разлога због којег је, поступајући у доброј вјери (*bona fide*), извршилац повјеровоа у њихову истинитост. Бреме доказивања (*onus probandi*) истинитости чињеница које су изнесене јесте на особи која је преносила или износила чињенице. Правна претпоставка (*praesumptio iuris*) у хрватској литератури означена је као „претпоставка честитости”, по којој се свако сматра добрим, те је услед тога пасивни субјекат ослобођен терета доказивања. Уколико извршилац не успије доказати истинитост, може се позивати на неотклоњиву заблуду о бићу кривичног дјела. У ст. 4 наведена су извјесна ограничења доказивања истинитости из претходног става. Наиме, доказивање истинитости чињеничне тврдње или озбиљан разлог увјерења у њену истинитост није допуштено извршиоцу који није поступао у јавном интересу или из другог оправданог разлога, или је то био случај, али је поступао претежно с циљем да нашкоди части или угледу другога, нарочито ако се тврдње односе на лични или породични живот друге особе (Свијановић, *et al.*, 2013:148).¹⁷ Као узор за ову одредбу је послужио чл. 173, ст. 3 швајцарског Кривичног законика и циљ му је да штити лични и породични живот од негативних чињеничних тврдњи, иако истовремено допушта могућност доказивања поступања у доброј вјери и доказивања наведених чињеница у случају да су такве чињенице изнесене или пронесене у јавном или другом оправданом интересу и без превладајућег циља да се угрози част и углед неког лица (Војанић, 2012:635). Извршилац кривичног дјела срамоћења *који призна неистинитост чињеничних тврдњи, те их опозове*, може се ослободити од казне (чл. 148, ст. 5). Оваквом извршиоцу у овом случају казна се може и неограничено ублажити (Свијановић, *et al.*, 2013:150).

КРИВИЧНО ДЈЕЛО КЛЕВЕТЕ

Кривично дјело клевете у каталогу инкриминација у кривичном законодавству Републике Хрватске спада у лакша кривична дјела, али и поред тога оно побуђује велики интерес не само у стручним круговима већ и у широј јавности. По хрватској кривичноправној мисли, разлог већег интересовања за ово дјело лежи у чињеници да је, од момента осамостаљења Хрватске, број кривичних дјела учињених путем штампаних и других медија знатно повећан. Штампани медији у највећем броју, а и други медији, у жељи за сензационализмом, отворено пишу и објављују одређене појединости о околностима које нису ни довољно

¹⁷ Ово питање је посебно значајно код новинара који су дужни професионално, са повећаном пажњом провјеравати информације које објављују. Општеприхваћени став хрватске теорије јесте да новинарске информације које у разумном дијелу немају поткрепљеност минимумом доказа не би требало да се објављују.

испитиване ни провјерене, и оне, по правилу, представљају негативне друштвене појаве. Овакво понашање и рад штампаних и других медија доводи до све чешћег покретања кривичног поступка због кривичног дјела клевете (Badrov, 2007: 64–65).

Кривично дјело клевете има основни и квалификовани облик. У члану 149, став 1 Казненог законика прописан је *основни облик кривичног дјела клевете* који гласи: *Тко пред другим за некога изнесе или пронесе неистиниту чињеничну тврдњу која може шкодити његовој части или угледу, знајући да је неистинита, казниће се новчаном казном до тристо шездесет дневних износа*. Ново уређење кривичног дјела клевете (старохрв. *обједа, освада, потвора*, лат. *calumnia*, њема. *Verleumdung*) у хрватском кривичном законодавству битно сужава криминалну зону ове инкриминације искључиво када се ради о проношењу или изношењу неистиних тврдњи, а извршилац кривичног дјела је свјестан те чињенице. У поређењу са срамоћењем, клевета у свему одговара овом кривичном дјелу, осим што се мора објективно радити о неистинитим чињеницама, док се са субјективне стране тражи да је извршилац кривичног дјела у вријеме извршења (*tempore criminis*) знао за неистинитост чињеничне тврдње коју је износио или проносио. Клевета је најтеже кривично дјело против части и угледа, може се извршити само са директном намјером, те је за њу прописана новчана казна, а казна затвора је избачена из система кривичних санкција (Свијановић, *et al.*, 2013:154).¹⁸ Други аутори истичу да се клевета може извршити са директним или евентуалним умишљајем (*dolus*) (Pavlović, 2015:741).¹⁹ Нови концепт кривичног дјела клевете не допушта постојање разлога за искључење противправности зато што је криминална зона сужена тако да дјело постоји само ако тужилац

18 У хрватској литератури се истиче да се клевета не може правдати слободом изражавања мисли, посебно јер она врло често доводи до тешких посљедица за пасивног субјекта. Компаративна рјешења законодавства држава Европске уније (са изузетком Румуније) за основни и квалификовани облик кривичног дјела клевете прописују казну затвора. Законодавац је у хрватском кривичном законодавству, досљедно поштујући препоруке Савјета Европе, извршио депенализацију, те је и за квалификовани облик кривичног дјела клевете прописана само новчана казна са већим посебним максимумом него што је било прописано у Казненом законик у Републике Хрватске из 1997. године. Истиче се да овакво рјешење, да је за кривично дјело прописана само новчана казна, представља изузетак у кривичном законодавству уопште, јер се новчана казна као споредна, по правилу прописује се за сва кривична дјела алтернативно, а изузетно се изриче уз казну затвора као главну казну. И поред мишљења да је по својој апстрактној тежини клевета ближа прекршајима него кривичним дјелима, криминалнополитички став законодавца у Републици Хрватској је био да она у сваком случају мора бити задржана у кривичном законодавству.

19 Намјера клевете није неопходна, већ је „довољна свијест да се износе или проносе неистините чињенице које могу шкодити части или угледу особе на коју се односе“ (ВСРХ, Кж-1484/69-2 од 09. 04. 1970).

докаже да се ради о неистинитој чињеничној тврдњи и да је извршилац у тренутку изношења или проношења чињеничне тврдње био свјестан њене неистинитости (Свијановић, *et al.*, 2013:154–155).²⁰

Квалификовани облик кривичног дјела клевете прописан је у чл. 149, ст. 2 КЗ РХ: *Тко дјело из ставка 1. овог чланка почини пуитом тиска, радија, телевизије, рачуналног сустава или мреже, на јавном скупу или на други начин због чега је оно постало приступачно већем броју особа, казниће се новчаном казном до петсто дневних износа.* Апстрактно посматрано, овдје је ријеч о најтежем облику кривичних дјела против части и угледа (Свијановић, *et al.*, 2013:155). Извршилац који износи или проноси неистиниту чињеничну тврдњу, знајући да је неистинита, не може се позивати на слободу изражавања и мишљења. Ограничење слободе изражавања и мишљења је изричито прописано и у чл. 10, ст. 2 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. У научним радовима је за могуће промјене *de lege ferenda* истицано да је за најтежа кривична дјела против части и угледа (квалификовани облик клевете) неопходно да буде прописана и казна затвора, затим да то не представља повреду права на слободу изражавања, као и да су таква рјешења већинска и упоредном кривичном законодавству (I. Војанић, 2012: 636).

На крају, анализирајући чл. 149, долазимо до закључка да се хрватски законодавац определио за депенализацију, те је за ово најтеже кривично дјело прописана само новчана казна. Хрватско кривично законодавство овим рјешењем успјело је задржати клевету у оквиру кривичног права, чиме је задржана свеобухватна заштита части и угледа, за разлику од земаља насталих из истог југословенског правног система и то: Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Македоније.

ЗАКЉУЧАК

Заштита части и угледа у Хрватској је задржана у домену кривичног права. Хрватски законодавац је отишао и корак даље, те је, по угледу на Казенски законик Словеније из 2008. године, *Uradni list RS*, 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, у групу кривичних дјела против части и угледа увео и кривично дјело срамоћења.

20 Хрватски теоретичари кривичног права истичу да „никоме није допуштено служити се лажима у неком знанственом, књижевном, умјетничком дјелу или другој јавној или друштвеној дјелатности, или у новинарском послу, или у одбрани неког права или заштити оправданих интереса“. Даље се истиче да се лаж, увијек онаква каква јесте, не може правдати тиме што је изнесена у јавном интересу и мора се казнити. Лаж представља „иманетно поступање *male fide*“. У складу са горе наведеним, клевети је „стран појам праведног коментара (енгл. *fair comment*) и/или поступање у доброј вјери (лат. *bona fide*, енгл. *in good faith*)“.

Посматрајући упоредно законодавство земаља које су повукле насљеђе из истог југословенског правног система, измјенама и допунама кривичних законика у Србији (*Службени гласник РС*, бр. 12/2012), Црној Гори (*Службени лист ЦГ*, бр. 32/2011-1) и Македонији (*Службени весник РМ*, бр. 142/12), извршена је декриминализација клевете и/или увреде, те је заштита части и угледа остављена само у домену накнаде штете у парничном поступку. Основни аргумент у прилог оваквом рјешењу јесте да прописивање кривичних дјела увреде и клевете доводи до спутавања слободе изражавања и слободе медија.

У Србији је, и поред ставова еминентних професора и експерата кривичног материјалног и процесног права да је кривичноправна заштита части и угледа нужна и неопходна, зато што се њоме штити право на човјеково достојанство и поштовање његове личности, да њу не може замијенити грађанскоправна заштита (Стојановић, 2012:503), те да за брисање кривичног дјела клевете из Кривичног законика Србије нема никаквог ваљаног оправдања (Шкулић, 2014:184), извршена декриминализација клевете. Аутор подржава наведене оцјене угледних стручњака кривичног права, посебно када се узме у обзир чињеница да је извршена декриминализација клевете као тежег кривичног дјела, док је лакше кривично дјело (увреда) остало у домену кривичног права.

Босна и Херцеговина је прва земља са простора бивше СФРЈ која је извршила декриминализацију увреде и клевете, те донијела посебне законе о заштити од клевете којима су регулисани парнични поступци накнаде штете због клеветничког изражавања (Закон о заштити од клевете Републике Српске, *Службени гласник РС* бр. 37/01, Закон о заштити од клевете Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, бр. 59/02 и Закон о заштити од клевете Брчко дистрика, *Службени гласник БДБиХ*, бр. 14/03). Народна скупштина Републике Српске донијела је 13. 07. 2017. године нови Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник РС* бр. 64/17, у којем је заштита части и угледа је остала ван домашаја кривичног законодавства, а, са друге стране, задржана су одређена кривична дјела којима се штити слобода медија (чл. 161 – повреда слободе изражавања мисли), као и она код којих је спорна друштва опасност као законодавни мотив инкриминисања (чл. 368 – кривично дјело коцкања).

Проналазећи најправичније и најцјелисходније рјешење за законско регулисање увреде и клевете у корелацији са слободом изражавања, значајно је напоменути да су Хрватска и Словенија као узор оваквог нормативног регулисања имале законодавство земаља са богатом правном традицијом, и то Њемачке, Аустрије и Швајцарске. Иако су појмови части и угледа релативни, те се на различит начин посматрају чак и у оквиру различитих дјелова исте државе, мишљења сам да се не смије дозволити супремација права на слободу изражавања над

заштитом људског достојанства. У данашње вријеме, вријеме модерних технологија, увреда и клевета се све чешће врше путем интернет страница, друштвених мрежа и блогова, сваки грађанин је недовољно заштићен и то може довести до веома тешких посљедица по појединца (губитак посла, развод брака), због чега је у Републици Српској неопходно заштитити част и углед кривичним законодавством или донијети нове законе о заштити од увреде и клевете којима би се на један свеобухватан начин штитио сваки грађанин од клеветничког изражавања.

ЛИТЕРАТУРА

- Badrov, S. (2007). Kaznena djela protiv časti i ugleda u hrvatskom kaznenom pravu, *Pravnik* 41, 1 (84), 2007. Preuzeto sa sajta 20.08.2016. godine <http://hrcak.srce.hr/file/20387>, 64–65.
- Bojanić, I. (2012). „Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo I praksu, Zagreb*, vol. 17 broj 2/2012, 625–640.
- Закон о заштити од клевете Републике Српске, *Службени гласник РС* бр. 37/01.
- Закон о заштити од клевете Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ* бр. 59/02.
- Закон заштити од клевете Брчко дистрика, *Службени гласник БДБиХ*, бр. 14/03.
- Казнени закон Републике Хрватске, *Narodne novine*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.
- Казенски законик Словеније, *Uradni list RS*, 55/08, 66/08, 39/09, 91/11
- Кривични законик Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.
- Кривични законик Црне Горе, *Службени лист РЦГ* бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и *Службени лист ЦГ*, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 40/2013 и 56/2013.
- Кривичен законик Македоније, *Службен весник на Република Македонија*– Пречићен текст број 80/99, 4/2002, 42/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08. 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 и 132/14.
- Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 64/17.
- Pavlović, Š. (2015), *Kazneni zakon – zakonski tekst, komentari, sudska praksa, pravna teorija 3. izdanje*. Rijeka: Libertin naklada, 723–745.
- Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), „*Narodne novine*“ бр. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst,

28/2001, 41/2001 – проčiћени текст, 55/2001 – исправак, Promjena Ustava Republike Hrvatske br. 76/2010.

Стојановић З. (2012). *Коментар Кривичног законика*, Београд: Службени гласник, 503–520.

Свијановић, Л. (2013) *et al. Posebni dio kaznenog prava / Derenčinović Davor (ur.)*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 133–135.

Шкулић М. (2014). *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Досије студио, 184–187.

CRIMES AGAINST HONOR AND REPUTATION

Antonije Živković, ma*

Abstract: In this paper the normative order of insult and defamation through hystorical, comparative and positive legislation of Croatia is being analyzed. Regarding the above mentioned, the author points out that the legislation of Croatia concerning the regulation of the matter of protection of honor and reputation has implemented a solution which is different from the solution accepted in legislation of BiH, Serbia, Montenegro and Macedonia. The uniqueness of this solution is seen in the fact that protection of honor and reputation in Croatia is given in two ways: protects honor and reputation primarily by criminal legislation and through a litigation procedure of compensation of damage. Croatia criminal legislation went one step further, and according to the legislation of Slovenia, Germany, Austria and Switzerland, Croatia also imposed a criminal offense of embarrassment. In addition to the introductory presentation, the paper contains a thorough analysis of criminal offenses of insult, libel and embarrassment in legislation of Croatia with case-law and at the end of the author's conclusions together with comparative legislation of neighboring countries.

Key words: insult, defamation, freedom of speech, protection of honor and reputation, human dignity, the media, democratic society.

* master lawyer, in the field of criminal law, District court in Banja Luka, email: antonije.zivkovic@hotmail.com

ПРИКАЗИ

**ПРИКАЗ УЦБЕНИКА „ОБАВЈЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ И ОБАВЈЕШТАЈНИ РАД“
АУТОРА ДР СИНИШЕ ЂУКИЋА**

Др Стево Иветић*

Обавјештајна служба и обавјештајни рад дуго су присутни у развоју људског друштва као обавјештајни феномен. Прикупљање, анализирање, обрада и оцјена података у циљу заштите националне безбједности представљају неке од кључних функција обавјештајне службе. Савремени свијет се мијења, а са тим долазе и нови безбједносни ризици и пријетње. То од обавјештајне службе захтијева квалитетан обавјештајни рад и добру предиктивну моћ.

Уцбеник *Обавјештајне службе и обавјештајни рад* аутора др Синише Ђукића обухвата и научно и стручно обрађује сложену и веома актуелну проблематику обавјештајних служби и обавјештајног рада. Приређен је са амбицијом аутора да „на једном мјесту систематизује и прикаже сложену материју из области обавјештајних служби и обавјештајног рада“, те да „омогући студентима стицање потребних знања из ове наставне дисциплине“.

Структура уцбеника конципирана је тако да обухвата основне садржаје обавјештајних служби и обавјештајног рада. Тако, поред увода, подијељена је у још седам дијелова. У уводу аутор поставља предмет, теорију, појмовно-категоријални апарат и метод, чиме заправо установљава наставно-научну дисциплину Обавјештајне службе и обавјештајни рад. То је посебно значајно ако се има у виду да се ради о релативно „младој“ наставно-научној дисциплини, те су радови ове врсте веома корисни. Такође, у овом дијелу уцбеника аутор даје осврт на традиционални наспрам савременог поимања обавјештајне службе и обавјештајног рада. Други дио рада, „Обавјештајне службе“, састоји се од четири поглавља груписана према критеријуму међусобне повезаности и условљености појединих питања, гдје су размотрена питања појма, организације и принципа, класификације

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: stevoivetic@gmail.com.

и карактеристика, те организационе структуре, дужности и задатака савремених обавјештајних служби. Трећи дио рада, „Обавјештајна активност“, подијељен је у двије главе у којима је указано на појам и предмет обавјештајне активности и метод обавјештајне активности. У овом дијелу, аутор указује на значај обавјештајних сазнања као података и информација које представљају оне нивое знања из којих се могу сазнати намјере и планови противника, његови потенцијални и витални интереси. Четврти дио рада, „Обавјештајни методи“, посвећен је стручно-критичкој анализи метода рада обавјештајних служби. Кроз пет дијелова обрађени су агентурни метод, технички метод, метод сарадње, истражни метод, те метод прикупљања обавјештајних података из отворених извора. Обрадом овог дијела долази до изражаја ауторово практично искуство, јер заправо приказује развој метода рада обавјештајне службе (од агентурног метода до коришћења отворених извора сазнања). У петом дијелу рада, „Службе безбједности“, аутор дефинише службе безбједности, даје њихову класификацију, приказује методе и средства служби безбједности, те правни оквир за њихову примјену. Треба нагласити да је овим дијелом рада аутор поставио јасну дистинкцију између класичних обавјештајних служби и служби безбједности, што је важно, с обзиром на то да се чак и у стручној јавности ови појмови врло често не схватају правилно.

Шестим дијелом рада, „Обавјештајно безбједносне систем Босне и Херцеговине“, аутор у складу са горе наведеном класификацијом даје приказ организације и структуре Обавјештајно-безбједносне агенције (ОБА) као обавјештајне службе и Државне агенције за истраге и заштиту (СИПА) као службе безбједност са полицијским овлашћењима. Управо на овом конкретном примјеру уочава се значај претходно изнесених класификација, што још више долази до изражаја у погледу њихове основне дјелатности. У трећем поглављу описује војне органе безбједности, а у посебном, четвртном поглављу, аутор образлаже надзор и контролу над примјеном метода и средстава. Ако узмемо колики значај имају надзор и контрола рада обавјештајних и служби безбједности у савременом демократском друштву, онда се ово поглавље може сматрати нарочито значајним. У седмом дијелу уџбеника, „Обавјештајно безбједносне службе Србије, Хрватске и Црне Горе“, аутор компаративним методом даје приказ наведених органа у сусједним државама, што је посебно корисно ради упоређивања појединих законских и организационих рјешења. Осмим дијелом рада, „Обавјештајне службе, тероризам и организовани криминал“, аутор кроз четири поглавља обрађује тероризам и организовани криминал као садржај рада обавјештајно-безбједносних служби. Наведено поглавље има потпуно оправдање и сврху, јер се ради о најтежим облицима криминалитета који угрожавају националну безбједност и као такве су дефинитивно предмет рада обавјештајних служби.

Поред тога, терминологија која је коришћена у потпуности одговара стручној и законској терминологији наших простора, а законски садржаји су усклађени са важећим законским и подзаконским прописима. У писању уџбеника аутор се служио референтном литературом, са већ наведеним бројем библиографских јединица, системтизованом у попису коришћене литературе што, такође, представља посебан допринос, као потенцијални извор за друга истраживања. Попис литературе обухвата више од 280 библиографских јединица монографског и уџбеничког карактера, међународних прописа, те научних и стручних чланака наведених азбучним редом.

Поред наведеног, посебан допринос представља чињеница да је насловљени уџбеник резултат ауторовог теоријског и практичног, дугогодишњег бављења насловљеном проблематиком (обавјештајне службе и обавјештајни рад). Резултати уџбеника аутора др Синише Ђукића умногоме могу допринијети сагледавању проблематике обавјештајних служби и обавјештајног рада, како са практично-нормативног, тако и са теоријског аспекта. Такође, ова публикација својим сазнањима на нивоу дескрипције са елементима класификације и објашњења омогућава даља истраживања у овој области, и то не само са аспекта наука безбједности, већ и са аспекта правних, криминалистичких и других наука. Важан је допринос уџбеника (обавјештајне службе и обавјештајни рад) из области која се може сматрати дефицитарном у научном пољу наука безбједности, али и других горе наведених научних области. Посебан допринос аутора је код дефинисања појединих обавјештајних метода. Наиме, аутор сматра да се код агентурног метода подобност као субјективно/објективна особина агента и његово својство, способност, вјештина да буде у близини мета обавјештајног интереса мора посматрати као значајан фактор приликом успостављања и развијања агентурног односа, а самим тим и као структурни елеменат приликом дефинисања појма агента. Аутор такође указује и на поједине специфичности у раду са агентима од стране служби безбједности, а које евентуално могу значити и улазак у криминалну зону. Том питању аутор поклања одговарајућу пажњу и предлаже одређене моделе побољшања. Дакле, уџбеник се може користити како у теоријским истраживањима посматране проблематике, тако и у практичном раду, што га чини посебно важним.

О П О З И В Р А Д А

**ОПОЗИВ: ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ – НАСИЉЕ,
рад објављен у часопису „Безбједност – Полиција – Грађани“, ISSN
1840-0698, УДК: 351.74, година X, број 1-2/14, стр. 63–76.**

Др Горан Амићић*
Драган Митровић**

Сажетак: За рад под називом „Друштвена структура и криминалитет – насиље“, коаутора др Горана Амићића и Драгана Митровића који је објављен у часопису Министарства унутрашњих послова Републике Српске „Безбједност – Полиција – Грађани“, број 1-2/14, стр. 63–76, на неутврђен број и-мејл адреса упућена је анонимна пријава да приликом писања наведеног рада коаутори нису навели све изворе из којих је преузет текст, све у циљу нарушавања угледа и ометања поступка избора у звање наставника др Горана Амићића, који је предложен од стране Комисије за разматрање конкурсног материјала и писање извјештаја за избор у звање доцента за ужу научну област Безбједносне наука на Универзитету у Бањој Луци.

С обзиром на то да је анонимна пријава упућена великом броју представника академске заједнице, било би готово немогуће да коаутори сваком појединцу образложе стварно стање у вези са наведеним радом, а без обзира на то што за утврђивање квалитета и исправности наведеног рада није провођен било какав поступак, јер за то није ни постојао било какав основ, коаутори су рад избрисали из својих библиографија и не користе га за остваривање било каквог права, те су се одлучили за опозив рада.

Поред наведеног, коаутори су се за опозив рада одлучили како би у наредном периоду избјегли злонамјерна поговарања, те с циљем да спријече исте и сличне тенденциозне поступке који би ометали њихово даље научно напредовање.

На крају, коаутори су овакву одлуку донијели и због заштите свог угледа, али и угледа часописа, те изржавају жаљење због настале ситуације.

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, имејл: amidzicgoran78@gmail.com

** Дирекција за координацију полицијских тијела БиХ, имејл: drmitrovic@blic.net

RETRACTION: SOCIAL STRUCTURE AND CRIME – VIOLENCE, paper published in “Безбједност – Полиција – Грађани”, ISSN 1840-0698, УДК: 351.74, year X, 1-2/14, pages 63–76.

Goran Amidžić, PhD*
Dragan Mitrović**

Summary: The paper named “Social Structure and Crime - Violence” co-authored by Goran Amidžić and Dragan Mitrović, published in the journal of the Ministry of Interior of the Republic of Srpska “Bezbjednost – policija-građani”, no. 1-2 / 14, p. 63, 76, was reported as a plagiarism. The report has been sent anonymously, from an unknown e-mail addresses and it stated co-authors did not list all the sources they used for citation in their work, all in order to distort the reputation and interfere to the selection procedure for the professor Goran Amidžić, who was to be named lecturer by the Commission for consideration of the tender materials and writing a report for the election of a lecturer in the field of security sciences at the University of Banja Luka.

Since this anonymous report was sent to a large number of members of the academic community, it would be almost impossible for the coauthors to explain the actual situation to every one of them, and regardless to the fact that no procedure was carried out to determine the quality the paper (since there was not any base for it), the co-authors deleted the work from their bibliographies and are not using it to exercise any rights, as they decided to recall the work.

In addition, the co-authors decided to do so to avoid any malicious comments in the time to come, and with the aim of preventing the same and similar tendentious actions that would interfere with their further scientific advancement.

Finally, the co-authors made this decision to protect their reputation, but also the reputation of the journal, and they regret the situation.

* *Ministry of Interior of Republic of Srpska, email: amidzicgoran78@gmail.com*

** *Directorate for Coordination of Police Bodies, Sarajevo, email: drmitrovic@blic.net*

ЧАСОПИС БЕЗБЈЕДНОСТ, ПОЛИЦИЈА, ГРАЂАНИ -УПУТСТВО АУТОРИМА-

Поштовани,

У часопису *Безбједност, полиција, грађани* Министарства унутрашњих послова Републике Српске објављују се изворни и прегледни научни радови, претходна саопштења, научне полемике, стручни чланци, коментари судских одлука, прилози из међународног научног и стручног живота, излагања са научних и стручних скупова, прикази књига и сл. наставника и сарадника Високе школе унутрашњих послова Бања Лука као и осталих научних радника из земље и иностранства.

Часопис излази на српском језику и ћирилицу, а наслов рада, титула аутора, институција у којој је запослен, апстракт и кључне ријечи чланака су преведени на енглески језик. Радови који нису достављени на српском, објављују се на изворном језику у складу са правописом тог језика, уз навођење садржаја и апстракта чланка на српском, односно енглеском језику.

Часопис излази два пута годишње.

Радове који не задовољавају основне критеријуме часописа у погледу структуре рада и правила цитирања, редакција неће узети у разматрање. Уколико рукопис одговара стандардима часописа, упућује се на анонимну рецензију. Сваки рад оцјењују најмање два објективна рецензента, одабрана из реда признатих стручњака из уже научне области. По рецензији, рукописи се шаљу ауторима с примједбама и приједлозима за отклањање недостатака. Исправљене рукописе, аутори треба да врате редакцији у року од пет дана од дана пријема захтјева за дораду и исправку рада.

Достављањем рукописа за објављивање у часопису, аутори пристају на постављање својих радова на интернет страници часописа, односно на интернет страници Високе школе унутрашњих послова у Бањој Луци. Аутори преносе на часопис право на објављивање достављених текстова и ниједан њихов дио не може се репродуковати без писмене сагласности уредника часописа. Часопис задржава и сва остала права, изузев уколико није другачије договорено с аутором.

Аутори приликом писања радова за часопис *Безбједност, полиција, грађани* треба да уважавају сљедећа правила:

I ТЕХНИЧКА УРЕЂЕНОСТ РАДА

Рад мора бити сачињен у *Microsoft Wordu*, ћириличким писмом, фонтом *Times New Roman*, величине 12 pt.

Рукописи, по правилу, не треба да буду дужи од једне половине табака, изузетно један табак. Једна половина табака износи 8 страна од 28 редова са 66 знакова у реду, односно 14400 знакова.

Табеле и графички прикази треба да буду урађени у *Microsoft Wordu*. Свака табела и графикон треба да буду означени бројем и да имају одговарајући наслов (**нпр.: Графикон бр. 1.**). Наслов и назив табеле и графикона стављају се изнад табеле и графичког приказа, док се извор наводи испод, уређен по правилима цитирања часописа.

Једначине се пишу у графичком едитору за једначине, искључиво у *Microsoft Equation* и постављају се на почетак реда. На десном рубу реда, у истом реду у којем је написана једначина, у угластој загради треба назначити њен број, почевши од броја 1.

Фотографије (слике) морају бити припремљене за црно-бијелу штампу, тј. ако је изворна слика у бојама које се у црно бијелој штампи не разликују, боје се морају замијенити „растером“ тј. различитим графичким знаковима које је потребно објаснити у легенди. У слике се уноси само најнужнији текст потребан за разумијевање, као што су мјерне варијабле с њиховим димензијама, кратко објашњење на кривуљама и слично. Остало се наводи у легенди испод слике. Максимална величина слике је 13 cm x 17 cm.

Научни и стручни радови морају да садрже: име и презиме аутора, назив и сједиште установе у којој ради, наслов рада, сажетак (апстракт) с основним налазима рада (обима од 100 до 250 ријечи), кључне ријечи (до десет ријечи), излагање суштине рада, закључак (до једне стране) и листу референци, те наслов рада, апстракт и кључне ријечи (*Key words*) на енглеском језику. Саставни дијелови сажетка (апстракта) су: циљ истраживања, коришћени методи, резултати и кратак закључак. У листи референци, наводе се библиографске референце, као што су монографије, чланци и др., и остали извори, као што су закони, коришћене интернет адресе, збирке судских одлука и сл. Референце се исписују азбучним редом у складу са предвиђеним стандардима.

У односну на претходно поменуто аутори нужно требају испоштовати следеће:

а) Наслов рада: 12 pt., bold, централно равнање (*alignment centered*), велика слова.

б) Име аутора/коаутора: 11 pt., централно равнање (*alignment centered*).

в) Институције и Е-mail адресе: 11 pt., italic (пишу се у фусноти).

г) Апстракт и кључне ријечи: 11pt. потпуно равнање (*Alignment justified*).

д) Текст рада: 12 pt., потпуно равнање (*alignment justified*), називи цјелина великим словима без редног броја (*Alignment centered*), називи подцјелина малим словима *italic*, централно равнање.

е) Литература: 11 pt., без редног броја испред; референтни извори се наводе према абецедном реду.

ф) Наслови слика: 11 pt., *italic*, центрирано испод слике.

г) Наслови табела: 11 pt., *italic*, центрирано изнад табеле.

х) Референце: 10 pt., наводити их у фусноти.

II ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

У часопису *Безбједност, полиција, грађани* користи се стил цитирања - **АПА стандард** (Publication Manual of the American Psychological Association) у складу са **чланом 56 Правилника о публикавању научних публикација („Службени гласник Републике Српске“, бр. 77/10)**. Цитирање аутора се врши у тексту, без подножних напомена). С тим у вези аутори су дужни уважавати сљедећа правила цитирања:

ЦИТИРАЊЕ У ТЕКСТУ (књиге, чланци, дисертације):

Књиге, чланци и дисертације се наводе на сљедећи начин: Када је у питању један аутор чији се дио књиге, чланка или дисертације цитира у загради се наводи презиме аутора, година издања књиге и број странице (**нпр. Кунић, 2006: 148**), а уколико је у питању парафразирање или резимирање дијела текста аутора није неопходно наводити број странице (**нпр. Кунић, 2006**). Уколико је у питању страни аутор, презиме се наводи у изворном облику на страном језику (**нпр. Roxin, 1963:148**).

Уколико је нпр. књига писана у коауторству наводе се оба аутора (**нпр. Прерадовић и Симеуновић, 2007: 145**), а уколико је ријеч о три или више аутора наводи се презиме првог аутора и латинска скраћеница *et al.* (**нпр. Бабић et al., 2006: 1054**).

Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланака, а уколико аутор има више објављених радова исте године који се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд., послје чега слиједи само број стране (**Лазаревић, 2000a: 67**).

Уколико се цитира више различитих аутора онда се у загради наводе аутори оргиналних радова по реду објављивања и раздвајају се тачком-зарезом (**нпр. Бошковић, 2010, 25; Шкулић, 2011: 68**).

Секундарно цитирање се врши на сљедећи начин: (**нпр. Вуковић, 2004, цитирано код Крстић, 2004:110**).

НАВОЂЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ (на крају чланка)

а) Књиге, чланци и дисертације

Књиге се наводе на сљедећи начин: прво презиме (послије чега слиједи зарез) и прво име аутора, година издања у загради, назив уџбеника италиком (*italic*), назив издавача и мјесто издања (курентом). Између наведених дијелова референце ставља се тачка. Навођење назива издавача није обавезно, али је пожељно. Након овога пише се страница са које је цитирање преузето (нпр. **Кунић, П. (2006). *Управно право. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова*.**

Уколико се у књизи помиње више мјеста гдје је издата, наводе се прва два раздвојена цртом (нпр. **Tierney, J. (2006). *Criminology*. Harlow – London: Pearson**).

Чланци се наводе на сљедећи начин: презиме и прво слово имена аутора, затим у загради година издања. Након тога пише се назив чланка у часопису (курентом), па назив часописа (*italic*), и на крају број часописа са страницом која се цитира. Назив часописа и број одвајају се зарезима. (нпр. **Шкулић, М. (2010). *Начело законитости у кривичном праву. Анали Правног факултета у Београду, 1/2010, 57 – 69*.**

Када се наводи чланак у зборнику радова на српском или другом језику овог говорног подручја, послѣ назива зборника који је писан курзивом, послѣ имена уредника у загради се наводи назнака „ур.“ или „ed.“, односно одговарајућа скраћеница у другом језику (нпр., у њемачком „Hrsg.“). Затим се наводи назив рада италиком, па издавач, и на крају странице на којима се налази рад (нпр. **Buchanan, A. (1994). *Liberalism and Group Rights*. In J. L. Coleman, A. Buchanan (eds). *Essays in Honour of Joel Feinberg*. Cambridge University Press, 1–15**).

Уколико постоји више аутора књиге или чланка (до три), раздвајају се тачком-зарезом (нпр. **Бавцон, Љ.; Шелих, А.; Корошец, Д.**).

Уколико се наводи књига или чланак са више од три аутора, наводи се прво презиме па прво слово имена и само првог од њих, уз додавање скраћенице ријечи *et alia* (*et al.*) курзивом (нпр. **Бошковић, М. *et al.***).

Необјављене докторске дисертације се наводе на сљедећи начин: **Павловић, З. (2005). *Циљне оријентације у учењу*. Необјављена докторска дисертација, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет.**

б) Правни прописи и електронски извори

Правни прописи се наводе на сљедећи начин: пуним називом у куренту – обично, потом се курзивом наводи гласило у коме је пропис објављен, а послѣ запете број и година објављивања, поново у куренту

– обично. Уколико ће се поменути закон цитирати и касније, приликом првог помињања последице црте наводи се скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати (**нпр. Закон о полицијским службеницима – ЗПС, Службени гласник РС, бр. 43/10 или Закон о општем управном поступку – ЗУП, Службени гласник РС, бр. 13/02**).

Уколико је правни пропис измјењиван и допуњаван, наводе се sukcesивно бројеви и године објављивања измјена и допуна (**нпр. Закон о дјечијој заштити, Службени гласник РС, бр. 4/02, 17/08 и 1/09**).

Навођење судских одлука треба да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена).

Цитирање текстова с интернета треба да садржи назив цитираног текста, датум приступа страници и адресу интернет странице (**нпр. European Commission for Democracy through Law, Opinion on the Constitution of Serbia. Преузето 24.05.2013. са сајта [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD\(2007\)-004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD(2007)-004-e.asp)**).

Поред наведеног, аутори треба да уважавају и сљедеће напомене:

Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл., ст. и тач., а иза посљедњег броја не ставља се тачка (**нпр. ЗКП, чл. 5, ст. 2, тач. 3 или КЗ, чл. 5, 6, 9 и 10 или ЗПС, чл. 4–12, итд.**).

Инострана имена транскрибују се на ћирилицу на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме наводи се у загради у изворном облику на страном језику курзивом, нпр.: Годме (*Gaudemet*) или Шенке (*Schönke*).

Латинске и друге стране ријечи, интернет адресе и сл. пишу се курзивом.

Сви цитирани извори у тексту рада треба да се налазе у попису литературе.

Извори који нису кориштени у раду не треба да се налазе у попису литературе.

Када од истог аутора наводимо више радова, критеријум поретка је година издања (прво иду раније издати радови па новији).

Ако се уз име аутора налази и коаутор, радови у коауторству се наводе иза ауторских.

Ако рад нема аутора, наслов дјела или институција којој се приписује ауторство заузимају мјесто аутора, односно прво мјесто.

